KUR'AN-I KERİM'İN PEYGAMBER AİLELERİ ÜZERİNDEN VERDİĞİ MESAJLAR

Şükran BOZ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2019

KUR'AN-I KERİM'İN PEYGAMBER AİLELERİ ÜZERİNDEN VERDİĞİ MESAJLAR

Şükran BOZ

T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir
2019

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Şükran BOZ tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerim'in Peygamber Aileleri Üzerinden Verdiği Mesajlar başlıklı bu çalışma 28.06.2019 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan …….

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye …….

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

(Danışman)

Üye …….

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

ONAY

İmza

Prof. Dr. Mesut ERŞAN

Enstitü Müdürü

……./……/…

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Şükran BOZ

ÖZET

KUR'AN-I KERİM'İN PEYGAMBER AİLELERİ ÜZERİNDEN VERDİĞİ MESAJLAR

BOZ, Şükran

Yüksek Lisans-2019

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih TOK

Aile, tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de değerini korumaktadır. Ancak ailenin insanlığın her çağında sahip olduğu öneme paralel olarak birtakım meseleleri de olmuştur. Özellikle de günümüz dünyasında ailenin karşı karşıya kaldığı kriz ve kargaşalar, aile bağlarının kaybolmaya yüz tutması ve aile içi çatışmalar konuyu bir kez daha düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Peygamber ailelerine yer veren Kur'an, onları aile bireyleri eşliğinde evrensel semboller olarak tanıtmaktadır. Onların ailelerinde yaşadıkları problemler, her çağda ailelerin karşı karşıya kalabileceği hususlardan oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim'e göre insanlar tarafından kurulan ilk sosyal gruplaşma aile şeklinde olmuştur. İslam dini, aileyi Kur'an ve sünnetin telkinleriyle bireyler arasında dini bir bağ kurmuş ve yüksek bir temele oturtmuştur. Kur'an çeşitli bölümlerinde aileyi oluşturan eş, anne-baba ve çocuk gibi temel unsurları anlattığı gibi bazı bölümlerde de aile bireyleri arasındaki ilişkilere vurgu yapmaktadır. Eşlerin anne-baba merkezli olarak iskeletini oluşturduğu bu kurum Kur'an nazarında sevgi, saygı, şefkat ve merhametten örülen bir kimliğe kavuşmaktadır. Kur'an'a göre aile, asıl itibariyle bu kimlik ekseninde ifadesini bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Peygamber, Aile, Sevgi, Saygı

ABSTRACT

QUR'AN-I KERIM'S MESSAGES FROM THE PROPHET FAMILIES

BOZ, Şükran

Master's Degree -2019

Department of Basic Islamic Sciences

Superviser: Asst. Prof. Dr. Fatih TOK

Family, as in every period of history, still maintains its value. However, in parallel with the importance that the family has in every age of humanity, there have been some issues. Especially in today's world, the crisis and chaos that the family faces, the disappearance of the family ties and the domestic conflicts make it necessary to think again. Qur'an, which includes the families of the Prophet, introduces them as universal symbols in the company of their family members. The problems they experience in their families consist of issues that families can face in every age. According to the Qur'an, the first social grouping established by people was family. The religion of Islam established a religious connection between the individuals and the people with the suggestions of the Qur'an and Sunnah. The Qur'an emphasizes the basic elements of the family such as the spouses, parents and children in various parts of the family and in some sections the relationships between the family members. This institution, in which the spouses form the skeleton centered on a parent, has an identity built on love, respect, compassion and mercy in the Qur'an. According to the Qur'an, the family finds its expression on the basis of this identity.

Key words: Qur'an, Prophet, Family, Love, Respect

İÇİNDEKİLER

ÖZET v

ABSTRACT vi

KISALTMALAR x

ÖNSÖZ xi

GİRİŞ 1

I. Araştırmanın Konusu ve Önemi 1

II. Araştırmanın Amacı 1

III. Yöntem ve Kaynaklar 2

1. BÖLÜM

KUR'AN'DA AİLE KAVRAMI, UNSURLARI VE PEYGAMBER AİLELERİ

1.1. GENEL OLARAK AİLE KAVRAMI 4

1.2. KUR'AN'DA AİLE KAVRAMI 5

1.2.1. Âl 6

1.2.2. Ehl 8

1.2.3. Zürriyet 9

1.3. KUR'AN'DA AİLENİN TEMEL UNSURLARI 10

1.3.1. Karı-Koca (Eşler) 11

1.3.2. Çocuklar 12

1.3.3. Ana-Baba (Ebeveyn) 14

1.4. KUR'AN'DA ADI GEÇEN PEYGAMBER AİLELERİ 15

1.4.1. Hz. Adem ve Ailesi 16

1.4.2. Hz. Nuh ve Ailesi 23

1.4.3. Hz. İbrahim ve Ailesi 27
1.4.4. Hz. Lut ve Ailesi 33
1.4.5. Hz. Ya'kub ve Ailesi 37
1.4.6. Hz. Musa ve Ailesi 41
1.4.7. İmran Ailesi 43
1.4.7.1. Hz. Zekeriyya ve Hz. Yahya 45
1.4.7.2. Hz. Meryem ve Hz. İsa 47
1.4.8. Hz. Peygamber'in Ailesi 51
1.4.8.1. Hz. Peygamber'in Hanımları 52
1.4.8.1.1. İfk Hadisesi 55
1.4.8.1.2. Tahrim Olayı 57
1.4.8.1.3. Hz. Peygamber'in Zeynep bt. Cahş İle Evliliği 59
1.4.8.2. Hz. Peygamber'in Çocukları 61
1.4.8.3. Ehl-i Beyt 62

2. BÖLÜM

KUR'AN'IN PEYGAMBER AİLELERİ ÜZERİNDEN VERDİĞİ MESAJLAR

2.1. İMAN-KÜFÜR ARASINDA AİLE 64
2.1.1. İnanç Yönüyle Uyumsuz Aile Modelleri 64
2.1.1.1. Eşlerine İhanet Eden Hz. Nuh ve Hz. Lut'un Hanımları 65
2.1.1.2. Eşini Aldatmaya Çalışan Mısır Aziz'inin Karısı Züleyha 67
2.1.1.3. Zalim Kocaya Direnen Mü'min Kadın: Asiye 68
2.1.1.4. İnkârcı Babasına Merhametle Yaklaşan Hz. İbrahim 69
2.1.2. İnanç Yönüyle Uyumlu Aile Modelleri 70
2.1.2.1. Hz. Adem ve Eşi Hz. Havva 71
2.1.2.2 Hz. İbrahim'in Ailesi ve Eşleri 72

2.1.2.2.1. Hz. Sare 72
2.1.2.2.2. Hz. Hacer 73
2.1.2.3. Hz. İsmail ve Ailesi 74
2.1.2.4. Hz. Eyyûb ve Eşi 75
2.1.2.5. Hz. Zekeriyya ve Eşi 78
2.2. KARDEŞLER ARASI İLİŞKİLER 80
2.2.1. Musa ve Harun 81
2.2.2. Habil-Kabil 82
2.2.3. Yusuf ve Kardeşleri 84
2.3. HZ. PEYGABMER'İN EŞLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER 87
2.4.PEYGAMBER YAKINI OLMANIN ANLAM VE SORUMLULUĞU 92

SONUÇ 96
KAYNAKÇA 98

KISALTMALAR

as	: Aleyhis selam
b.	: Bin
bk.	: Bakınız
bt.	: Binti
C.	: Cilt
cc	: Celle celalühü
Çev.	: Çeviren
ÇÜİFD	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EKEV	: Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı
GV	: Gençlik Vakfı
Hz.	: Hazreti
IÜ	: Iğdır Üniversitesi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
No.	: Sayı
ra.	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
sas	: Sallalahu aleyhi ve sellem
ss.	: Sayfa Sayısı (sayfalar arası)
SOBİDER	: Sosyal Bilimler Dergisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk	: tahkik
tsh	: tashih
vd.	: Ve diğerleri / devamı
vs.	: Ve saire

ÖNSÖZ

Yüce Allah, insanın yaratıcısı olarak, onu en iyi tanıyandır. O'nun gönderdiği son ilahi kitap olan Kur'an-ı Kerim'in koyduğu normlar ve önemsediği konular insan açısından son derece önemlidir. Bu sebeple vahyin muhatabı olan insanı daha iyi tanımak, onun yaratılış gayesine uygun olarak hareket etmesini sağlamak ancak onun yaratıcısının gösterdiği yol ile mümkün olabilir.

Kur'an'ın önem verdiği temel hususlardan biri de birey ve toplum için vazgeçilmez olan aile kurumudur. Bu bağlamda birçok aile örnekleri zikredilmektedir ki biz de bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'in peygamber aileleri üzerinden verdiği mesajları üzerinde durduk. Çalışmamızın giriş bölümünde araştırmamızın konusu ve önemini, amacını, metodunu ve kaynaklarını açıkladık. Ardından da konuyu iki bölüm halinde ele aldık.

Birinci bölümde, öncelikle Kur'an'da aile kavramı ve unsurları hakkında bilgi vererek Kur'an'da "aile" anlamında kullanılan kelime ve kavramlar belirtilip, kimlerin bu kavramın kapsamına girdiği açıklanmıştır. Kur'an'da aile anne-baba, ata, eş ve çocukların oluşturduğu bir kurum olarak yansıtılmakla beraber her bir ferdin taşıdığı özelliklere ayrı ayrı dikkat çekilmektedir. Böylece aile içi bireyler arası ilişkilerde herkesin yeri ve konumu son derece net olarak belirtilmiş olmaktadır. Bu bize Kur'an'ın aile bireyleri hakkındaki ölçülerini esas alarak değerlendirmelerimizdeki doğru ve yanlışlarımızla karşılaştırma imkânı vermektedir.

Birinci bölüm içerisinde Kur'an-ı Kerim'de geçen Peygamber aileleri ve onların hayatlarının Kur'an'a yansıyan yönlerindenm de bahsedilmektedir. Aileyi peygamber aileleri çerçevesinde ele almamız, onların hayat mücadelesinde aileleri ile yaşadıkları olumlu ya da olumsuz olayların Kur'an'daki yansımalarını görmemizi sağlamıştır. Bu noktada hangi peygamberlerin, aile bireyleri ile ne tür tecrübeleri yaşadıkları gündeme getirilmiş olmaktadır. Böylece peygamberlerin insan olmaları sebebiyle aile bazında da toplumun gerçeklerinden ayrı olmadığı görülmüştür.

İkinci bölümde ise, anlatılan bu hayatlardan bizim ne anlamamız gerektiği ve ne gibi mesajlar çıkarmamız gerektiği hususu tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmamız yapılan incelemelerin sonucunda elde edilen neticelerin dile getirildiği sonuç bölümü ile nihayete ermiştir.

Bu çalışma konusunda bana her konuda yol gösteren, destek olan yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih TOK'a, lisansta da üzerimde çok emeği olan ve bu çalışmaya başlamama vesile olan hocam sayın Doç. Dr. Adnan ADIGÜZEL'e, çalışmam esnasında beni anlayışla karşılayan ve destek olan eşim ve çocuklarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Şükran BOZ

Eskişehir-2019

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu ve Önemi

İnsan ve toplum ile bağlantısı kaçınılmaz olan aile, aslında sadece bir birey dünyaya getirmekle kalmaz. Bilakis aile, insan ve toplum arasında kurduğu köprü vasıtasıyla kişiyi doğrudan hayatın içine katmaktadır. İnsanın toplumsal hayatının niceliği, ilk olarak ailesinde aldığı eğitim doğrultusunda kendini gösterir. Bu nedenle aile, bireylerini yetiştirdiği ve olgunlaştırdığı ölçüde görevini yerine getirmiş sayılır. Ailenin önemi de bu noktada kendini göstermektedir. Çünkü aile, toplumların inşasında en etkin unsurdur.

Aile kurumu Kur'an-ı Kerim'de, çeşitli açılardan ele alınan bir konudur. Kur'an-ı Kerim'in geneline baktığımızda aile bireylerinden başlayıp, aile için önemli olan mevzuları; sorumluluk, görev ve hak çerçevesinde ele aldığını görürüz. Kur'an, aileyi daima sevgi, merhamet, şefkat ve samimiyet ekseninde ele alır. Ona göre aile bireylerinin birbirlerine yukarıda bahsi geçen manevi bağlarla bağlı olması son derece önemlidir. Çünkü bu bağların yokluğu aile içi çatışma, bölünme ve boşanmaya zemin hazırlamaktadır.

Peygamberler daima toplum önünde örnek modeller oluşturduğu için Kur'an-ı Kerim, aile konusunu genel olarak onların üzerinden anlatmakta ve onların hayatları üzerinden bize örnekler sunmaktadır. Böylece aile içi ilişkilerin nasıl olması gerektiğine dair insanlara pratik, somut bir çerçeve sunmaktadır.

Peygamberlerin aileleri ile yaşadıkları çeşitli olaylar ve ondan çıkarılan dersler bize her zaman için ışık tutmuştur. Yine aile içi ilişkiler konusunda Kur'an'ın peygamber aileleri içinde olan olaylarla ilgili yaptığı müdahaleler de aslında bugün ailenin vahyin çizdiği yolu esas almasının ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, bugün aile içi ilişkileri Kur'an merkezli olarak düzenlemek ve Onun koyduğu ilke ve kurallara tam teslimiyet göstermek gerekmektedir.

II. Araştırmanın Amacı

Kur'an'ın en temel amacı, Allah'ın birliğini, peygamberlerin risaletini ve ahiretin hak olduğunu haber vererek, bunun üzerinden toplumda ubudiyyet ve adaleti tahkim etmektir. Onda yer alan bunların dışındaki hususlar aslında bu üç ana başlığı

esas almakta ve desteklemektedir. Bunun yanında sosyal bir varlık olan insanın toplum içindeki davranışlarını kontrol etmek amacıyla, bazen bir kişi, bazen bir aile, bazen de bir kavim üzerinden mesajlar vermektedir.

Toplumun temel yapı taşı olarak aile, tarihin her döneminde olduğu gibi bu gün de önemini korumaktadır. Ancak modern zamanlarda aileye yönelik tehditler bir yandan artarken bir yandan da farklı şekillere bürünmüştür. Bu yüzden bugünün insanına aile konusunda bazı örnekler sunmak gerekir ki bu da en iyi peygamber aileleri üzerinden olabilir. Biz de çalışmamızda peygamber ailelerini ana ilkelerini koruyarak bugüne taşımaya çalıştık.

Peygamber ailelerinin yaşadığı sorunlar ve pratik çözümler, üzerinden her ne kadar uzun zamanlar geçmiş olsa da güncel ve evrensel sorunların çözümünde hayati bir ilaç mesabesindedir. Bazı peygamber ailelerinin içerisinde bulunduğu inanç konusundaki uyumsuzluk, bugün de kimi ailelerde aynı tazeliğini korumakta ve aile içi çatışma ateşini sürekli körüklemektedir. Dolayısıyla aile bireyleri arasındaki inanç konusundaki uyumsuzluk, peygamber ailelerinin örnekliği sayesinde, bir umutsuzluğa dönüşmekten kurtulma potansiyeli taşımaktadır.

III. Yöntem ve Kaynaklar

Araştırmada öncelikle bir literatür taraması yapılmıştır. Bu çerçevede Kur'an'da peygamber aileleriyle ilgili olan ayetler çıkartılmış, ardından da bu ayetlerle ilgili tefsir kaynakları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Literatür taraması sonucunda, peygamber aileleri üzerine yapılan bazı çalışmalar olmakla birlikte Kur'an'ın onlar üzerinden verdiği mesajlara dikkat çeken özel bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Çalışmanın adından da anlaşılacağı gibi araştırmamız esnasında temel kaynak Kur'an-ı Kerim olup, bunun dışında konumuzla ilgili makale, tez ve çeşitli eserlerin yanı sıra temel tefsirler kaynaklarından yararlanmaya çalıştık. Ayrıca ele aldığımız konunun insan ve toplum boyutuyla ilişkisi dolayısıyla Psikoloji, Sosyoloji ile ilgili çalışmalardan da konumuzla ilgisi ölçüsünde yararlanmaya çalıştık.

Burada asıl amacımız, Kur'an'ın konuya bakışını ele almak olduğu için bu eksenden kopmamaya özen gösterdik. Ancak araştırma konumuzun,

tefsir alanında yapılan bir çalışma olması ve tefsirlerin Kur'an'ın anlaşılmasına katkısı dolayısıyla, ilk dönem tefsirlerinden ve günümüz tefsirlerinden yararlanmayı da ihmal etmedik. Bu bağlamda özellikle ayetlerin tefsirlerinde Taberî'nin "*Câmiu'l-Beyan an tevili ayi'l-Kur'an*", Zemahşerî'nin "*el-Keşşâf*", Râzî'nin "*Mefâtihu'l-gayb*", İbn Kesir'in "*Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*" ve Elmalılı'nın "*Hak Dini Kur'an Dili*" adlı eserlerinden istifade ettik. Konumuzla ilgili olması sebebiyle İbn Sa'd'in "*et-Tabaktü'l-Kübra*", Taberî'nin "*Tarihu'rüsul ve'l-müluk*", İbnü'l-Esîr'in "*el-Kâmil fi't-Tarih*" ve İbn Kesir'in "*el-Bidaye ve'n-Nihaye fi't-Tarih*" isimli İslam tarihinin temel kaynaklarını taradık.

Öte yandan çalışmamıza yakın konuları ele alan Sevgi Tütün'ün, "*Kur'an'da Peygamber Aileleri"* ile Hüseyin Çelik'in, "*Kur'an'da Aile Modelleri*" adlı eserlerinden de istifade ettik. Hemen belirtelim ki Tütün'ün eseri peygamber aileleri hakkında bilgi vermekle birlikte mesaj boyutuna yeterince temas etmemiştir. Bizim çalışmamızda işin bu boyutuna da ağırlık verilmiştir. Çelik'in eseri ise farklı aileleri de ele aldığı gibi her peygamberin ailesine değinmemiştir. Biz, Kur'an'da yer alan bütün peygamber ailelerini inceleyip olumlu ve olumsuz yönlerden mesaj kısmına değineceğiz. Yine çalışma esnasında süreli yayınlar, istatistikler, tezler, tebliğler ile bazı resmi yayınlar ve özel belgeler taranmıştır. Böylece Kur'an'da geçen Peygamber aileleri ışığında, yaşanmış tarihi tecrübeler sunmaya ve bunların günümüze ve geleceğe bakan yönlerini göstermeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA AİLE KAVRAMI, UNSURLARI VE PEYGAMBER AİLELERİ

Bu bölümde aile kavramı ile ilgili genel bilgiler verdikten sonra, Kur'an'da geçen aile ile ilgili kavramlar ve aile unsurlarına değineceğiz. Ardında Kur'an'da yer alan peygamber aileleri hakkında bilgi vereceğiz. İşin mesaj boyutunu ise ikinci bölümde zikredeceğiz.

1.1. GENEL OLARAK AİLE KAVRAMI

Aile, kan bağı üzerinden birbirlerine bağlanan bireylerin bir araya getirdiği topluluk, kan, süt ve evlilik yoluyla biraraya gelen[1] anne-baba ve onların henüz evlenmemiş çocuklarından oluşan sosyal çekirdek ve topluluğun genel adıdır.[2] Aynı çatı altında yaşayanlara, aynı kan, aynı ırk ve aynı atadan gelenlere[3] de aile denilmektedir.

Aile, en eski sosyal müessesedir. İlk insan Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın yaratılışı ile oluşmuş ve bugüne kadar, farklı zaman ve muhitlere göre çerçevesi daralıp genişlese bile, aralıksız devam etmiş, toplumun çekirdeği ve en temel birimi olma özelliğini korumuştur.[4] Meseleyi daha da açmak istersek aileyi, "Evlilik, kan ya da evlat edinme bağıyla birbirlerine bağlı ve belli bir yaşam (ev) ortaklığı içerisinde yer alan kişilerden oluşan bir birim"[5] olarak da tanımlayabiliriz. Bu birim içerisindeki bireyler, birbirlerine karı-kocalık, anne-babalık, kardeşlik ve son olarak da hukuki açıdan sağlanmış evlatlık bağlarıyla bağlıdır.[6]

Aile, tarihte ve günümüzde bütün toplumlarda var olan temel bir sosyal yapı taşıdır. Aile yapısı ve işleyişi açısından toplumdan topluma çeşitli konularda farklılıklar arz etse de, yine de temel olma gerçeği apaçık ortada durmaktadır.[7]

Aileyi teşkil eden bireyler bölgelere, devirlere, iktisadî ve sosyal yapıya göre

---

1 Mehmet Akif Aydın, "Aile", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1989, s. 196.
2 Paul Foulquie, *Pedagoji Sözlüğü,* çev. Cenap Karakaya, Y.y., İstanbul, 1984, s. 6.
3 Safa Kılıçoğlu, vd., "Aile", *Meydan Larousse* C. I, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 190.
4 Kemal Atik, vd., *İslami Kavramlar*, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 33.
5 Ömer Demir, Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü,* Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 14.
6 Ahmet Cemal, "Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar", Y.y., Eskişehir, 2009, s. 72.
7 Beyhan Zabun, *Aile ve Toplum*, C. V, Y.y., Y.y.y., 2009, s. 97.

farklılık arz etmektedir. Geniş aile, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, damat, gelin, amca, hala, dayı ve teyzelerden meydana gelmektedir. Ailenin anaerkil veya ataerkil olması, onu meydana getiren bireylerde de değişiklik göstermektedir. Dar veya çekirdek aile ise; bir karı koca ile çocuklardan oluşmaktadır. Aile riyasetinin anne veya babada oluşuna göre aileler ikiye ayrılmaktadır. Anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye *anaerkil* (mâderşâhî-matriarcal) baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının teşkil ettiği aileye de *ataerkil* (pederşâhî-patriarcal) aile denir. Tarihte ve günümüzde, ataerkil aile daha yaygın olmakla birlikte insan topluluklarında her iki tip aileye de rastlanmaktadır. Ayrıca aile, eşlerin sayısına göre de tek eşliliği (monogami) esas alan aile, çok eşliliği (poligami) esas alan aile olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.[8]

1.2. KUR'AN'DA AİLE KAVRAMI

Kur'an-ı Kerim'e göre insanlar tarafından kurulan ilk sosyal gruplaşma ailedir. Farklı sosyal gruplar ailenin değişik birleşme ve sıralanmasından tayfa, kabile, ümmet, millet vs. ortaya çıkmıştır.[9] Kur'an, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'le birlikte eşi Hz. Havva'yı zikreder.[10] İlk insanın var edilmesi ile birlikte aile hayatı başlamış ve Hz. Âdem'den günümüze kadar değişik şekillerde süregelmiştir.[11]Toplumun düzelmesi veya bozulması aileye bağlı olduğundan Kur'an, sağlam aile yuvaları kurmayı amaçlamıştır.[12]

Kur'an-ı Kerim toplumsal birlik ve beraberliğin sevgi, merhamet, iyilik, dayanışma, yardımlaşma, doğruluk, insaf ve Allah korkusu temelinin aile yapısı ile ayakta tutulmasını amaç edinmektedir. Çünkü aile, sosyal hayatın bütün alanlarını etkisi altına almıştır. Kur'an ve sünnete göre aile; her bireyinin, toplumun sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmesi amacıyla çeşitli açılardan etkin olduğu bir kurumdur. İslam dini, biyolojik yakınlığın ötesinde, aile bireyleri arasında manevi bir bağ da kurmuştur.[13] Kur'an-ı Kerim'i ve Peygamberimizin hayatını incelediğimizde, aileye

---

8 Aydın, "Aile", II, s. 196.

9 Ebu't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed el-Fîrûzâbâdi, *Kamusu'l-Muhit,* Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1986, s. 963.

10 Bakara, 2/35-36.

11 Hüseyin Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* Tebeşir Yayınları, Y.y.y., 2015, s. 39.

12 Halid Abdurrahman el-Ak, *Binâü'l-Üsreti'l-Müslimeti,* Darü'l-Ma'rife, Beyrut, 2003, s. 32.

13 Metin Doğan, *Kur'an, Peygamber ve Toplum,* Y.y., Konya, 2003, s. 56.

ne kadar değer verildiğinin, toplumda sosyal kaynaşmanın gerçekleşmesi adına aileye yüklenen görevin şahidi olmaktayız.[14]

Kur'an-ı Kerim'de *"Ey insanlar, doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık*."[15] buyrulmaktadır. Hadis-i Şerifte ise; *"Nikâh benim sünnetimdendir. Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden değildir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim..."*[16]buyrumaktadır.

Kur'an'da aile hayatının sık sık ele alınıp, karşılıklı hak ve yükümlülüklerin zemini oluşturacak bir yetişkinliğin ve faziletin tavsiye ve gaye edinilmesi, Hz. Peygamber'in de gerek kendi aile hayatı ile gerekse yönlendirici, eğitici ölmez ve eskimez telkin ve tavsiyeleriyle örneklik ve öncülük etmesi iyi müslümanın yetişmesinde ve arzulanan müslüman çevre ve toplumun kurulmasında ailenin kilit bir görev ifa etmekte olması sebebiyledir.[17]

Kur'an-ı Kerim'de aile, çeşitli açılardan ele alınan bir konudur. Kur'an'da ailenin bazı bireyleri ya da aileye dair birtakım ifadeler bulunmakla beraber, aileye işaret eden çeşitli kavramların da kullanıldığını görmekteyiz. Bu kavramlar temelde; âl, ehl ve zürriyet olarak üç başlıkta toplanmaktadır.[18] Biz burada sırasıyla söz konusu tabirlerin ne anlama geldiğini ya da onlarla ne kastedildiğini ortaya koymaya çalışacağız.

1.2.1. Âl

Âl kelimesi toplum içerisinde meşhur bir kimsenin soyuna, kabilesine veya temsil ettiği fikirlere bağlı kesimler için kullanılan bir terimdir.[19] Bu kelime, aile, evlat, sülale anlamlarına gelir.[20] Arapça'da "Âl" kavramı, *"serap, gündüzün başı, herşeyin*

[14] Mansur Teyfurov, "Kur'an-ı Kerim'de Aile Yapısı", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, s. 185.
[15] Hucurat, 49/13.
[16] İbn Mâce, "Nikâh", s. 1; et-Tirmizî, "Nikâh", s. 42.
[17] Kemal Atik, vd., *İslami Kavramlar*, s. 34.
[18] Sevgi Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2012, s. 19.
[19] Ahmet Özel, "Âl", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1989, s. 305.
[20] Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi li Ahkamü'l-Kur'ani'l-Kerim*, C. I, Y.y., Kahire, 1952, s. 383.

şahsı;[21] *dağ, dağın çevresi*[22] *ve çadır direği"* anlamlarına geldiği gibi *"kişinin bizzat kendisi, ailesi, taraftarları, dost ve arkadaşları"* gibi anlamlara da gelir.[23] Bazı dilciler bu kavramın, *"rücû etmek, yönetmek"* anlamlarına gelen *âle* fiilinden müştak olduğunu ileri sürerken[24] bazıları da eş anlamlısı olan *ehl* kelimesinden geldiğini kabul etmektedir. Buna göre aslı ehl olan âl kavramında hemze elif'e dönüşmüştür.[25]Bu görüşten yola çıkarak, âl ile ehl lafzının aynı olduğu ileri sürülmüştür.[26]Âl kelimesi Kur'an'da şahıs isimlerine muzaf olarak meydana getirdiği çeşitli kullanımlarda (Âl-i Firavun, Âl-i İmrân, Âl-i Yakub gibi) bu kişilerin kavmi, hanedanı ve taraftarları anlamlarına gelmektedir. Bu anlamıyla âl kavramı hadislerde de çok sık geçmektedir.

Akrabalık veya inanç, fikir, kültür, idare vb. bağlarla bir kişiye bağlı kimseleri ifade etmek için de kullanılan[27] "âl" kelimesinin, İslâm kültür tarihinde *Âl-i Muhammed, Âl-i Nebî veya Âl-i Resûl, Âl-i abâ* gibi kullanımları da vardır. Bir kimsenin âl'i, onun ehl'i beyti, ev halı yani nesebidir. Bu da bir başka deyişle en uzak atası tarafından bağlı olduğu herkesi içine almaktadır.[28] Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalarda âl kelimesinin genel olarak üç anlamda kullanıldığı belirtilmiştir. Bunlar aile, yandaş ve soy manaları ile sıralanmaktadır.[29]

"Âl" kelimesinin Kur'an'daki kullanımı itibariyle on bir yerde Peygamber ailelerine izafe edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra kendisi peygamber olmadığı halde soyundan peygamberler çıkan İmran ailesi için de Kur'an'da bu kavram kullanılmaktadır. Kur'an, belli başlı aileler hakkında bu tabiri kullanmaktadır. Kur'an'ın "Âl" kavramı ile ilişkilendirdiği aileler; Âl-i İbrahim,[30] Âl-i Lut,[31] Âl-i

---

21 Cemalüddin Muhammed b. Mükrim İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, C. I-XV, Y.y., Beyrut, 1956, s. 37.

22 İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XI, s. 37; Fîrûzâbâdi, *Kâmus Tercemesi,* çev. Âsım Efendi, C. III, Y.y., İstanbul, 1304, s. 1161.

23 Rağıb el-İsfâhanî, *el-Müfredat,* çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Yarın Yayınları, İstanbul, 2015, s. 99.

24 Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî,, *Tehzîbü'l-Lüga,* C. XV, Y.y., Kahire, 1964, s. 437.

25 Fîrûzâbâdi, *Kâmus Tercemesi,* III, s. 1161.

26 Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'ân,* C. XIII, Beyrut, 1992, ss. 23-26; Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekavîl fi Vücûhi't-Te'vîl,* C. VI, Y.y., Beyrut, 2005, s. 76.

27 İsfâhanî, *el-Müfredat,* s. 30.

28 Muhammed Ali b. Ali et-Tehanevî, *Keşşâf-i İstilâhâti'l-Fünûn,* tsh. Muhammed Vecih Abdulhak, Gulam Kadir, C. I, İstanbul, 1984, s. 87.

29 Vecdi Akyüz, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar,* Y.y., İstanbul, 1998, ss. 157-159.

30 Âl-i İmran, 3/33.

31 Hicr, 15/59-61.

Ya'kub,[32] Âl-i Musa,[33] Âl-i Harun,[34] Âl-i Davud,[35] Âl-i İmran[36] olarak göze çarpmaktadır.

1.2.2. Ehl

Kur'an-ı Kerimde grup anlamı içeren çeşitli kelimeler vardır. Bu kelimelerden biri olan "ehl" kelimesi Kur'an'da yüz yirmi altı yerde aynen geçmektedir. Yirmi beş yerde ise "ehl" anlamına gelen kelimelerden yararlanılmıştır. Sözlükte *aile, eş, evlenmek, ev sakinleri, aşiret, insan en yakın olan kişiler*[37]*, yakınlığa sahip olanlar*[38]*, mensubiyet*[39] gibi manaları ihtiva etmektedir.

Yabancı olmamak, yakınlık kurmak ve yaklaşmak anlamlarına gelen bu kelime, terim olarak ise, nispet edildiği anlayışa göre *bir kişiyi başkasıyla birleştiren soy, din ya da onlar gibi bir işlev gören ev, sanat ve şehir* gibi şeylerdir.[40] Kur'an'da ehl kelimesinin kullanımı daha çok kan bağına dayanan bir yakınlığı ifade etmek içindir. "Aile" ve "halk" anlamlarına gelen "ehl" sözcüğü aynı zamanda ortak bir din, ırk ve mesleğe sahip olan insanları da kapsamaktadır. Kelimenin bu anlamları bizim konumuzla ilgili olmakla birlikte, içerisinde olan aile ifadesi konumuz itibariyle bizi diğerlerine göre daha çok ilgilendirmektedir.[41]

"Ehl" kelimesinin Kur'an'da aile anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Mesela; kendisine, ailesinin kurtarılacağının vaad edildiğini, oğlunun da ailesinden olduğunu belirterek iman etmeyen oğlunu tufandan kurtarması için Allah'a yalvaran Hz. Nuh'a, *"Ey Nuh, o senin ailenden (ehl) değildir"*[42] şeklinde cevap verilmiştir.[43]

Peygamberimizin aile bireyleri için kullanılan bir tabir olan, *"Ev halkı"* anlamına gelen Ehl-i beyt (ehlü'l-beyt) kavramı, ev sahibiyle onun eşini, çocuklarını,

---

32 Yusuf, 12/6.
33 Bakara, 2/248.
34 Bakara, 2/248.
35 Sebe, 34/13.
36 Âl-i İmran, 3/33.
37 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, III, ss. 28-30; Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüga,* VI, s. 417.
38 Fîrûzâbâdi, *Kâmus Tercemesi,* III, s. 1162.
39 Abdurrahman Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. IV, Y.y., Beyrut, 1988, s. 89.
40 İsfâhanî, *el-Müfredat,* s. 97.
41 Teyfurov, *Kur'an-ı Kerim'de Aile Yapısı,* s. 185.
42 Hud, 11/45-46.
43 Özel, "Âl", II, s. 305.

torunlarını ve yakın akrabalarını ifade etmektedir.[44] Câhiliyye döneminde, kabilenin hâkim ailesini ifade eden Ehl-i beyt tabiri, peygamberlik döneminden itibaren günümüze kadar sadece Hz. Peygamber'in ailesi ve soyu manasına gelen bir terim olmuştur.[45]

Ehl-i Beyt kavramının İslam kültüründe çok önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber'in müminleri ehl-i beyti sevmeye teşvik eden hadislerinin yanında, Kur'an'da da bu teşvik özellikle vurgulanmıştır. Şu ayet bunun bariz bir örneğidir: *"Allah, inanıp yararlı işler yapan kullarına müjdeliyor. (Ey Muhammed) de ki: Ben sizden buna karşı yakınlara sevgiden başka bir karşılık istemem*"[46] Birçok müfessir burada geçen yakınlar (kurba) ifadesinin peygamberimizin ehl-i beytini işaret ettiğini ileri sürmüştür.[47]

1.2.3. Zürriyet

Kur'an'da aile anlamında kullanılan bir diğer kavram da zürriyettir. Bu kullanım Kur'an'da otuz iki yerde geçmektedir. Zürriyet kelimesi, *nesil, çocuk, evlat ve torun, yani bir kişinin kendi sülbünden olan soyu*[48] anlamına gelmektedir. Zürriyet kavramına Kur'an'da peygamberlerin soyunu ifade etmek üzere yer verildiği gibi genel anlamda bir ailenin soyu anlamında kullanılmıştır. Mesela Kur'an'da yer alan bir duasında Hz. İbrahim Yüce Allah'tan, soyunun Müslüman olmasını temenni etmektedir.[49] Ayrıca Kur'an bütün peygamberlerin birbirini izleyen bir soydan/zürriyetten geldiklerini haber vermektedir. Peygamberlerin ataları ve zürriyetlerinden yine seçilmiş kimselerin bulunduğu ayetlerde bildirilmektedir. [50]

Kur'an'ın kullandığı aile ile ilgili zikredilen bu üç kavramın, benzer anlamlar taşımakla birlikte genel olarak birbirinden farklı anlamlarda değerlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim, lafzı itibariyle de mucize bir kelam olduğundan, onun seçtiği kavramların gelişi güzel olmadığı, tam tersine her

---

44 İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XI, s. 29; Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüga,* VI, s. 417.
45 Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt" *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. X, İstanbul, 1994, s. 498.
46 Şura, 42/23.
47 Taberi, *Camiu'l-Beyan,* XIII, ss. 23-26; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir el-Câmiu beyne Fenniyir'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefâsîr,* C. IV, Beyrut, 2007, ss. 278-280.
48 İsfâhanî, *el-Müfredat,* s. 369; Zemahşerî, *el-Keşşâf,* s. 171; Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus,* Nesil Yayınları, İstanbul, 1991, s. 115.
49 Bakara, 2/128.
50 Furkan, 25/74.

biri belli bir noktaya işaret edip açıklığa kavuşturduğu düşünülmelidir. Kur'an bütün kavramlarında olduğu gibi söz konusu üç kavramın her biri için de ayrı bir anlam alanı tercih etmiştir. Bu alanlardan her birini bazen çok belirgin ama bazen de çok ince çizgilerle farklı kategorilere ayırmıştır. Yani Kur'an, kavramlarını bu kategorilere ayırırken, onlar aracılığı ile vermek istediği mesajı daima göz önünde tutmaktadır.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz ki âl, ehl ve zürriyet kavramlarından ilk ikisi (âl ve ehl), bir insanın çocukları, eşi, ailesi anlamında zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir.[51] Zürriyet kelimesi ise çocuk, torun gibi daha çok sonradan gelen nesebi, soyu ifade etmektedir.[52] Bu bağlamda zikredilen üç kelime de Kur'an-ı Kerim'de kullanılmaktadır.

1.3. KUR'AN'DA AİLENİN TEMEL UNSURLARI

Aile, Kur'an nazarında anne-baba, karı-koca, ata (dede-nine) ve çocuklardan meydana gelen bir kurum olarak temellendirilmektedir. Bununla beraber Kur'an'ın aileyi oluşturan bireyleri sadece ismen zikretmeyip, onlar arasındaki bazı ilişkilere ve bağlara değindiği görülmektedir. Kur'an'ın söz ettiği ilişki ve bağlar, aileyi ya da aile içindeki bireyleri birbirine bağlayan esasları da oluşturmaktadır. Toplumun özünü teşkil eden bir müessese olan aile, bütün gruplarda olduğu gibi, onu ayakta tutacak olan bazı esasların varlığına muhtaçtır. Kur'an bu realiteden yola çıkarak, parçalanıp dağılmaması ve toplumun sağlam esaslara oturtulması için, aileyi güçlendiren temel unsurların neler olduğu üzerinde durmaktadır. Bunlar aile içinde aile yapısı için önemli olduğu kadar toplum yapısı için de son derece önemlidir.[53]

Ahlaki bozgunluğu engellemek ve toplumu sağlam bir ahlaki ilişkilere uygun olarak yetiştirmek ailenin kuruluş amaçlarındandır. Bu

---

[51] Bahaüttin Varol, *Ehl-İ Beyt Gerçeği,* Şamil Yayıncılık, İstanbul, t.y., s. 30.

[52] Vehbe Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve'l-Menhec,* C. III, Dâru'l-Fikri'l-Musaır, Beyrut, 1991, s. 210.

[53] Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 35-36.

sosyal huzuru korumak için Hz. Peygamber (s.a.s) gençleri evliliğe teşvik ederek şöyle buyurmuştur:

Ey gençler! Sizden kimin evlenmeğe gücü yeterse derhal evlensin. Çünkü gerçekten evlilik gözü harama karşı daha çok engelleyici, namus ve iffeti daha çok koruyucudur. Kimin de evlenmeye gücü yetmezse, oruç tutsun; çünkü oruç şehveti kesicidir." [54]

İslam âlimleri insanlığın çoğalma yolu ile yaşaya bileceği hakikatinden hareket ederek evlenme yolu ile de insan soyunun devamı için fertlerin bunu tatbik etme zorunda olduklarını bildirmişler.[55]

Milletlerin ve toplumların mutlu ve huzurlu olmaları; anne, baba ve çocuklardan oluşan ve evlilik sözleşmesiyle[56] hukuki çerçeveye oturan ailenin mutlu olmasına bağlıdır. Birbirini tanımayan ve bilmeyen insanları bir araya getirerek, onları nikâh sözleşmesiyle dini-hukuki açıdan birbirine bağlayan ve her birine farklı sorumluluklar yükleyerek topluma kazandıran aileler, milletlerin, toplumların ve bireylerin ahlakını, davranışını, mutlu veya mutsuz olmasını sağlayan ilk kurumdur. Bu kurumun sağlam olması onu meydana getiren bireylerin karşılıklı sevgi-saygı içerisinde, kendilerine düşen sorumluluklarını içten gelerek yerine getirmelerine bağlıdır.[57]

1.3.1. Karı-Koca (Eşler)

Kur'an, eşlere (karı-koca) aileyi meydana getiren temel bireyler olarak bakmaktadır. Bu çerçevede Kur'an ailenin teşekkülünü yani karı-koca birliğini oluşturmanın yolunu evlenmeye ve nikah akdine bağlamaktadır. Böylece Kur'an en başta, aileyi oluşturacak olan bireylere seslenerek evlenme ve bu yolla aile kurma çağrısında bulunmaktadır. Evliliğin gerçekleşmesi kapsamında öne çıkan ayetlerden biri, içinde aileye ait birçok hususun yer aldığı Nur suresinde geçmektedir. Surenin ilgili bölümünde; *"İçinizden bekarları, köle ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları ikramıyla zengin eder. Allah, lütfu geniş*

---

[54] Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail Buharî, *Sahihu'l-Buhari*, "Nikah", Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 5066.
[55] Muhammed Ali es-Sabunî, *Safvetü't-Tefâsîr,* Dâru'l-Kur'an-i'l-Kerim, Beyrut, 1981, s. 236.
[56] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1995, s. 125.
[57] Doğan, *Kur'an, Peygamber ve Toplum,* s. 59.

olan, her şeyi hakkıyla bilendir"[58] buyurarak bizlere aile kurmanın tek yolu olan evlilik tavsiye edilmektedir.

İslam dininde önce kadın ve erkekten değil "insan" kavramından söz edilmektedir. Kur'an'da *"Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık*."[59] buyrulur. Erkek ve kadın tek başına eksik "nakıs" varlıklardır. Onlar tek başına yapamayacakları işleri birlikte yaparlar ve böylece "insanı" ortaya çıkarırlar. Evlilikte kadınlık ve erkeklikten önce "insanlık" önde gelir. Kur'an'ın hitabı insanadır. Peygamberlerin mesajı hiç bir fark gözetmeden bütün insanlaradır. Evliliğin temelinde insanın yaratılışı yatmaktadır.[60]

Dinimiz karı-koca arasında bazı haklar tesis ederek bu haklara uyulmasını istemiş, özetle şöyle buyurmuştur: *Kadınların hakkına riayet etme konusunda Allahtan korkun! Çünkü siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onların namus ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal ettiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi, onların da sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların aile yuvasını sizin hoşlanmadığınız kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi yatağınıza alsalar, onları hafif şekilde dövüp bu işten uzaklaştıra bilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşru bir şekilde çeşitli giyim ve yiyeceklerini temin etmenizdir."*[61]

Hz. Peygamber de "*insanların en hayırlısının, eşlerine karşı iyi davrananlar"* olduğunu ifade eder.[62] Burada iyi kadınların niteliği olarak belirtilen saygının, sorumluluklarını bilen kocalara duyulan saygı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda böyle bir erkeğin de eşine karşı sevgi ve şefkat göstereceği, ya da böyle bir ailede karşılıklı sevgi ve saygının egemen olacağı aşikardır.[63]

1.3.2. Çocuklar

Aile yuvasının en önemli ögelerinden birisi de şüphesiz ki çocuklardır. Çocuk aile birliğinin semeresi, neslin devamının garantisidir.

---

58 Nur, 24/32.
59 Hucurat, 49/13.
60 İbrahim Ethem, *Evlilik ve Aile Terapisi,* Y.y., Ankara, 2000, s. 21.
61 Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccac el-Kuşeyrî Müslim, el-*Câmiü's-Sahih,* "Hacc", Y.y., İstanbul, 1981, s. 1218.
62 Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 11.
63 Hayrettin Karaman, vd., *İslam ve Toplum,* C. II, TDV Yayınları, İstanbul, 1999, s. 519.

Çocuk hem aileyi hem de toplumu meydana getiren en önemli varlıktır. Kur'an, aileyi ayakta tutan esaslardan biri olan ve ailenin içinde vücut bulan çocuk unsuruna birçok ayette özellikle değinmektedir. Konuyla ilgili ayetlerde Kur'an'ın çocuğa aileyle irtibatlı olarak değindiği görülmektedir. Kur'an'ın çocukla ilgili pasajlarında birbirinden farklı iki değerlendirme dikkat çekmektedir. Bazı ayetler, çocuğu *ziynet/süs* bazıları ise *fitne/imtihan* olarak anlatmaktadır.[64]

Ailenin üyesi olan çocuklarla ilgili ayetlerden birisi Kehf suresi 46. ayettir: *" Mal mülk ve çocuklar dünya hayatının süsleridir; ama ürünü kalıcı olan dürüst ve erdemli davranışlar ise, karşılığı bakımından, Rabbinin katında daha değerli ve bir ümit kaynağı olarak daha verimlidir."*[65] Bu ayet, çocuğn sadece dünyaya ait bir güzellik olduğunu ama ahiret için bunun geçerli olmadığı şeklinde bir takım yorumlara muhatap olmuştur. Söz konusu yorumlara göre çocuk nimeti fani, geçici ve sona ericidir. Çünkü dünya iyilikleri, malları ve hayırları tıpkı dünya gibi sonludur. Ahiret hayırları ise devamlı ve süreklidir.[66] Bu sebeple bazı ayetlerde, *"mal ve çocukların bir imtihan (fitne) olduğu*"[67] ifade edilmiş, bu iki unsurun imtihan sonucunu önemli ölçüde etkilediğine dikkat çekilmiştir.

Çocuğun imtihan olarak nitelendirildiği ayetin Beni Kurayza'da malları ve çocukları kalan Ebu Lübabe hakkında nazil olduğu bildirilmektedir. Ayette kullanılan fitne kelimesi tefsirlerde, "*imtihan, bela ve insanı ahiretten alıkoyan şey"*[68] olarak yorumlanmaktadır. Çocuklar ve mallar insanı yoldan çıkarabilen, kalbi meşgul eden ve Allah'ı anmaktan alıkoyan unsurlar kabul edilerek ayete bu anlamı yükleyenler olmuştur. Nitekim ahirette, insanların övünüp durdukları *"mal ve oğulların değil, düzgün bir kalbin fayda vereceği"*[69] *mal ve çocukları, kendilerini Allah'ı anmaktan uzaklaştıran insanların ziyanda olduğu*"[70] vurgulanmıştır.

---

64 Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 54.
65 Kehf, 18/46.
66 Taberî, *Câmiu'l-Beyân,* VIII, s. 230.
67 Enfal, 8/28; Teğabun, 64/15.
68 Kurtubi, *el-Câmi li Ahkâmü'l-Kur'ân,* VII, s. 396; Fahreddin er-Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* C. VIII, Y.y., Beyrut, 2005, ss. 220-221.
69 Şuara, 26/88-89.
70 Münafikun, 63/9.

Kısacası Kur'an, çocuk konusunda bir nimet-külfet dengesinin varlığına dikkatleri çekmektedir. Kur'an'ın yaptığı uyarılarda vurgulanan husus bu dengeyi sağlayamayanlara yöneliktir. Çocuk sahibi olma sorumluluğu, onun anne-babası üzerinde birtakım haklara sahip olma sonucunu doğurmuştur.[71] Başka bir ifadeyle Kur'an'ın bahsettiği imtihan-sorumluluk, bir diğer açıdan çocuğa hak olarak yansımıştır. Kur'an bu sorumluluğu ebeveyne yüklerken, onlara sorumluluklarının gereğini yerine getirmek için takip edecekleri prensip ve kuralları da belli başlı ayetlerde göstermiştir.

1.3.3. Ana-Baba (Ebeveyn)

Kur'an'ın, aileyi ayakta tutan esaslar olrak anne-babayı konu ettiği çeşitli ayetler vardır. Anne-baba çocuğa her ne kadar sorumlu ise çocuk da anne-babaya o derece sorumludur. Kur'an'ın, ailenin anne-baba faktörü açısından da sağlam bir temele oturtulması gerçeğinden hareket ederek, bu konuda bir takım emir ve tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda anne-babanın Kur'an'daki konumu, Allah'a imanve ibadetten hemen sonraki sıraya yerleşmektedir. Birçok ayette "*anne-babaya iyi davranmak"* emredilmktedir.[72]

Bazı ayetlerde ana-babaya itaat şarta bağlanmış ancak onlara saygı ve iyilik yapmada herhangi bir şart koşulmamıştır: *"Ey insanlar! anne-baban seni körü körüne bana ortak koşturmaya çalışırlarsa, bu konuda onlara itaat etme. Ancak, dünyada onlarla güzel geçin..."*[73] şeklinde buyrulmaktadır.

Anne-babanın çocuk ile konu edildiği ayetlerin yanı sıra, Kur'an, anne-babayı çocuklarını öldürmemeleri hususunda ikaz etmektedir. Çocukların öldürülmesi çocuğun başta ailede ama sonuç olarak dünyadaki yaşam hakkını elinden alan bir uygulama olarak kendini göstermektedir. Kur'an'da bu uygulamanın anne-babalar tarafından gerçekleştirildiği

---

71 Hayati Hökelekli, "Çocuk", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. VIII, Y.y., İstanbul, 1993, s. 355.
72 Ankebut, 29/8.
73 Lokman, 31/15.

bildirilmektedir. Cahiliye döneminde çocuklarını çeşitli sebeplerle[74] öldüren bu kişiler Kur'an tarafından kınanmaktadır.[75] Kur'an, çocuklarını öldüren anne-babaların, bu işi *"beyinsizlik"* yüzünden yaptıklarını, bunu yapmakla dalalete düştüklerini, helake süründüklerini ve öfke dolu olarak kötü hüküm verdiklerini beyan etmektedir.[76]

Kur'an, geçim sıkıntısından dolayı çocuklarını öldüren ana-babalara uyarıda bulunduğu gibi, ana-babaya saygıda kusur eden evlatları da ayrıca uyarmaktadır. Allah, kendisine ibadetin hemen peşinden, ana-babaya iyi davranmayı buyurduğu ayette Cenab-ı Hak şöyle emretmektedir: *"Rabb'in sadece kendisine iman etmenizi ve ana-babaya iyi davranmaya hükmetmiştir. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına erişirse, onlara öf bile deme ve onları azarlama. Onlara güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek alçak gönüllülük kanatlarını ger ve 'Rabbim! Küçükken beni büyüttükleri gibi sen de onlara merhamet buyur' de."*[77] Burada, içinde büyükanne-büyükbaba ve torunların da yer aldığı "geniş aile" türüne bir işaretin varlığı da dikkat çekmektedir.

1.4. KUR'AN'DA ADI GEÇEN PEYGAMBER AİLELERİ

Peygamberler, toplumları ahlaki yönden geliştirmek üzere görevlendirilmiş seçkin ve örnek şahsiyetlerdir. Kur'an, aile konusunu da daha ziyade peygamberler üzerinden ele almakta, onları aile hayatı konusunda bizlere örnek göstermektedir.[78]

Bunlar içerisinde pozitif örnekle olduğu gibi negatif örnekler de vardır. Bir peygamberin aile yapısını ve hayat tarzını baştan sona anlatmak yerine farklı peygamberlerin farklı yönleri zikredilir.[79] Biz çalışmamızın bu bölümünde Kur'an'da adı geçen peygamberlerin tamamını değil de aileleri ile birlikte kendileri hakkında bilgi verilen peygamberleri ele alacağız.

---

[74] Kız çocukları savşta esir düşerler, ihtiyaç sahibi olurlar diye ve fakirlik korkusu gibi sebeplerle çocuklarını öldürmekteydiler. Kurtubî, *Ahkâmü'l-Kur'ân,* VI, ss. 91-97; Taberi, *Câmiu'l-Beyân* XII, s. 464.

[75] Tekvir, 81/8-9.

[76] En'am, 6/151.

[77] İsra, 17/23-24.

[78] Ömer Çelik, *Kur'an-ı Kerim'de "Ehl" Kavramı ve Peygamber Aileleri,* Y.y., Y.y.y., 2014, s. 7.

[79] Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* s. 147.

1.4.1. Hz. Adem ve Ailesi

Bütün ilahi dinlerde insnlığın babası olarak bilinen Hz. Adem ile ilgili Kır'an-ı Kerim'de bir çok ayet yer almaktadır.[80] Hz. Adem'den bahseden ilk ayetler, yaratılışını konu ederek onu gündeme getirmiştir. Hz. Peygamber de Veda Hutbesinde tüm insanların Adem'in çocuğu olduğunu ve Adem'in de topraktan yaratıldığını bildirmiştir. Hz. Adem'in yaratılan ilk insan olduğu ilei ilgili hadisler bazı kaynaklarda geçmektedir. İbnü'l-Esir'in yer verdiği bir hadiste; *"Allah Hz. Adem'i bütün yeryüzünden aldığı topraktan yarattı..."*[81]buyrulmaktadır. Hz. Adem2in yaratılan ilk insan olduuğuna dair başka hadisler de bulunmktdır.[82]

Kur'an'da yirmi beş ayette Adem ismi geçmektedir. Bunlardan yedi, tanesi *"beni Adem"* yani "*Ademoğulları"* şeklinde zikredilmektedir.[83] Söz konusu ayetlerde Allah'ın *"Ademoğulları"* şeklinde hitap etmesinin sebebi hem bütün insanlığın kastedilmesi hem de insanlara aynı kökten, aynı anne-babadan geldiklerinin hatırlatılmasıdır.[84] İslamî kaynaklarda insanlığın atası olması sebebiyle Hz. Adem *"ebü'l-beşer"* olarak nitelendirilmiştir.[85] Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan dolayı da *"Safiyyullah*"[86] unvanıyla zikredilmektedir.[87]

Hz. Adem, Kur'an'da kendisinden genişçe bahsedilen bir peygamberdir. Onun yaratılışı ve hayat serüvenine elli beş (55) ayette değinilmektedir. Bu ayetler Bakara, Maide, A'raf, Hicr, Taha ve İsra surelerindedir. Hz. Adem kıssasının geçtiği ayetleri dikkatle incelediğimiz zaman, bunlarda Hz. Adem'in yaratılışı,[88] Allah'ın, Ona bütün isimleri öğretmesi, meleklerin secde ile emredilmeleri ve İblis'in bu emre karşı gelerek secde etmemekte diretmesi, işlediği günah neticesinde pişman olup Allah'a tövbe etmesi

---

80 Sad, 38/71-85; A'raf, 7/11-25; Taha, 20/115-127; İsra, 17/61-65; Hicr, 15/26-50; Bakara, 2/30-39.
81 Muhammed b. Muhammed Abdülkerim b. Abdülvahid es-Seyhani İbnu'l-Esîr,, *el-Kamil fi't-Tarih,* C. I, Y.y., Beyrut, 1965, s. 28.
82 Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra,* C. I, Y.y., Beyrut, 1958, s. 25; İbnu'l-Esîr, *el-Kamil fi't-Tarih,* I, s. 28.
83 Araf, 7/26-27, 21, 35, 172; İsra, 17/70; Yasin, 36/60.
84 Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri,* C. VII, Y.y., İstanbul, 2007, s. 115.
85 Kurtubi, *Ahkamü'l-Kur'an*, I, s. 279.
86 Al-i İmran, 3/33.
87 Süleyman Hayri Bolay, "Adem", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. I, İstanbul, 1988, s. 358.
88 Bakara, 2/31-36; Araf, 7/12-18, 19-23; Hicr, 15/28-40; Taha, 20/116, 123.

ve tövbesinin kabul edilmesi,[89] İki oğlu Habil ile Kabil'in kıssası[90] gibi konuların detaylı bir şekilde yer aldığını görmekteyiz. Bu noktalar bize Kur'an'da Hz. Adem kıssasının işlendiği bağlamı da göstermektedir. [91]

Hz. Adem, ilk insan ve ilk peygamber olarak dikkat çektiği gibi onun eşi Hz. Havva[92] da ilk kadın, peygamber eşi ve tüm insanlığın annesi olması yönü ile dikkat çeker. Hz. Adem'in eşinin ismi Kur'an'da bildirilmez. Ancak tarih kitaplarında eşinin adının Havva olduğundan söz edilmektedir.[93] Kur'an'ın Hz. Adem'in kıssasına yer verdiği pasajlarda eşiyle birlikte cennette oldukları[94] daha sonra Şeytan'ın kandırmasıyla yaptıkları hata sonucu Cennetten çıkarıldıkları ve yeryüzüne indirildikleri haber verilmektedir.[95]

Hz. Adem'in ailesiyle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de eşi ve iki oğlu ele alınmaktadır. O, eşiyle birlikte cennete iskan edilmiştir. Allah onlara, cennette diledikleri gibi yaşamalarına ve yiyip içmelerine izin vermiş, fakat yasak olan ağactan uzak durmalarını özellikle tavsiye etmiştir.[96] Bu konuda şeytan kendilerine apaçık düşman olarak gösterilmiş, şeytana aldanmamalarını ısrarla belirtmiştir.[97]

Ancak bunlar, şeytanın fitnesine aldanarak yasak ağaca yaklaşmışlar, hata yapmışlar, bunun sonucunda da cennetten çıkarılmışlardır.[98] Ancak Hz. Adem ve Havva, günahlarının farkında olup pişmanlık duyarak hemen tövbe etmişlerdir: *"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve merhamet etmezsen zarara uğrayanlardan oluruz."*[99] Allah da onların tövbesini kabul edip günahlarını affetmiştir.[100]

---

89 Bakara, 2/37-38; Araf, 7/23-25; Taha, 20/115, 122.
90 Maide, 5/27-31.
91 Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri*, s. 98
92 Havva; Hayat sahibi birinden yaratılmış veya her hayat sahibinin annesi anlamındadır. Tevrat'ta adı Havvah, Yunanca' da Eva, Latince' de Heva olarak kullanılır. bk. Ömer Faruk Harman, "Havva", *İslam Ansiklopedisi,* C. XVI, TDV Yay., İstanbul, 1997, s. 542. Tevrat'a göre, insan neslinin annesine Havva ismi bütün insanların annesi olmasından dolayı eşi Âdem tarafından verilmiştir. bk. Yaratılış, 3/20.
93 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra,* I, s. 40; İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Salebî, *el-Arais-Kısasu'l-Enbiya*, Y.y., Y.y.y., 1301, s. 33.
94 Bakara, 2/35.
95 Bakara, 2/36.
96 Bakara, 2/35; A'raf, 7/19.
97 Taha, 20/117.
98 Bakara, 2/36; A'raf, 7/24-25.
99 A'raf, 7/23.
100 Bakara, 2/37.

Kur'an'da Hz. Adem'in aile bireyleri olarak iki oğlundan bahsedilir. Ancak bunların adı verilmez, sadece aralarında geçen ve birinin diğerini öldürmesiyle sonuçlanan, insanlık tarihi acısından son derece tehlikeli ve vahim bir olaydan haber verilir.[101] Ayetlerden iki kardeş arasındaki katletme olayının, kurbanı kabul edilmeyen kardeş (Kabil) tarafından gerçekleştirildiğini anlıyoruz.[102]

Habil-Kabil kıssası Kitab-ı Mukaddes'de de anlatılmakta, ancak Kabil'in ismi Kain olarak geçmektedir.[103] Olayın ve kişilerin efsanevî olduğunu söyleyenler olmuşsa da bu görüş Kur'an ve Tevrat'ta anlatılanlara aykırıdır.[104] Bu iki kişinin şahsında İsrailoğulları'nın taşkınlıkları, bazı kötü huyları, özellikle kıskançlıkları anlatılmaktadır.[105]

Bu doğrultuda Hacc suresinde Kurban ibadeti hakkında bir açıklama bulunmaktadır. *"Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvânız ulaşır."*[106] Kurbanı emreden Allah'ın nezdinde Kurban'ın anlamı hakkındaki bu beyanlar; Kurban ibadetinin, yerine getirilmesi gereken baş kuralının "takva" olduğu vurgulanmaktadır.[107] Bu husus ayrıca İsrailoğullarının *"Bakara"* kurban etme kıssalarında da işlenmekte ve onların olumsuz lakayt tavırlarına dikkat çekilmektedir.[108]

İsrailoğullarının, sığır kurban etme kıssasında, Allah'a takdim edilecek bir kurbandaki gösterilmesi gereken özene vurgu yapılmaktadır. Allah'a şükrünü eda eden bir kişi onun verdiği nimetlerden, Allah'a kurban

---

101 Maide 5/27-31.

102 "*Hem onlara Âdem'in iki oğluyla ilgili haberi hakkıyla oku, hani ikisi birer yakınlık takdim ettiler de birinden kabul edildi diğerinden edilmedi "seni mutlak öldürürüm" dedi, o biri yok dedi: Allah ancak kendisinden korkanlardan kabul buyurur. Yemin ederim ki sen beni öldürmek için bana el uzatsan da ben seni öldürmek için sana el uzatacak değilim, ben rabbülâlemîn olan Allah'tan korkarım. Ben isterim ki sen benim günahımı da kendi günahını da yüklenip varasın da o ateşe lâyıklardan olasın, zalimlerin cezası işte budur. Bunun üzerine nefsi kendine kardeşini öldürmeyi kolay gösterdi, tuttu onu öldürdü, artık hüsrana düşenlerden olmuştu. Derken Allah bir karga gönderdi, toprağı deşiyordu ki ona kardeşinin cesedini nasıl örteceğini göstersin, eyvah, dedi: Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtemedim ha! Artık pişmanlığa düşenlerden olmuştu."* bk. Maide, 5/27-31.

103 *Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil),* Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2001, Tekvin, 4/1-16.

104 İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail İbn Ömer el-Kureşi ed-Dımeşkî İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* C. III, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984, s. 85.

105 Hayrettin Karaman, vd., *Kur'an Yolu ve Türkçe Meal ve Tefsir,* C. II, DİB Yayınları, Ankara, 2007, s. 253.

106 Hacc, 22/34.

107 Karaman vd., *Kur'an Yolu ve Türkçe Meal ve Tefsir,* II, s. 254.

108 Bakara, 2/67-71.

ettiğinin bilincinde olmalı, elindekinin en iyisini ona takdim etmelidir. Aksi düşünce Allah'a karşı özensizliği ortaya çıkaracaktır. İsrailoğullarının sığır kurban etme kıssası da buna dikkat çekmektedir. Allah'a sunulan bir kurban, eldeki en değerli özelliklere sahip olmalıdır. O halde Âdemoğullarından, kurbanı kabul edilmeyenin (Kabil) Allah'a sunduğu kurbanında, Allah'a karşı gerekli ve layık olan bu özeni göstermediği ve gönülsüz bir şekilde bu ibadeti yaptığı anlamını çıkarmamız gerekmektedir.

"Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım"[109] ayetinden, "Saldırgana karşı eli kolu bağlı beklemek" gibi bir anlam çıkarmak imkânsızdır. Mevdudî, bu sözleri şöyle yorumlamıştır: "Beni öldürmek için kötü niyetler besleyebilirsin; fakat ben, senin beni öldürme hazırlıklarını öğrendikten sonra bile senden önce davranmak için bir şey yapacak değilim."[110] Bu ifade aynı zamanda Habil'in kendisini savunup saldırgan kardeşini öldürebilecek güçte olduğunu, fakat cana kıymak haram ve Allah katında en büyük günah olduğu için bunu yapmadığını gösterir. İslam'da nefsi müdafaa meşrû bir haktır, kişinin kendisini ölüme teslim etmesi doğu bir davranış olarak kabul edilemez. Önemli olan saldırıyı başlatmamaktır. Karşı taraf saldırıyı başlattığı takdirde saldırganı etkisiz hale getirecek kadar nefsi müdafaa etmek bir haktır ve genel olarak bir ödevdir.

"Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da kendi günahını da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte bu zalimlerin cezasıdır. Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyarak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu."[111]

Önceki ayette Habil'in Allah'tan korktuğu için kardeşini öldürme girişiminde bulunmadığı bildirilirken, burada ikinci bir sebep olarak kardeşinin her ikisinin günahını yüklenip cehenneme girmesini istediği anlaşılmaktadır. Oysa Kur'an-ı Kerim'in haber verdiğine göre hiç kimse bir

[109] Maide, 5/28.
[110] Ebu'l-Ala Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, Y.y., İstanbul, 1986, s. 284.
[111] Maide, 5/29-30.

başkasının günahından sorumlu tutulmaz.[112] O halde öldüren öldürülenin günahını neden yüklensin? Buna şu iki şekilde cevap verilmiştir:

a) İbn Abbas (r.a), İbn Mes´ud (r.a), Hasan el-Basrî ve Katade, bunun anlamının, "Sen hem beni öldürme günahını, hem de beni öldürmezden önce işlediğin günahları yüklenirsin" şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

b) Zeccac: "Bu ifade, "Sen, hem beni öldürme günahın, hem de kurbanın kabul edilmeyişine sebep olan günahın ile Allah´a dönersin" manasındadır" demiştir.[113] Tefsirciler, "Bundan kasıt 'Benim işlediğim günahı senin yüklenmeni istiyorum' demek değildir. Aksine, 'Senin diğer günahlarınla birlikte beni öldürmenin günahını da yüklenerek cehennemliklerden olmanı istiyorum' demektir" şeklinde yorumlamışlardır.[114] Çünkü Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadise göre kıyamet gününde, zalimin mazlumu razı edecek bir sevabı, iyiliği bulunamazsa mazlumun günahlarından alınır, zalime yüklenir.[115]

Dolayısıyla Habil kendi işlediği günahların Kabil tarafından yüklenilmesini değil, Kabil'in kendisine yaptığı ölüm tehditlerine karşı, nefs-i müdafaaya girerek işleyebileceği bir öldürme günahını ve Kabil'in diğer geçmişte işlediği günahları yükleneceğini belirtmektedir. Bu Sebeple de "ateşe atılacaklardan olasın" diye de bedduada bulunmaktadır. Muhtemelen, Habil bu sözleri ile öldürülmeyi değil Kabil'i kötü niyetlerinden vazgeçirme ümidiyle sarf etmiştir. Ancak Habil'in bu tavrı işe yaramamış ve Kabil nefsine uyarak kurduğu bir tuzak sonucu Habil'i öldürmüştür.

"Nihayet Allah, ona kardeşinin cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten aciz miyim ben? dedi. Artık derin bir pişmanlık hissine kapıldı."[116]

Tefsirlerde anlatıldığına göre; Kabil kardeşini öldürdükten sonra cesedi ne yapacağını bilememiş, şaşırıp kalmıştı. Bu durum üzerine Allah

[112] İsra, 17/15.
[113] Razi, *Mefatih'ul Gayb,* XI, s. 210.
[114] Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XI, s. 207.
[115] Buhari, *Sahihu'l-Buhari*, s. 10.
[116] Maide, 5/31.

ona yol gösterici bir karga gönderdi. Karga yerde eşinerek Kabil'e kardeşinin cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini ölmüş bir kargayı gömerek gösterdi. İbn Aşur, görünen çirkin şeylerin örtülmesini istemek kabilinden olan bu büyük sahnenin insanlığın medeniyet yolunda attığı ilk adımı temsil ettiğini söyler. Aynı zamanda taklit ve tecrübe yoluyla kazandığı ilk bilgi olduğunu kaydeder. Bir cesedi gömmek geride kalanların ona karşı son insanî vazifeleri olduğu gibi tabiatın ve insan sağlığının korunması bakımından da önemlidir. Zira gömülmeyen ceset kokar, çürür ve bundan insan sağlığına zararlı mikroplar ürer. İnsanoğlu bu zararlardan kendini korumak amacıyla Allah'ın kendisine vermiş olduğu düşünme, deneme ve örnek alma yeteneği ile öğrenerek medeniyetini kurmuş ve geliştirmiştir. Kıskançlık ve benzeri kötü nefsânî duygulara boyun eğen insan, kardeşini dahi öldürebilir; ancak bunun sonu dünyada insanı içten içe yakan vicdan azabı ve nedamet, ahirette ise cehennem ateşidir.[117]

Habil-Kabil kıssasının son kısmında Kabil'in pişmanlığı üzerine, babası Adem'in benzeri bir tavrı ile ilgili herhangi bir ifade yoktur. "İşte bu durumdayken Adem, Rabbinden birtakım ilhamlar aldı ve derhal tövbe etti. Çünkü Allah tövbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır."[118] *"(Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet de etmezsen mutlaka kendimizi ziyan etmiş oluruz."*[119]

Kabil insanlığın ilk katili, ilk hak tanımayanı, ilk zalimidir. Çünkü hakkına razı olmayıp başkasına ait olana göz dikti. İstediğini elde edemeyince de menfaati için en yakını olan kardeşini katletti. Bu hareketiyle de insanlık tarihinin geçmiş ve gelecek bütün katillerinin, hak yiyicilerinin, diktatörlerinin ve sömürücülerinin ilki oldu.[120] Peygamberimiz (s.a.s.) bu olayı kastederek: *"Haksız yere öldürülen her insanın (kanının akıtılması vebalinden) bir pay da Adem'in ilk oğluna düşmektedir"*[121] buyurmuştur.

Kabil'in, Habil'i öldürmesini ele alan kıssa sona erdikten hemen sonra şöyle denilmiştir: *"Bu yüzden biz İsrailoğulları'na bildirdik ki- cinayetin ve yeryüzünde zulmün cezası olarak işlenmesi dışında- bir kimse*

[117] Karaman vd., *Kur'an Yolu ve Türkçe Meal ve Tefsir,* II, s. 256.
[118] Bakara, 2/37.
[119] A'raf, 7/23.
[120] İhsan Süreyya Sırma, *Peygamberler Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2013, s. 27.
[121] Buhari, "Cenaiz", 33.

bir insanı öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibi olur. Yine bir kimse bir kimsenin yaşamasına sebep olursa, bütün insanları yaşatmış gibi olur."[122]

Bu anlatım, insan hayatının önemini vurgulamak içindir. İnsan hayatının korunması için herkesin, başkasının hayatının kutsallığını kabul edip onu korunmasına destek olması gerekir. Haksız yere bir başkasını öldüren, yalnızca bir kişiye zulmetmekle kalmaz. Aynı zamanda insan hayatının kutsallığıyla ilgili hiçbir duygu ve merhamet taşımadığını göstermiş olur. Bu sebeple o, tüm insanlığın düşmanı demektir. Çünkü herkes aynı tür düşmanlığın kurbanı olursa, tüm insanlığın sonunun gelmesi kaçınılmazdır. Buna karşın, eğer bir kişi tek bir insan hayatının korunmasına yardım ederse, tüm insanlığa yardım etmiş demektir. Bu yardımıyla o insanın, tüm insan neslinin devamına katkıda bulunacak bir karaktere sahip olduğunu gösterir. [123]

Kıssadan; Hz. Âdem'in çocuklarının Allah'a, âhirete, hesaba, cennet ve cehenneme inandıkları; Allah korkusu ve takva gibi duygulara sahip oldukları, Allah'a kurban sunmak gibi bir ibadette bulundukları anlaşılmaktadır. Bu durum, Hz. Âdem'in peygamber olduğunun bir delilidir ve bu inançları çocuklarına onun öğrettiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.[124]

Bu kıssanın en önemli noktasının Allah'ın kurban ibadetini kabul şartı olan takva olmasıdır. Zira Allah, onları misal vererek kıyamete kadar yeryüzünde yaşayacak tüm vahiy muhataplarının dikkat etmesi gereken genel bir ilkeyi vurgulamaktadır. "*...Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."*[125] Takvanın yalnızca kurban değil, tüm ibadetlerde yerine getirilmesi gerekli bir husus olduğu daha ilk yaratılış sonrasındaki kıssada vurgulanmaktadır.

Şunu da ifade edelim ki Kabil hatasını düzeltip, pişmanlık duyarak Allah'tan af dileyip ona sığınmış olsaydı kulluğun doğru olan istikametini tutturmuş ve katil olmamış olacaktı. Tıpkı babası Adem ve annesi Havva'nın hatalarını tövbe ile düzeltmelerinde olduğu gibi. Oysa Kabil, bu doğru yola

---

[122] Maide, 5/32.
[123] Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, II, s. 285
[124] Karaman vd., *Kur'an Yolu ve Türkçe Meal ve Tefsir,* II, s. 256.
[125] Maide, 5/27.

değil, Habil'i öldürüp ortadan kaldırarak, eski saygınlığına ulaşmaya, ya da Allah'ı dikkate almayarak daha da sapkın olan bir yola yönelmiştir. Kabil'in düştüğü bu hata, Kur'an muhatapları için önemli bir uyarı mahiyetindedir. Zira insanlar düştükleri hatalardan sonra tövbe kapısına yönelerek, Allah'ın hidayet yoluna tekrar dönüş için gayret göstermelidirler. Geliştirilecek aksi bir tutum onları "Kabil"ce bir sona götürecektir.

1.4.2. Hz. Nuh ve Ailesi

Hz. Nuh, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde diğer peygamberlere nispetle daha geniş bir şekilde tanıtılan ve "Ulü'l-Azm" olarak isimlendirilen beş büyük peygamberden biridir. Adı İbranice'de Nôah, Yunanca'da Nôe şeklindedir. Tevrat'a göre babası Lamek[126], *"Rabbin lânetlediği bu toprak yüzünden çektiğimiz eziyeti, harcadığımız emeği bu çocuk hafifletip bizi rahatlatacak"* [127] diyerek oğluna Nuh adını vermiştir. [128]

Nuh'un ilk defa anıldığı Necm suresini 52. ayetinde, çok zalim ve azgın olan Nuh kavminin de benzeri kavimler gibi helak edildiği bildirilmektedir. [129] Kur'an'da yirmi sekiz surede hakkında bilgi verilmiş ve kırk üç yerde ismen zikredilmiştir. Kur'an'ın yetmiş birinci suresi onun adını taşır ve baştan sona onun tevhid mücadelesini anlatmaktadır. Ancak Kur'an, Nuh'un hayatının sadece peygamber olarak görevlendirildikten sonraki safhasından bahsetmektedir. Kendisine inanmayan kavmi tufanla cezalandırıldığından tufan hadisesi de ona nispetle "*Nuh Tufanı"* diye anılmaktadır.

Nuh kelimesinin Arapça asıllı olup *nevh* (ağlamak, dövünmek) kökünden geldiğini, bizzat kendi nefsini kötülediğinden veya tövbe etmeden boğulup gitmeleri sebebiyle kavmi için üzüldüğünden ona bu adın verildiğini söyleyenler olmakla birlikte kelimenin Arapça olmadığı kabul edilmektedir. [130]

---

[126] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* VII, s. 312; Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an*, XVIII, s. 313; İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, I, s. 63.
[127] Tekvin, 5/29.
[128] Harman, "Nuh", C. XXXIII, s. 224.
[129] Ateş, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, s. 54.
[130] Harman, "Nuh", XXXIII, s. 224.

Hz. Nuh'un anne-babası ailesi dışında bir de kendi kurduğu ailesi vardır. Bunu da Kur'an'da eşinden ve oğlundan bahseden ayetlerden anlıyoruz. Tahrim suresinde Hz. Nuh'un eşinden bahsedilerek onun evli olduğu açıklanmaktadır. Ancak Kur'an'da onun eşinin kim olduğu belirtilmemekte yalnızca "Nuh'un Karısı" ifadesi kullanılmaktadır. Hz. Nuh'un eşinin kimliği hakkında tarih ve tefsir kitaplarında bir takım farklı rivayetler olduğu görülmektedir.[131]

Tahrim suresindeki Hz. Nuh'un karısından söz edilen ayetlerde onun, kocasına karşı bir ihanette bulunduğu belirtilmekte ve bu sebeple cehennemliklerden olduğunu haber verilmektedir.[132] Onun İhaneti, Mü'minlere olan düşmanlığından ve iman edenlere karşı inkarcılarla işbirliği yapmış olmasından ileri gelebilir.[133]bu ayet Hz. Nuh'un eşinden bahseden tek ayettir.

Kur'an'da Hz. Nuh'un oğlundan söz edilen ayetlerde, oğlunun iman etmeyenlerden olduğu, babasının yaptığı gemiye binmeyi reddettiği ve tufanda boğulduğu açıklanmaktadır.[134] Hz. Nuh'un, bu oğlundan başka bir çocuğu olup olmadığı Kur'an'da belirtilmemektedir. Ancak tarih kitaplarında Hz. Nuh'un başka çocuklarından bahsedilmektedir. Nakledilen bilgilere göre Hz. Nuh'un iman etmeyen karısından dört oğlu vardır.[135] Ayrıca Hz. Nuh'un neslinin Sam, Ham ve Yafes adındaki oğullarından devam ettiği de aynı kaynaklar tarafından bildirilmektedir.[136]

Hz. Nuh kavmini tevhid dinine davet etme çabalarını senelerce sabırla sürdürmüştü. Fakat Nuh'un bu ısrarlı daveti sadece onların küfür ve inatlarını artırdı. Kavmi onu dinlememekle kalmadı, aynı zamanda küfrün davetçisi oldu. Yani başka insanlara ve çocuklarına gidip *"Sakın Nuh'u*

---

131 Bazı rivayetlerde karısının adı Valiha (Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XVIII, s. 201), Bazılarında da Kayn kızı Azre olduğu bildirilmektedir. (İbn Esir, *el-Kamil*, I, s. 63). İbn Sa'd'ın verdiği bir rivayette ise Kabil oğullarından bir kadınla evli olduğu yazılmaktadır.(İbn Sa'd, *et-Tabakat*, I, s. 42.)

132 Tahrim, 66/10.

133 Taberî, *Câmiu'l-Beyan,* X, s. 319.

134 Kaynaklarda iman etmeyen oğlun adı Kenan olarak belirtilmiştir. (Taberî, *Câmiü'l-Beyan*, I, s. 195). İbn Kesir ise iman etmeyenin Yâm olduğunu bildirmektedir. (İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'an*, II, 446).

135 Çocuklarının isimleri şu şekilde verilmektedir; Ham, Sam, Yafes, Kenan.(Taberî, *Câmiü'l-Beyan*, I, s. 195; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, s. 63.)

136 İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, s. 78; Abdülvehhab en-Neccar, *Kasasu'l-Enbiya,* Y.y., Kahire, 1966, s. 35.

dinlemeyin" diye propaganda yaptılar. Kur'an'ın deyimiyle, *"Sakın tanrılarınızı bırakmayın"* dediler.[137]

Hz. Nuh'a inanan bir avuç insan da her an fitneyle karşı karşıya kalmış bulunuyordu. Hz. Nuh artık bu küstahça tavırlara dayanamadı, özellikle insanların küfür liderlerinin arkasında koştuklarını görünce ellerini açtı ve Allah'a yalvardı: *"Rabbim! dedi. Onlar bana isyan ettiler ve malı ve çocuğu kendisinin ziyanını artırmaktan başka bir işe yaramayan şımarık ve gururlu bir adama uydular. Ya Rabbi! Bunlar bana ve mü'minlere büyük tuzaklara giriştiler."*[138]

Bin yıla yakın bir süre kavmini tevhide çağıran Hz. Nuh, kavminin yola gelmeyeceğini anlayınca, onların helaki için dua etmiştir: *"Rabbim! Yeryüzünde kafirlerden bir tek kişi bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar ve sadece ahlaksız ve nankör insanlar dünyaya getirirler."*[139]Allah Hz. Nuh'un bu duasını kabul etmiş ve ona iman etmiş bir grup insanın dışında hiç kimsenin inanmayacağını kendisine vahyetmişti.

Hz. Nuh'un kıssasını yeteri derecede araştırmayanlar, onun neden kendisine inanmayan insanlara beddua ettiği hususuna takılabilirler. Oysaki Hz. Nuh'un sabrı örnek alınacak bir sabırdır. Zira kavminin kendisine yapmış olduğu bütün hareketlere, baskılara rağmen bıkmadan, usanmadan 950 sene boyunca onlara ilahi gerçekleri anlatmaya çalışmış, fakat onlar kendisine zulmetmişlerdir.[140]

Kur'an-ı Kerim, Hz. Nuh'un Allah'tan *"Helak olmaları mukadder olanların dışında aileni ve iman edenleri gemiye bindir"*[141] şeklinde emir aldığını ifade etmektedir. Yani Hz. Nuh'un ailesinden, inkârları sebebiyle Allah'ın rahmetine layık olmadıklarına hüküm verilen kişilerin de gemiye bindirilmeleri yasaklanmıştır. Tefsirlerden anlaşıldığına göre aile bireylerinden olup gemiye binemeyecek durumda olanlar iki kişidir. Biri Hz. Nuh'un tufanda ve selde boğulup öldüğü bildirilen oğlu,[142] diğeri de "*Allah inkârcılara Nuh'un karısını ve Lut'un karısını misal verdi. Bunlar salih*

[137] Nuh, 71/22.
[138] Nuh, 71/21-22.
[139] Nuh, 71/26-27.
[140] Sırma, *Peygamberler Tarihi*, s. 32.
[141] Hud, 11/40.
[142] Hud, 11/46.

kullarımızdan ikisinin nikâhı altındaydılar ve onlara hıyanet ettiler"[143] ayetinde ifade edilen zevcesidir. Bunlar gibi birkaç kişinin daha bulunması ihtimal dâhilindedir. Ancak Kur'an'da bunlardan söz edilmemektedir.[144]

Gemi yapıldıktan sonra yer ve gök bütün sularını boşaltmış, büyük bir tufan başlamıştır. İşte tam o sırada, Nuh (as) oğlunun birisini dalgalarla boğuşurken görmüştür. Babalık şefkati ile şöyle yalvarmıştır:

Nuh Rabbine seslenip şöyle dedi: "Rabbim! Şüphesiz oğlum benim ehlimdendir. Senin va'din elbette gerçektir. Sen de hâkimler hâkimisin."

Allah, "Ey Nuh! O asla senin ehlinden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O halde hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben seni cahillerden olmaktan sakındırırım" dedi.

Nuh, "Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz hüsrana uğrayanlardan olurum" dedi.[145]

Ayetlerden anlaşıldığına göre burada bahsi geçen oğlu Hz. Nuh'un peygamberliğine iman etmemiştir. Mü'minler gemiye binip tufan başlayınca Hz. Nuh oğluna *"Yavrucuğum!"* diyerek, merhamet ve şefkat içeren sözlerle gemiye binmesi ve inkârcılardan olmaması için öğüt vermiş, fakat oğlu bu nasihati reddederek boğulanlardan olmuştur.[146]

Hz. Nuh'un *"yavrucuğum"* tarzındaki ifadesi hem oğluna karşı duyduğu sevgi ve şefkati hem de onu bu konuda yönlendirme gayreti olarak değerlendirilebilir.[147] Ayrıca bu olayın ortaya koyduğu bir diğer gerçek de, baba-oğul arasındaki bağın hemen çabucak kopmadığıdır. Hz. Nuh sonunda oğlunun kurtulamadığını görünce, oğlunun ailesinden olduğunu dile getirerek üzüntüsünü açığa vurmuştur. Elbette ki o da diğer peygamberler gibi beşer yönüyle evlat sevgisi gibi insani duygulara sahipti. Allah'a oğlunun tufanda kurtulması için yakarmasının sebebi de budur.[148]

---

143 Tahrim, 66/10.
144 Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an,* II, s. 574.
145 Hud, 11/45-47.
146 Çelik, *Kur'an-ı Kerim'de "Ehl" Kavramı ve Peygamber Aileleri*, s. 8.
147 Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı,* çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, Y.y.y., 2002, s. 432.
148 Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri,* C. VI, Y.y., İzmir, 1986, s. 2843.

Hz. Nuh'un oğlu için Allah'a yağtığı yakarışı boğulan oğlunun ahiretteki durumunu öğrenme çabası olarak da değerlendirenler olmuştur.[149] Allah, Hz. Nuh'un oğlu hakkında ailemden demesi üzerine, "o senin ailenden değildir" buyurarak inkârcı oğlunun aile dışında kaldığını haber vermektedir. Hz. Nuh'un aileden sayılamaması farklı yorumlara neden olmuştur.

Bazıları "ehl" kelimesini din yakınlığı değil nesep yakınlığı olarak ele almış, onun oğlunun Hz. Nuh'un dinine mensup olmadığı manası vermişlerdir.[150] Esed ise "kan bağı olsa dahi manevi bakımdan inkârcıları tercih etti" anlamında aileden sayılmadığını söylemektedir.[151] Kurtubî bu ayette ehl kavramının hem sözlük anlamında hem de dini açıdan oğlunun ev halkından sayıldığına bir delil olduğunu ileri sürmektedir.[152] Taberî ise Hz. Nuh'un oğlunun, kurtulması vaat edilen ailesinden olmadığını, çünkü salih olmayan bir iş yaparak, "Nuh'un ehli olmaktan çıktığı" düşüncesindedir.[153]

Mevdudî de, "oğlunun onun ehlinden olmaması, öz sulbünden olmaması manasında değil, bozuk ahlakı ve muamelatı sebebiyle artık onun salih ehlinden sayılamaz"[154] görüşündedir. Aslında böyle bir ifade, din bağı ile bağlı olmayanın akrabalık bağında bir hayır olmadığı anlamını da taşımaktadır. Çünkü inanç bağı aileyi birbirine birbirine bağlayan en önemli bağdır.

1.4.3. Hz. İbrahim ve Ailesi

Hz. İbrahim, Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. İsa ve ahir zaman peygamberi Hz. Muhammed ile birlikte "Ulü'l-Azm" peygamberlerden sayılmıştır.[155] Hz. İbrahim'in[156] ismi Kur'an-ı Kerim'de altmış dokuz yerde ve altmış dört ayette zikredilmektedir. Hz. Musa'dan sonra Kur'an'da en çok ismi geçen

---

149 Esed, *Kur'an Mesajı,* s. 432.
150 Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, V, s. 92.
151 Esed, *Kur'an Mesajı,* s. 434.
152 Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* IX, s. 47.
153 Taberi, *Camiu'l-Beyan,* VII, s. 53.
154 Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an,* II, ss. 371-372.
155 Ahzab, 33/7; Ahkaf, 46/35.
156 Hz. İbrahim'in şeceresi tarih kitaplarında şöyle verilmektedir: Nuh b. Sam b. Nahur b. Terah b. İbrahim. bk. Taberî, *Tarihu'r-Rusul ve'l-Müluk*, I, s. 252; Sa'lebi, *el-Arais*, s. 55; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, s. 94.

peygamber, Hz. İbrahim'dir. Onun kıssası farklı surelerde ve farklı üsluplarla anlatılır.[157]

Kur'an-ı Kerim, Arapların babası olan Hz. İbrahim'e işaret etmek suretiyle mü'minlere hitaben şöyle buyurur: "*Din (işlerin) de üzerinize hiçbir güçlük de yüklemedi. (Tıpkı) Babanız İbrahim'in (Tevhid) dininde olduğu gibi, size daha evvel (gönderdiği kitaplarda) da bu (Kur'an'da) da Mslüman adını vermiştir."*[158]

Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim'in peygamberler için de ata oluşuna işaret buyurur: *"Biz ona (İbrahm'e) İshak ile Ya'kub'u ihsan ettik ve her birini hidayete (Nübüvvete) erdirdik. Daha önce de Nuh'u ve onun neslinden Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u hidayete (Nübüvvete) kavuşturduk. Biz güzel davrananları, muhsinleri mükâfatlandırırız. Zekeriyyâ'ya, Yahya'ya, İsa'ya, İlyasa da (böyle hidayet verdik) (Onlara) hepsi salihlerdendir. İsmail'i, Elyas'ı, Yunusu, Lut'u da (hidayete ilettik) her birini alemlere üstün kıldık*."[159]

Hz. İbrahim'in Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'te büyük bir yeri vardır. Onun adı, daima dua, cömertlikle ve ta'zimle geçer. Çünkü O, Allah'a tevhid ve ibadet konusunda cihada girişmiş, kendi inancı uğrunda kendini ölüme atmasını bilmiştir. Hz. İbrahim'in hayatı rabbi için fedakarlıklar zinciri olmuş, hareketleriyle kendinden sonraki bütün insanlığa ihlas ve samimiyeti ile büyük bir örneklik teşkil etmiştir.

Yine Hz. İbrahim'in konumunun yüceliğinde, *"Peygamberlerin babası"* olma durumu gizlidir. Hz. İbrahim'den sonra, Peygamberlerden kime kitap indirildi ise, o mutlaka Hz. İbrahim'in zürriyetindendi veya kabilesindendi. Hz. İbrahim'in bu konumunun üstüne başka bir şey çıkamaz.[160]

Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrahim'in ailesinin seçilmiş bir aile olduğunu haber verir.[161] Hz. İbrahim'in aile hayatını iki açıdan ele almak mümkündür.

---

157 A'la, 8/18-19; Necm, 53/36-42, Sad, 38/45; Meryem, 19/41-50; Şua'ra, 26/69-87; Hud, 11/74,76; Yusuf, 12/6,38; Hicr, 15/51; En'am, 6/74,75,83; Saffat, 37/83-113; Şura, 42/13; Zuhruf, 43/26-28; Zariyat, 67/24-27; İbrahim, 14/35-41; Enbiya, 21/51-72; Bakara, 2/124-136,140-141,258,260; Al-i İmran, 3/65-68; Ahzab, 33/7,8; Nisa, 4/125; Nahl, 16/119,123, Hacc, 22/36.

158 Hacc, 22/78.

159 En'am, 6/84-86.

160 Abdu'l-fettah Tabbara Afif, "Hz. İbrahim", çev. Mehmet Aydın, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,* C. XXIV, s. 547.

161 Al-i İmran, 3/33.

Birincisi müşrik olan babasıyla ilişkileri, ikincisi, evlilik hayatı ve çocuklarıdır.

Kur'an'da onun babasının adı Azer olarak geçmekte ve onun müşrik olduğu bildirilmektedir.[162] Kur'an ve hadisler dışındaki İslâmî kaynaklarda Hz. İbrahim'in babasından hem Azer hem de Kitab-ı Mukaddes'teki gibi Tarih (Tārah) diye söz edilmektedir. [163]

Hz. İbrahim, peygamber olarak seçilip kavmine gönderildiğinde önce babasına hak dini tebliğ etmişse de babası onu kovmakla tehdit etmiştir.[164] Hz. İbrahim daha sonra kavmini de dine davet etmiş, ancak olumlu bir netice alamamıştır.[165] Kur'an'da Hz. İbrahim'in babası için Allah'tan af dilediği, fakat bu dileğinin kabul edilmediği bildirilmektedir.[166] Bu husus Hz. İbrahim ile babasının imanî açıdan farklı cephelerde bulunduğunu göstermektedir.

Bir diğer açıdan bakılınca da babasına, yanlış yolda gittiğini anlatması sırasında Hz. İbrahim'in kullandığı dil ve üslubun özelliğidir. O, son derece yumuşak ve son derece sakin bir haleti ruhiye içerisinde hareket ederek, benzer durumlarda nasıl hareket edilmesi noktasında bize metot öğretmektedir.[167]

Hz. İbrahim'in annesinden ve onun isminden de Kur'an'da bahsedilmemektedir. Bununla birlikte annesinin ismi tarih kitaplarında üç farklı şekilde verilmektedir.[168] Hz. İbrahim'in aile bireylerinden olan kardeşleri hakkında Kur'an-ı Kerim'de bir bilgi bulunmaz. Ancak yine onun Nâhûr ve Hârân[169] isimli iki kardeşi olduğu bildirilmektedir. Kur'an asla bir şecere kitabı değildir. O tamamen muhataplarına vereceği mesajlara dikkat çekmektedir. Bu yüzden Kur'an'da açıkça zikredilen isimler sınırlı sayıda ve ihtiyaca nispetle anılmaktadır.[170]

---

[162] En'am, 6/74.
[163] Tekvin, 11/24; İbn Sa'd, *et-Tabakat,* I, s. 46.
[164] Meryem, 19/42-46.
[165] En'âm, 6/80-81; Enbiyâ, 21/51-73; Şuara, 26/70-89; Ankebût, 29/16-27; Sâffât, 37/83-98; Zuhruf, 43/26-28.
[166] Meryem, 19/41-50; Tevbe, 9/114.
[167] Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 108-109.
[168] Annesinin isimleri; Ûşâ, Nûnâ ve Ebyûnâ olarak gösterilmektedir. İbn Sa'd, *et-Tabakat,* I, s. 46.
[169] İbn Kesîr, *el-Bidaye,* I. s. 152; Salebî, *el-Arais,* ss. 55-60; İbnü'l-Esir, *el-Kamil,* I, s. 100.
[170] Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 107.

Hz. İbrahim'in evlilik yoluyla kurduğu bir ailesi bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda onun kiminle evlendiği ile ilgili herhangi bir malumat olmadığını görmekteyiz. Kur'an'da ismen belirtilmemekle birlikte, Hud suresinde Hz. İbrahim'in bir eşi olduğuna dair pasajlar yer almaktadır.[171]Fakat bazı tefsir ve tarih eserlerinde onun eşine dair bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre; Hz. İbrahim, amcasının kızı Sare ile evlenmiştir.[172] Hz. İbrahim'in birden fazla evlilik yaptığı, Sare'nin cariyesi Mısırlı Kıpti olan Hacer[173] ile de evlendiği bildirilir. Çocuklarına gelince, Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrahim'in iki oğlu olan Hz. İsmail ve Hz. İshak'tan bahseder. Hz. İsmail Hacer'den, Hz. İshak Sare'den doğmuştur.[174]

Hz. İbrahim başlangıçta Harran da oturmuş, fakat O, bu ülke ehli kendisine gelen dini kabul etmemişti. Sadece Hz. Lut ve onun cemaatinden az bir kişi Hz. İbrahim'in getirdiği dine iman etmişti. Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerde[175] Hz. İbrahim'in, babasına ve kavmine, taptıkları şeylerden uzak olduğunu, kendisini yaratıp doğru yola ileten Allah'tan başkasına tapmayacağını söylediği ve bu tevhid sözünü, ardından kalıcı bir söz ve inanç olarak bıraktığı, kendisinden sonra gelen insanların bu inanca dönmelerini, şirki bırakıp Allah'a ibadet etmelerini yüce Allah'tan niyaz ettiği anlatılmaktadır.[176] Bunun üzerine Hz. İbrahim oradan hicret etmiştir. Kur'an-ı Kerim bu hadiseye şöyle işaret buyurur: *Ben Rabbime hicret edeceğim, muhakkak ki, o Aziz ve Hakimdir*.[177] Bu hicretin sebebi, Hz. İbrahim ve ona iman edenlere iman davetinden sakınan putperestler arasında meydana gelen düşmanlıktı. [178]

Bu sebeple Hz. İbrahim onlardan uzaklaşarak yüz çevirdi. Hz. İbrahim'in bu konumunu ve ona uyan mü'minlerin halini Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle över: *"İbrahim de ve onun mahiyetin de sizin için hakikatten güzel bir örnek vardı. Hani onlar kavimlerine; Biz sizden ve Allah'ı bırakıp ta tapmakta olduğunuz şeylerden katiyyen uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir*

---

171 Hud, 11/71.
172 İbnü'l-Esir, *el-Kamil,* I, s. 100. (İbnü'l-Esir'de Sare'nin Harran hükümdarının kızı olduğu rivayet edilmektedir.); Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* V, ss. 108-109.
173 İbnü'l-Esir, *el-Kamil,* I, s. 102. (Hacer, Sara'nın Hz İbrahim'e bağışladığı bir cariye idi).
174 İbn Sa'd, *et-Tabakat,* I, s. 48.
175 Saffat, 56/99-100; Zuhruf, 63/26-28; Ankebut, 29/26-27.
176 Ateş, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, s. 97.
177 Ankebut, 29/26.
178 Afif, *Hz. İbrahim,* XXIV, s. 547.

tek olan Allaha iman edinceye kadar bizimle aranızda ebedi düşmanlık ve buğuz meydana gelmiştir"[179] demişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de karısını ve çocuklarından birini getirip ekinsiz Mekke vadisine yerleştiren Hz. İbrahim'in duası anlatılır. Hz. İbrahim, *"Ya Rabbi, zürriyetimden bir kısmını, senin dokunulmaz, çevresinde kan dökülmez evinin yanına yerleştirdim."* [180] şekilde dua etmiştir. Mekke'de inen ayetler içinde ilk defa burada İbrahim'in çocuklarından birinin Mekke ile irtibatı anlatılmakta, daha sonra bu çocuğun İsmail olduğuna işaret edilmektedir.[181]

Hz. İbrahim'in aile bireylerinden olan Hz. İsmail'in adı Kur'an-ı Kerim'de on iki yerde geçmektedir.[182] Hz. İbrahim önce Sare ile evlenmesine karşın belli bir yaşa gelinceye kadar hiç çocuğu olmamıştır. Bu yüzden Sare, cariyesi Hacer ile eşini evlendirmiştir. Hz. İsmail bu evlilikten dünyaya gelmiştir.[183]

Cenab-ı Allah, Hz. İbrahim'e oğul olarak Hz. İsmail'i vermişti. Hz. İsmail, 13 yaşına ulaşmış[184], babasının yanında koşturuyordu. İş yapabilecek yaşa gelmiş olmasından dolayı babasına birtakım dünyalık işlerde yardım ediyordu. Hz. İbrahim rüyasında oğlu Hz. İsmail'i kurban ederken görür. Hz. İbrahim bu rüyasını oğlunu kurban etmesi gerektiği yönünde yorumlar ve oğlu ile istişare etmek ve onun kalbinde olanı öğrenip, sabredip sabredemeyeceğini bilmek için görüşünü sorar.[185]

Hz. İbrahim bu tehlikeli durumu oğluna anlattığı zaman az kalsın kalbi kederden duracaktı. Fakat Hz. İsmail şöyle cevap vermişti. *"Ey babacığım emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın"*[186] Allah'ın Hz. İbrahim'e emretmiş olduğu fedakarlık, oğlu İsmail'in kurban edilmesiydi. Hz. İsmail bu ilahi emre gönül rızası ile isteyerek cevap vermişti. Bu hadise tarihin kaydettiği en büyük ve en sıra dışı olaylardan biridir. Hz. İbrahim'e ihtiyarlık döneminde bir çocuk

---

179 Mümtahine, 60/4.
180 İbrahim, 14/35-41.
181 Ateş, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, s. 105.
182 Bakara, 2/125, 137, 133, 136, 140; Al-i İmran, 3/84; Nisâ, 4/163; En'âm, 6/86; İbrahim, 14/39; Meryem, 19/ 54; Enbiya, 21/ 85; Sad, 38/48.
183 İbn Sa'd, *et-Tabakat,* I, 47-49; İbnü'l-Esir, *el-Kamil,* I, s. 102.
184 Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, VII, s. 154.
185 Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* s. 244.
186 Saffat, 37/103.

lütfedilmiş olması ve netice itibariyle Hz. İbrahim'in denenmek üzere oğlunu kurban etmekle emredilmesi çok büyük fedakârlık örneği taşımaktadır.[187]

Kur'an'da, kurban edilme olayında söz konusu çocuğun adı belirtilmez. Ancak Hz. İsmail, Hz. İbrahim'in ilk oğlu olması hasebiyle kurbana konu olandır. Çünkü doğumu müjdelenen de, kurban edilecek olan da aynı kişidir.[188] Bazı kaynaklarda Hz. İshak'ın, Hz. İsmail'den otuz sene sonra doğduğu,[189] bazı rivayetlerde de Hz. İsmail'den on dört yaş büyük olduğu[190] ifade edilmektedir.[191] Kitab-ı Mukaddes'te kurban edilmeye konu olan oğul Hz. İshak olarak açıklanmaktadır.[192]

Kıssada Hz. İbrahim'in, sağduyusu ile Allah'ın birliğini idrak etmesi, gördüğü rü'ya sonucunda oğlunu Allah uğrunda kurban etmekten çekinmemesi, baba ve oğlunun ölüm pahasına da olsa Allah'ın emrine teslim olmaları telkin edilmektedir. Allah'a sarsılmaz imanla bağlı olan, Hak yolunun bu fedakar erleri, insanlığa örnek gösterilmektedir.

Burada gösterilen fedakarlığın iki yönü vardır. Babanın çocuğu ile yaptığı fedakarlık ve çocuğun kendi iradesiyle yaptığı fedakarlık. İnsanlık tarihinde bu, imanın en yüksek ve en parlak mertebelerinden biridir.[193]

Kurban edilme olayının Kur'an'da ele alınmasının hedefi elbette ki olaydaki kişileri tanıtmak değildir. Ancak burada öncelikli olarak Hz. İbrahim'in tevhid görevini yerine getirirken karşılaştığı zor durumları açıklanmıştır.[194] Ayrıca, buradan alınacak bir başka mesaj da baba-oğul arasında inanç bağı olunca hiçbir zorluğun engel olmayacağıdır. Baba ve oğullar arsında yardımlaşma ve dayanışma olması gerektiği mesajı da verilmektedir. Hz. İbrahim oğlu ile Kâbe'nin inşası gibi önemli bir işi birlikte yaparak bu konuda örnek olmuşlardır. Aynı zamanda Hz. İsmail'in kurban edilme olayını teslimiyetçi bir biçimde karşılaması ve kabul etmesi de babasından aldığı iman eğitimini bize göstermektedir. Aynı zamanda Hz.

---

187 Afif, *Hz. İbrahim,* XXIV, s. 580.
188 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an,* IV, ss. 14-18.
189 İbn Sa'd, *et-Tabakat*, I, s. 48.
190 İbn Kesir, *el-Bidaye*, I, s. 210.
191 Özcan Hıdır, "Hz. İbrahim'in Kurban Edilmesi İstenilen Oğlu Meselesi", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2010, s. 10.
192 Tekvin, 22/1-11.
193 Tabbara, *Hz. İbrahim,* XXIV, s. 580.
194 Karaman vd., *Kur'an Yolu ve Türkçe Meal ve Tefsir,* IV, s. 546.

İbrahim'in bir baba olarak ne kadar salih bir evlat yetiştirdiği de görülmektedir.[195]

Hz. İbrahim'in diğer oğlu İshak'ın aile fertleri hakkında Kur'an'da bir bilgi yoktur. Ancak tarih kitaplarında oldukça malumat bulunmaktadır. Hz. İbrahim, Allah'a soyu için çeşitli dualarda bulunmuştur. Mesela; Allah ona *"Ben seni insanlara imam/önder yapacağım."* buyurunca o hemen *"Zürriyetimden de önderler yap, Ya Rabbi!"* diye dua etmişti.[196] Bu duanın bereketiyle zürriyetinden İsmail, İshak, Ya'kub, Musa, Harun, Davud, Süleyman, Eyyüb, Yunus, Zekeriyya, Yahya ve İsa peygamberler gelmiştir. Peygamberlerin sonuncusu olarak da yine onun soyundan Hz. Muhammed'i göndermiştir.[197] Bu hususu ifade eden bir hadis de bulunmaktadır. Hadiste Hz. Peygamber, "*Ben Hz. İbrahim'in dusaı, İsa'nın müjdesiyim"* buyurarak, Hz. İbrahim'in duasının kendisininin peygamberliği ile tecelli ettiğini açıklamaktadır.[198]

Hz. İbrahim'in duası kabul edilmiş ve son peygamber olan Hz. Muhammed onun soyundan gelmiştir. Hz. İbrahim'in duası vesilesiyle şuna da dikkat etmek gerekir ki; Müslüman bir nesil yetiştirmek çok önemli olmakla birlikte kolay bir iş değildir. Çünkü peygamber bile olsa her zaman olumlu bir netice alınamayabilir. Bu yüzden O, Allah'ın bu konuda yardımını talep etmekte ve insanlara bu konuda örnek olmaktadır.

1.4.4. Hz. Lut ve Ailesi

Ailesi hakkında bazı bilgiler verilen Hz. Lut'un ismi Kur'an-ı Kerim'de yirmi yedi ayette geçmektedir.[199] Kur'an'da Hz. Lut'un, Hz. İbrahim'in tebliğini kabul ettiği[200] onunla beraber bereketli ülkeye ulaştırıldığı[201] peygamberlerden olduğu,[202] tıpkı diğer peygamberler gibi alemlere üstün kılındığı ele alınmaktadır.[203] Bunun dışında ona ilim ve

---

195 Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 117.
196 Bakara, 2/124.
197 Esed, *Kur'an Mesajı,* s. 36; Râzî, *Mefatihu'l-Gayb*, XVIII, ss. 710-711.
198 Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned*,, İstanbul, 1982, V, s. 262.
199 A'raf, 7/80-84; Hud, 11/77-83; Hicr, 15/57-77; Enbiya, 21/74-75; Şuara, 26/16-175; Neml, 27/54-58; Ankebut, 29/26-35; Kamer, 54/33-39.
200 Ankebut, 29/26.
201 Enbiya, 21/71.
202 Saffat, 37/133.
203 En'âm, 6/86.

hüküm verildiği, salihlerden olduğu ve ilâhî rahmete mazhar olduğu[204] bildirilmektedir.[205] Allah, onu salihlerden kabul edip rahmetinin içine alarak[206] kavmine İslam'ı tebliğ etmek ve onları eşcinsellik ahlaksızlığından vazgeçirmek için gönderdi. Hz. Lut'un kavmi de, daha önceki peygamberlerde olduğu gibi, onu yalanlayarak, karşı çıktılar.[207]

Hz. Lut, Hz. İbrahim'in yeğeni olup, ona indirilen dine ilk iman eden ve onunla beraber zalimlerin zorbalığından kurtarılan[208] bir peygamberdir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim ve Hz. Lut'un aynı devirde ve aynı bölgede yaşadıkları bildirilmektedir.[209] Küçük yaşta iken, babasını kaybeden Lut, amcası İbrahim'in gözetiminde büyümüş, O'nun, alemin yaratıcısı Yüce Allah hakkındaki sözlerini dinlemişti. Geceyi ve gündüzü, ayı, güneşi ve yıldızları yaratanın Allah olduğunu biliyor, tapınakları dolduran putların ne kendilerine ne de başkalarına yarar ve zarar veremeyeceklerini söyleyen amcası Hz. İbrahim'e inanmıştı.[210]

Kur'an-ı Kerim bu çerçevede, Lut'u Hz. İbrahim'e inananların ilki olarak bildirmektedir. İbrahim şöyle demişti: *"Dünya hayatına ait sevgi uğruna Allah'ı bırakıp bir takım putlara kul-köle olmuşsunuz. Sonra kıyamet günü birbirinize küfreder ve karşılıklı lanet okursunuz. Varacağınız yer ateştir; size yardım edecek kimse de yoktur."*[211] *Bunun üzerine Lut İbrahim'e iman etti ve "Doğrusu ben Rabbime yöneliyorum, şüphesiz O güçlüdür, hakîmdir dedi*."[212] Hz. Lut ve Hz. İbrahim farklı kavimlerin içinde hayat sürmelerine karşın, birbirlerinin destekçisi olmuşlardır.[213]

Hz. Lut, kendi kavmine Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını, kendisine itaat etmelerini emrederek, kadınlar yerine erkeklerle beraber olmalarının büyük ahlaksızlık ve günah olduğunu bildirip, bundan vazgeçmelerini istemiştir. Kavmi ise işlerine karışmaya devam ettiği

---

204 Enbiyâ, 21/74-75.
205 Ömer Faruk Harman, "Lut," *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXVII, Ankara, 2003, s. 228.
206 Enbiya, 21/75.
207 Kaf, 50/13; Sad, 38/12-13; Şu 'ara, 47/160; Kamer, 37/33.
208 Enbiya, 21/71.
209 İbn Kesir, *el-Bidaye*, I, s. 163.
210 Taberî, *Camiu'l-Beyan*, X, s. 288; Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an,* XIII, s. 339.
211 Ankebût, 29/25.
212 Ankebût, 29/25.
213 M. Kemal, Atik, *Kur'an'da Lut Kavmi ve Düşündürdükleri,* Y.y., Y.y.y., 1988, s. 290.

takdirde sürgün edileceğini söyleyerek kendisine meydan okumuştur.[214] Bunun üzerine Hz. Lut onların yaptıklarının vebalinden kendini kurtarması amacıyla Allah'a yalvarmıştır.[215]

Hz. Lut'un duasına icabet eden Allah, ahlâksız kavmi helâk etmek üzere Cebrâil, İsrâfil ve Mîkâil oldukları rivayet edilen üç meleği görevlendirmiştir.[216] Melekler genç ve yakışıklı birer erkek suretinde, önce Hz. İbrahim'e gelip İshak'ın doğumunu müjdeleyip, ayrıca Lut kavmini helak etmek üzere geldiklerini haber vermişlerdir.[217]

Hz. İbrahim, Hz. Lut'un onlarla beraber yaşadığını söyleyerek, helakin biraz ertelenmesini ister. Burada amacı, inananların kurtulmasıdır ve bu konudaki temennilerini Allah'ın elçilerine tekrar ifade eder.[218] Hz. İbrahim'in meleklerle konuşmasının ayrıntıları Kur'an dışı İslâmî kaynaklarda da yer almaktadır. Benzer bir konuşma, Tevrat'a göre Tanrı ile İbrahim arasında geçmiştir. Hz. İbrahim meleklere, içinde 400 mü'min bulunan bir yeri helâk edip etmeyeceklerini sorduktan sonra, oranın helâk edilmeyeceği sözünü alır. Ardından rakamı kademeli bir şekilde ona kadar indirir, fakat orada on mü'min bile yoktur.[219]

Bunun üzerine melekler Allah'ın elçileri olduklarını, kavminin kendisine ve ailesine zarar veremeyeceğini belirtirler. Bundan dolayı gece vakti şehirden ayrılmasını, sabaha yakın azabın geleceğini, karısı dâhil kavminin helâk edileceğini bildirirler.[220] Öte yandan dışarıda evi kuşatan ve içeri girmeye çalışan halkın gözlerini kör ederek[221] onları evin çevresinden uzaklaştırırlar. Hz. Lut ve ailesi şehirden çıkar, sabaha karşı da şiddetli bir depremle, şehrin altı üstüne getirilir. Üzerlerine balçıktan pişirilmiş, kat kat taşlar yağdırılır ve Lut'un kavmi karısıyla birlikte helâk edilir.[222]

Hz. Lut'un ailesiyle ilgili bilgiler bu minvalde olmakla birlikte Kur'an-ı Kerim'de onun karısından söz edilmektedir. Hz. Lut'un karısı

---

214 Araf, 7/82.
215 Araf, 7/80-81; Şuara, 26/160-166; Neml, 27/54-55; Ankebut, 29/28-30.
216 Harman, "Lut,", XXVII, s. 228.
217 Hud, 11/69-70; Hicr, 15/57-58; Ankebut, 29/31.
218 Hud, 11/74.
219 Taberî, *Tarih*, I, s. 153; Râzî, *Mefatihu'l-Gayb*, XVIII, s. 29-30; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, I, s. 119.
220 Hud, 11/81.
221 Kamer, 54/37.
222 Araf, 7/83-84; Hud, 11/81-83; Hicr, 15/65, 73-74; Kamer, 54/37-39; Tahrim, 66/10.

"*Lut'un eşi"*[223] şeklinde ifade edilmektedir. Ayetler Lut'un eşinin kavmi ile birlikte helak edildiğinden bahsetmektedir. Kaynaklarda adının Helsefe, Vâile[224] ya da Vâlihe[225] olduğu söylenen bu kadın, aslında bir münafıktır. Peygamber olan kocasının dinine değil de kavminin dinine inanmaktadır. Onların hesabına çalışıp, Hz. Lut'un evine gelen misafirleri kavmine gizlice ihbar etmektedir. Aksi takdirde bütün bunları açıkça yapması mümkün değildi.[226]Hz. Lut'un karısının yer aldığı ayetlerde daima onun da azabı hak edenlerden olduğu bildirilmektedir. Günahkarlara isabet eden azap onu da helak etmiştir. [227]

Kur'an-ı Kerim, inkar eden kadınlara örnek olarak Hz. Nuh ve Hz. Lût'un karısından bahseder: *"Allah, inkar edenlere; Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bunlar, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhında iken onlara ihanet ettiler. Kocaları, onları Allah'ın azabından zerre kadar kurtaramadılar. Onlara: 'Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!' denildi"*[228] Âyette geçen *"Fe hanetehuma... - o iki kulumuza ihânet ettiler"* ifadesinden "ihanet" anlamı çıkmakla birlikte *"onların inanmamaları"* anlamı da çıkar.[229] Nitekim Hz. Lut'un karısının ikiyüzlülük edip, evinde duyduklarını gizlice etrafına haber veriyor olması, hem ihanet hem de ikiyüzlülük anlamı taşımaktadır.

Buradaki *"hainlik* ve *ihanet"* ile kastedilen, Peygamber olan kocalarının getirdiği dine uymamaları sebebiyle ortaya çıkan ihanettir. Yoksa namuslarına leke sürme, yani zina vb. kötü fiiller değildir. Hiçbir peygamberin hanımı hakkında böyle bir şey olmamıştır. Kur'ân-ı Kerim'de *"Zina eden kadını ancak zina eden bir erkek veya bir müşrik nikahlar"*[230] âyeti gibi bu konuyu aydınlatacak daha pek çok âyeti göstermek mümkündür. Peygamberler ve eşleri, bu gibi iğrenç durumlardan uzaktırlar.[231] söz konusu ayette de, Hz. Lut'un karısının, kocasına ihanet

---

[223] Tahrim, 66/10. Razi kadın kelimesinin, genel anlamda isim olarak erkeğe izafe edildiğinde nikâha işaret etmekte olduğunu söylemektedir. Bk. Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, IV, s. 377.
[224] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* Eser Neşriyat, İstanbul, 1993, C. X, s. 70.
[225] Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XVIII, s. 201.
[226] Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an,* VI, s. 369.
[227] Hud, 11/81.
[228] Tahrim, 66/10.
[229] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* X, s. 70.
[230] Nur, 24/3.
[231] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* X, s. 70.

ettiği ifade edilse de bu, onun davetini kabul etmemek anlamındadır.[232] Yoksa zina suçlaması anlamında değildir.[233]

Hz. Lut'un yaşamı, vahyin ve peygamberlerin dini, ahlaki ve sosyal alanlarda kaos içinde bulunan toplumlara gönderildikleri realitesini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla o, bu topluma rehberlik etmek[234] ve onları eğitmek üzere görevlendirilmiştir. Bu esnada aile bireylerinden olan eşinin onun rehberliğini kabul etmediği görülmektedir. Bunun çeşitli nedenleri olabilse de dikkat çeken nokta kitlesel manevi çöküş yaşayan toplumlardan peygamberlerin ailesinden bazı bireylerin de etkilenebilmesidir. Hz. Lut'un eşi ahlaki sapmalarına tabi olmasa da toplumunun inancını benimseyerek peygamber ailesinden ayrılmıştır.

1.4.5. Hz. Ya'kub ve Ailesi

Kur'an, diğer peygamberlerin kıssalarından farklı olarak Hz. Ya'kub'un oğulları ile hikayesi hakkında müstakil olarak Yusuf suresini indirmiş ve bütün olup bitenleri bu surede anlatmıştır. İshak'ın oğlu Ya'kub, Kur'an-ı Kerim'e göre peygamber, Yahudi inancına göre İsrail'in ataları diye adlandırılan üç kişiden biridir. Diğerleri de İshak ve İbrahim'dir. O, İsrailoğulları'nın isim babasıdır. Kur'an'da, Ya'kub'dan hem bu isimle, hem de İsrail diye bahsedilmektedir.[235]

Kur'an'da diğer peygamberler gibi Hz. Ya'kub'a da vahiy geldiği ve onun nebî olduğu bildirilmektedir.[236] Dedesi Hz. İbrahim ve babası Hz. İshak gibi Hz. Ya'kub da güçlü bir iradeye, keskin bir zekâya sahiptir.

---

[232] Zemahşeri, *el-Keşşâf,* VI, s. 164.

[233] Hiçbir nebinin hanımı fâhişe olmamıştır ve olamaz. bk. İbn Kesir, *el-Bidâye,* I, 182. Nitekim müminlerin annesi Hz. Aişe hakkında "ifk hadisesi" münasebetiyle Kur'ân şöyle der: *"Çünkü siz bu iftirayı dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Hâlbuki bu Allah katında çok büyük (bir suç)tur. Onu duyduğunuzda 'Bunu konuşmamız bize yakışmaz. Bu çok büyük bir iftiradır' demeniz gerekmez miydi?"* Nur, 24/15-16.

[234] Ömer Faruk Yavuz, *Yaygın Kur'an İmajları, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. XI, 2011, ss. 43-71.

[235] Ya'kub adı on surede geçer: Bakara, 2/133; Al-i İmran, 3/84; Nisa, 4/163; En'am, 6/84; Hud, 11/71; Yusuf, 12/6, 38, 68; Meryem, 19/49; Enbiya, 21/72; Ankebut, 29/27; Sad, 38/45; İsrâil adı da tek başına iki: Al-i İmran, 3/93; Meryem, 19/58; Benî İsrail şeklinde kırk bir yerde geçer.

[236] Nisa, 4/163; Meryem, 19/49.

Kendisi ve nesli; seçkin ve hayırlı,[237] dürüst ve erdemli,[238] muhsin,[239] salih,[240] muhlis[241] kullardır.[242]

Hz. Ya'kub, Hz. İshak'ın oğlu, Hz. Yusuf'un babasıdır. Melekler, Hz. İbrahim'e Hz. İshak'la beraber, Hz. Ya'kub'un da doğumunu ve peygamberliğini müjdelemiştir. Hz. Ya'kub**,** İbranice bir isim olup; Saffetullah, yani Allah'ın saf ve temiz kıldığı kul anlamına gelmektedir. İys ismindeki kardeşi, ondan önce doğduğu için, Arapça takip etmek anlamına Ya'kub denildiği de bildirilmiştir.[243]

Kur'an-ı Kerim "Âl-i Ya'kub" tabiriyle Ya'kub ailesinden bahseder.[244] Kur'an'da Hz. Ya'kub'un kardeşi olduğu hakkında bir açıklama yoktur. Ancak tarih kaynaklarında Îys adında bir kardeşi olduğu anlatılmaktadır.[245] Kur'an'da eşlerine dair bir bilgi bulunmayıp, sadece çocukları ile ilgili açıklamalar yer almaktadır. Ancak tarihi kaynaklar Hz. Ya'kub'un çok evlilik yaptığı ve çok çocuğu olduğu bilgisini verirler.[246]

Hz. Ya'kub'un oğlu Hz. Yusuf Kur'an'da ismi verilerek bahsedilen tek oğludur.[247] Onun ismi Kur'an'da yirmi yedi kez geçmektedir. Yusuf suresinin neredeyse tamamı Hz. Yusuf'un kıssasını anlatan bir sure olarak dikkatleri çekmektedir. Kıssa, surenin 4. ayetinde, Hz. Yusuf'un gördüğü rüyayı babasına anlatmasıyla başlamakta ve 102. Ayete kadar devam etmektedir. Yusuf suresinin tamamının bu aileye; Hz. Ya'kub ile oğulları, Yusuf ile kardeşleri arasında gecen olaylara hasredildiği görülür.[248] Aslında Hz. Ya'kub'un ailesini yani Al-i Ya'kub'u, Yusuf kıssasıyla birlikte değerlendirmek gerekir. Çünkü bir aile babası olarak Hz. Ya'kub ile oğulları arasındaki olaylar Kur'an tarafından dile getirilmektedir.

---

237 Sad, 38/45-46.
238 Enbiya, 21/72.
239 En'am, 6/84.
240 Enbiya, 21/72.
241 Sad, 38/45-46.
242 Ömer Faruk Harman, "Ya'kub" *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 275.
243 Ramazan Ayvallı vd., *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi,* C. I, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 353.
244 Yusuf, 12/6.
245 İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, s. 126-127.
246 İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, s. 126-127; Taberî*, Camiu'l-Beyan,* X, s. 355.
247 Ömer Faruk Harman, "Yusuf" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 1. (Yûsuf kelimesinin aslı İbrânîce Yosef'tir).
248 Yusuf, 12/4-102.

Hz. Yusuf babasına, rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiklerini gördüğünü anlatır. Razi, bu rüyadaki on bir yıldızı, Hz. Yusuf'un on bir erkek kardeşi, güneş ve ayı ise babası ve annesi olarak yorumlamaktadır.[249] Babası Yusuf'tan bu rüyayı[250] kardeşlerine anlatmamasını, aksi halde kardeşlerinin kıskanıp kendisine bir tuzak kurabileceklerini söyler. Fakat olaylar, Hz. Ya'kub'un korktuğu yönde gelişir. Kardeşleri babalarının, Yusuf'u ve kardeşi Bünyamin'i kendilerinden çok sevdiğini dile getirerek, Yusuf'a bir tuzak kurarlar. Onu ölmesi ve bir daha geri dönmemesi için bir kuyuya atarlar. Babalarına da *"Biz oynarken Yusuf'u kurt yedi"* diyerek yalan söylerler. Babaları bunun düpedüz bir oyun ve yalan olduğunu bilmekle beraber "*Sabır ne güzeldir*"[251] diyerek kadere boyun eğer. Daha sonra Yusuf kuyudan çıkarılıp köle olarak satılır.[252]

Diğer kıssalar, genelde bir kavmin azgınlığa sapması ve bunun sonucu helak edilmesi gibi –ilk planda olumsuz gibi görünen- bir sonuçla bitmesine rağmen, Yusuf kıssası mutlu sonla bitmektedir. Zira kıssanın sonunda, Hz. Yusuf, köle olarak getirildiği Mısır'da kralın veziri olmuş; öbür taraftan evlat hasretiyle yanıp tutuşan Hz. Ya'kub sevgili oğluna, Hz. Yusuf da sevgili babasına ve kardeşlerine kavuşmuştur.[253]

Kıssa, tevhid, iffet, rüya tabiri, yöneticilik, ekonomik tedbirlerle ilgili dünya ve ahirete dair pek çok faydaları konusunda önemli mesajlar içermektedir. Kıskançlığın yokluk ve Allah'ın yardımından uzak kalmaya; sabrın ise, sıkıntı ve kederden kurtulmaya sebep olduğunu; Hz. Ya'kub'un sabrettiği için maksuduna kavuştuğunu; Hz. Yusuf'un da sabredenlerden olduğunu ihtiva etmektedir.[254]

Yusuf kıssası, Tevrat'ta ve Kur'an'da detaylı bir şekilde anlatılmakta, bu iki anlatım birbiriyle benzerlik konusunda büyük oranda paralellik arz etmektedir. Kur'an'da, diğer peygamberlere ait kıssalar farklı surelerde yer aldığı halde Yusuf kıssası *"Ahsenü'l-Kasas"* nitelemesiyle tek

[249] Râzî, *Mefatihu'l-Gayb*, V, s. 151.
[250] Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an,* s. 601.
[251] Yusuf, 12/18.
[252] Yusuf, 12/19.
[253] Celil Kiraz, "Vani Mehmed Efendi'ye Göre Hz. Yusuf Kıssasından Çıkarılacak Dersler ve İncelikler", *Ulusal Vani Mehmed Efendi, Sempozyumu*, (7-8 Kasım, 2009), Bursa, 2011, s. 113.
[254] Ayvalılı vd., *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi*, I, s. 375.

bir surede geçmektedir. [255] "*Elif lam ra. Bunlar sana, o apaçık kitabın ayetleridir. Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik ki anlayasınız. Biz bu Kur'an'ı vahyetmemizle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Sen ondan önce (bunları) bilmiyordun."*[256] Bu ayetlerde önce, peygamberimize, bu Kur'an vahyedilmekle en güzel kıssa anlatıldığı bildirilmektedir. Bu ifade, kıssanın anlatımına bir giriştir. Yusuf kıssası, en güzel kıssa olarak nitelendirilmiştir.[257]

Yusuf Suresi Mekke döneminde, *Hüzün Yılı* olarak nitelendirilen risaletin 10. yılında nazil olmuştur. Bilindiği gibi bu yıla *Hüzün Yılı* denmesinin sebebi, Hz. Peygamber'in en çok sevdiği ve onu destekleyip kollayan iki değerli insan olan eşi Hz. Hatice ve amcası Ebu Talib'in bu yılda vefat etmiş olmalarıdır. Yusuf Süresi, bu iki yakınını birbiri ardına kaybeden, bunun yanı sıra Mekkeli müşriklerin ağır baskı ve eziyetlerinden de bitap düşen Hz. Peygamber için bir teselli teşkil etmektedir. Çünkü bu kıssada anlatılan olaylar Hz. Peygamber'in o an içinde bulunduğu durumla oldukça örtüşmektedir. Zira Hz. Peygamber de Hz. Yusuf'un babası Hz. Ya'kub gibi en sevdiği kişileri kaybetmiş; Hz. Yusuf gibi bir anda yalnız kalmıştır. Ayrıca Hz. Yusuf gibi o da en yakın akrabalarından dahi çeşitli eziyetler görmüş ve türlü çileler çekmiş hatta hatırlanacağı üzere Mekke'de, Hz. Peygamber'le birlikte bütün Müslümanlara, birkaç yıl süren sosyal ve ekonomik boykot uygulanmıştır. Fakat Hz. Peygamber de bütün bu zorluklara katlanıp sonuna kadar sabır ve azimle çalışırsa, tıpkı Hz. Yusuf gibi muzafferiyet ve muvaffakiyet tahtına çıkıp oturacaktır ve nitekim öyle de olmuştur.[258]

Hz. Yakub ve oğullarının anlatıldığı bu kıssa Kur'an'ın tabiriyle akıl sahipleri için bir ibrettir.[259] Kur'an-ı Kerim'in bu kıssayı anlatmasının sebebi, Yüce Allah'ın güç ve kudretinin büyüklüğü ve hikmetinin sonsuzluğu gerçeğidir. Kardeşlerinin masum bir çocuk olan Hz. Yusuf'a eziyet etmeleri; Hz. Yusuf'a kötülük yaparak babaları Hz. Ya'kub'a asi

[255] Harman, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLIV, s. 1.
[256] Yusuf, 12/1-3.
[257] Ateş, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi,* s. 135.
[258] Kiraz, "Vani Mehmed Efendi'ye Göre Hz. Yusuf Kıssası'ndan Çıkarılacak Dersler ve İncelikler", s. 101-102.
[259] Yusuf, 12/111.

olmaları; babalarının evlat acısına karşı son derece sabırlı olması; Hz. Yusuf'un, davet edildiği zina günahından Allah korkusuyla uzak durması; en sonunda da Hz. Ya'kub'un bütün ailesinin tekrar bir araya gelmesi, insanın, ilahi takdirin elinde ne derece esir olduğunu; Allah'ın iradesini her konuda muhakkak gerçekleşeceğini ve Allah'ın dilediği kullarına karşı sonsuz lütuf sahibi olduğunu göstermektedir.

Ayrıca bu kıssa, Hz. Peygamber'in risaletinin doğruluğu konusunda da açık bir delil teşkil etmektedir. Zira bu kıssa, Yahudiler tarafından Hz. Yusuf hakkında soru sormaya yönlendirilen müşrikler açısından ve onları yönlendiren yahudiler açısından, Hz. Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğu yönünde bariz bir delildir. Çünkü bu kıssa, yahudilerin elindeki Tevrat'ta anlatılan Yusuf kıssasıyla büyük oranda örtüşmektedir. Dolayısıyla her iki kutsal kitap da aynı ilahi kaynaktan gelmiştir.[260]

Hz. Yusuf kıssasına baktığımızda, burada yaşananlar, kardeşler arasındaki kıskançlığın hangi boyutlara ulaşabileceğini göstermesi bakımından son derece manidardır. Yine burada Hz. Ya'kub'un şahsında evlat sevgisi ve bu sevginin evlada göre az veya çok farklılık arz ettiği görülmektedir. Dikkat çeken bir husus da, Hz. Ya'kub'un tıpkı dedesi Hz. İbrahim gibi oğullarına mü'min olmaları ve mü'min olarak can vermeleri hususunda tavsiyede bulunmasıdır.[261] Bu tavsiye, peygamberlerin çocuklarına karşı din konusundaki hassasiyetlerini göstermesi bakımından önemlidir.

1.4.6. Hz. Musa ve Ailesi

Hz. Musa, 34 surede 136 yerde olmak üzere Kur'an'da ismi en çok zikredilen peygamberdir. Hz. Musa, birçok yönüyle ve özellikle de İsrailoğulları bağlamında anlatılan olaylar kapsamında Kur'an'da anlatılmaktadır.[262] Hz. Musa, doğumundan itibaren Kur'an tarafından tanıtılan bir peygamber olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun soyu veya anne

[260] Kiraz, "Vani Mehmed Efendi'ye Göre Hz. Yusuf Kıssası'ndan Çıkarılacak Dersler ve İncelikler", s. 104-105.
[261] Bakara, 2/132.
[262] Abdullah Aydemir, "Hz. Musa", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları C. III, s. 65.

babasının kimliği hakkında Kur'an'da bir bilgi yoktur. Ancak bazı eserlerde soyu; Musa b. İmran b. Yasher b. Kahes b. Levi b. Ya'kub'a dayandırılmaktadır.[263]

Hz. Musa, Yahudilik, Hıristiyanlığa ve İslâm'a göre büyük bir peygamber ve İsrailoğulları'nı Firavun zorbalığından kurtarıp özgürlüğe kavuşturan bir önderdir. Onun hakkında Ahd-i Atik'in Tevrat dışındaki bölümleriyle, Ahd-i Cedid'de kısmen bilgi bulunmaktadır. Onunla ilgili asıl kaynak Tevrat ile Kur'an-ı Kerim'dir. Tevrat'ın yaklaşık olarak tamamı Hz. Musa'nın ve önderliğini yaptığı İsrailoğulları'nın tarihidir. Yaşadığı döneme ait diğer kaynaklarda kendisinden bahsedilmeyip, Kitab-ı Mukaddes'te de onun dışında bu adı taşıyan başka bir kimse bulunmamaktadır.[264]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın annesinin, oğlunu korumak için verdiği mücadele yer almaktadır. Annesinin Hz. Musa hakkında verdiği mücadele o yıl İsrailoğullarından doğan erkek bebeklerin öldürülme yılı olmasından kaynaklanmaktdır.[265] Kur'an-ı Kerim, Hz. Musa'nın aile hayatının tüm yönlerini ayrıntılı bir şekilde anlatır. Doğumu, annesi tarafından bir sandığa konulup nehre bırakılışı, sandığın kız kardeşi tarafından takip edilmesi, Musa'nın Firavun sarayına alınması ve sütannesi olarak tekrar annesinin şefkat kucağına ulaşması genişçe dile getirilir.[266]

Kur'an'da Hz. Musa'nın iki kardeşinden bahsedilir. Bunlardan birisi Hz. Harun, diğeri de nehirde takip olayını gerçekleştiren kız kardeşidir. Kaynaklarda kızın ismi Meryem olarak geçer. Kur'an Hz. Musa'nın evliliğinden ve bu yolla kurduğu ailesinden bahseder.[267] Ayette yer alan *"kız kardeşine onu takip et*"[268] cümlesindeki *"kız kardeşi"* ibaresinde ailevi bir merhametin[269]ve ilginin vurgulamasını görmek mümkündür. Kayınpederinin ismi kaynaklarda Hz. Şuayb olarak geçer. Hz. Musa'nın erkek kardeşi yani ağabeyi ise Hz. Harun'dur.[270]

---

[263] Sa'lebi, *el-Arais*, s. 127; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, ss. 169-194.
[264] Ömer Faruk Harman, "Musa" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 207.
[265] Sa'lebi, *el-Arais*, s. 128.
[266] Kasas, 28/7-12.
[267] Kasas, 28/27-29.
[268] Kasas, 28/11.
[269] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* VIII, s. 13.
[270] Çelik, *Kur'an-ı Kerim'de "Ehl" Kavramı ve Peygamber Aileleri*, s. 110.

Kur'an'da Hz. Musa'nın doğumundan itibaren annesinden, kız kardeşinden ve hanımından bahsedilirken, buraya kadar kardeşi Hz. Harun'dan söz edilmemiştir. Ancak Hz. Harun'un konuların içine dahil edilmesi Hz. Musa'nın peygamberlik dönemini takip etmektedir. Hz. Musa, risalet görevini daha iyi yapabilmesi için, Allah'tan bir yardımcı[271] istemekte ve bu yardımcının da kardeşi Harun olmasını talep etmektedir.[272]

Hz. Musa'nın dileği, peygamberlik yükünde kendisine destek olabilecek en iyi kişinin kardeşi Harun olması yönündedir. Ancak, o sadece yardımcılık konumunda değil risalette de ağabeyi Harun'un desteğini arzu etmiştir.[273] Yani Hz. Musa kardeşinin de kendisi gibi bir peygamber olmasını dilemiş ve Allah da onun bu duasını kabul etmiştir. O'nun Allah tarafından Hz. Musa'ya yardımcı olarak görevlendirilmesi konusu, Kur'an'da şöyle belirtilmektedir: *"Biz Musa'ya kitap vererek kardeşi Harun'u ona yardımcı yapmıştık."*[274]

Hz. Harun, Hz. Musa'dan birkaç yaş büyük olmasına rağmen peygamber olması hasebiyle Hz. Musa'nın emrine tabi olmuştur. O, Allah tarafından Hz. Musa'ya bu görevinde yardımcı olmak üzere bir peygamber olarak görevlendirilmiştir.[275] Firavunla giriştiği tartışmalarda Hz. Harun'un daima kardeşinin yanında olduğu görülmektedir. Her ne kadar Hz. Musa, Firavun ile muhatap olsa da Hz. Harun'un oradaki varlığı[276], birbirlerine verdikleri değeri anlatmaktadır. Firavun Hz. Musa'ya hitaben "ikinizin Rabbi kimdir ey Musa?"[277]şekline hitap etmesi yine Hz. Harun2un desteğini göstermektedir.

1.4.7. İmran Ailesi

Al-i İmran, yani İmran Ailesi terimi Kur'an'da sadece aynı isimle anılan surenin bir ayetinde geçmektedir.[278] Ancak Kur'an perspektifinden bakıldığında, bu tek ayetin sadece sembol bir isme yer verdiğini, bununla

[271] Fîrûzâbâdi, *Kâmus Tercemesi,* II, s. 741.
[272] Taha, 20/29-30.
[273] Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XI, s. 193.
[274] Furkan, 25/35.
[275] Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, II, s. 82.
[276] Şuara, 26/36.
[277] Taha, 20/49.
[278] Al-i İmran, 3/33.

birlikte İmran ailesinin bireyleri ile ilgili çok sayıda ayetin yer aldığı görülür. Bu ayetlere göre İmran ailesi, iman bağı ile birbirine bağlı olan geniş bir ailedir.[279]

Al-i İmran suresinin 33. âyetinde Adem'in, Nuh'un, İbrahim ailesiyle İmran ailesinin seçilip alemlere üstün kılındığı ifade edilmektedir. "*Hiç şüphesiz Allah, Adem'i, Nuh'u, İbrahim hanedanını ve İmran ailesini alemler üzerine seçip üstün kıldı."* [280] İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Yahudiler: *"Biz, İbrahim'in, İshak'ın, Ya'kub'un çocuklarıyız ve onların dini üzereyiz"* dedikleri zaman bu ayet nazil olmuştu.[281] Aynı surenin 35. ayetinde İmran'ın eşinin doğacak çocuğu Allah'a adadığını ve ona Meryem adını verdiğini bildiren bölümden ve Tahrim suresinde *"İmran kızı Meryem"*[282] ifadesinden anlaşıldığına göre, İmran ailesinden kasıt Hz. Meryem ile oğlu İsa'dır. Tevrat'a göre de İmran (Amram), Hz. Musa, Harun ve kız kardeşleri Meryem'in babası olup, İsa'nın annesi Meryem'le bir ilgisi yoktur. Amram, Ya'kub'un torunu Kohat'ın oğludur. [283]

Kur'an'da adı geçen İmrân'ın kim olduğu hususunda İslâm âlimleri tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mukātil, "İmrân ailesi" ifadesindeki İmrân'ın Mûsâ ve Hârûn'un babası olup şeceresinin Hz. Ya'kub'a dayandığını söylemekte, Kelbî ise Meryem'in babası ve Hz. Süleyman'ın soyundan olduğunu nakletmektedir.[284] Ancak aynı adı taşıyan sûrede Âl-i İmrân ile alâkalı olarak anlatılanlar dikkate alındığında İmrân'ın Hz. Musa'nın değil Hz. Meryem'in babası olduğu anlaşılır. [285]

İmran ailesi, dini bağlar ile birbirine bağlı olan büyük bir aile olduğundan dolayı, bu ailenin içinde yer alan peygamberleri aynı başlıkta ele almayı daha uygun bulduk. Kur'an açısından meseleye bakıldığında bu aile içerisinde Hz. Zekeriyya ile Hz. Yahya ve Hz. Meryem'le Hz. İsa çok önemli bir yer tutmaktadır.

---

[279] Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri*, s. 168.
[280] Al-i İmran, 3/33.
[281] Şihabuddin es-Seyyid Mahmud Alusi, *Ruhu'l- Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebi'l-Mesani*, C. III, Y.y., Beyrut, 1993, s. 130.
[282] Tahrim, 66/12.
[283] Sayılar, 26/59; I. Tarihler, 6/2-3; 23/12-13.
[284] Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* IV, s. 63.
[285] Ömer Faruk Harman, "İmran" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XII, İstanbul, 2000, s. 232.

1.4.7.1. Hz. Zekeriyya ve Hz. Yahya

Hz. Zekeriyya, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden biridir. Hz. Musa'nın getirdiği dini insanlara tebliğ etmiştir. Bir hadiste marangozluk yaptığı bildirilen Zekeriyyâ'nın[286] vefatıyla ilgili hıristiyan kaynaklarında bilgi yoktur; İslâmî kaynaklarda ise onun tıpkı oğlu Yahyâ gibi şehid edildiği belirtilmektedir.[287]

Hz. Zekeriyya Kur'an'da peygamber olarak geçmektedir. Ancak Kitab-ı Mukaddes'e göre o bir kâhindir.[288] Kitab-ı Mukaddes'te babasının ismi Barakya olduğu bildirilmekte, annesinin kimliğinden ise bahsedilmemektedir.[289]

Hz. Zekeriyya'nın, şeceresinin verildiği kaynaklarda onun soyunun Hz. Davud'a kadar ulaştığı nakledilmektedir.[290] Kur'an-ı Kerim'de ismi altı yerde geçen Zekeriyya[291] duası kabul edilen, hayırlı işlere koşan,[292] namaz kılan,[293] Meryem'i himaye eden[294] bir kişi ve Allah'ın kulu olarak[295] anlatılmaktadır.

Hz. Zekeriyya'nın, yaşlılığında, hafif bir sesle Allah'a dua ederek, kendisinden sonra mülküne mirasçı olacakların tutumlarından endişelendiğini, kendisine iyi ahlaklı, temiz bir veli vermesini istediği belirtilir.[296]

Hz. Zekeriyya, kendisi yaşlı bir adam, hanımı kısır ve ihtiyar olmasına rağmen Allah'tan bir çocuk istemiştir, Allah da onun duasını kabul etmiştir. Kur'an yaşananları şöyle anlatmaktadır: "*Rabbim! Bana katından temiz bir soy ihsan eyle. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin" demiştir. Zekeriyya mabette namaz kılarken melekler ona, "Allah sana, kendisinden gelen bir kelimeyi (İsa'yı) tasdik edecek, efendi, nefsine hakim ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler" diye seslendiler. Zekeriyya, "Ey*

---

286 İbn Hanbel, *Müsned*, II, s. 296; Müslim, "Fezail", 169.
287 Sa'lebi, *el-Arais*, ss. 238-239.
288 Luka, 1/5.
289 Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri*, s. 182.
290 Sa'lebi, *el-Arais*, s. 289.
291 Al-i İmran, 3/37, 38; En'am, 6/85; Meryem, 19/2, 7; Enbiya, 21/89.
292 Enbiya, 21/90.
293 Al-i İmran, 3/39.
294 Al-i İmran, 3/37.
295 Meryem, 19/2.
296 Meryem, 19/2-11.

Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çatmış iken ve karım da kısır iken benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi. Allah, "Öyledir, ama Allah dilediğini yapar" dedi. Zekeriyya, "Rabbim! (çocuğum olacağına dair) bana bir alâmet ver" dedi. Allah da şöyle dedi: "Senin için alâmet, insanlarla üç gün konuşamaman, ancak işaretleşebilmendir. Ayrıca Rabbini çok zikret, sabah akşam tesbih et."[297]

Hz. Zekeriyya'nın benzer bir duası Meryem suresinde geçmektedir.[298] Bu ayette Hz. Zekeriyya, önceki duasından ayrı olarak "tayyibe" kelimesi yerine "veli" kelimesini kullanmıştır. Aslında kelimelerin ikisi de temiz şahsiyetli, ahlaklı bir çocuğu tanımlamaktadır.[299] Hz. Zekeriyya'nın böyle bir istekte bulunmasının sebebi de; *"Tarafından bana bir veli (oğul) ver. Ki o bana varis olsun; Ya'kub hanedanına da varis olsun."*[300] ifadesinde yer almaktadır. Ayetteki *"mirasçı olma"* dünyevi anlamda değil, dini anlamda bir mirasçılıktır. Bir başka ifadeyle, Hz. Zekeriyya, bağışlanmasını istediği oğlunun peygamber olmasını arzulamıştır. Zira peygamberlik, temiz şahsiyetin kaynağı olan ilim, hikmet, güzel ahlakı da kapsamaktadır.[301]

Allah, Hz. Zekeriyya'nın bu dusını kabul etttiği gibi Yahya adında bir çocuğu olacağını da bildirmiştir.[302]Hz. Yahya'nın ismi Kur'an'da beş kere zikredilir.[303] Hz. Yahya, Hz. İsa'nın teyzesinin oğludur. Bu husus hadisi şerifte net bir şekilde bildirilmiştir.[304]Hz. Yahya ile Hz. İsa arasındaki yaş farkı da tartışılmıştır. Bazılarına göre Hz. Yahya, Hz. İsa'dan üç yıl önce, bazılarına göre altı ay önce doğmuştur.[305]

Kur'an'da Hz. Yahya'nın özellikleri babasının duasına paralel olarak, Allah'tan gelen kelimeyi tasdik eden, efendi ve nefsine hakim, şeklinde sıralanmaktadır.[306] Aynı zamanda onun, anne-babasına iyilik eden, asi olmayan bir evlat olduğu da ayette geçmektedir.[307] Hz. Yahya'nın bu

---

297 Al-i İmran, 3/38-41.
298 Meryem, 19/5-6.
299 Bayraklı, *Kur'an Tefsiri,* XII, s. 81.
300 Meryem, 19/5-6.
301 Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, VI, s. 768; Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XI, s. 81.
302 Enbiya, 21/90.
303 Al-i İmran, 3/39; En'am, 6/85; Meryem, 19/7, 12; Enbiya, 21/90.
304 Buhari, "Tefsir", 43; Müslim, "Tefsir", s. 259.
305 İbnü'l-Esir, *el-Kamil,* I, s. 300.
306 Al-i İmran, 3/39.
307 Meryem, 19/14.

özellikleri onun ve ailesinin şahsında bir örnek olarak insanlara sunulmuştur. Hz. Zekeriyya'nın oğlu Hz. Yahya, bir evladın anne-babasına karşı nasıl davranması gerektiğini göstermektedir. Hz. Yahya'nın Kur'an'da sayılan özellikleri, çocuk yetiştirmede nelere dikkat edilmesini şart olduğunu da ortaya koymaktadır.[308]

1.4.7.2. Hz. Meryem ve Hz. İsa

Hz. Meryem Kur'an-ı Kerim'de zikredilen seçkin ailelerden biri olan imran ailesine mensuptur.[309] Babası İmran b. Matan, Davud (a.s)'ın oğlu Süleyman Peygamber soyundandır. Annesi Hanne binti Fakuza'dır. Hanne'nin kızkardeşi İşa da Zekeriyya Peygamber'in eşi, Yahya (a.s)'ın da annesidir. Peygamber Efendimiz'in de belirttiği gibi, Yahya ile İsa teyze çocuklarıdır.[310]

Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen kadınlar arasında adı geçen tek kadın, Hz. Meryem'dir. Kur'an, Hz. Meryem'den İncil'de bahsedildiğinden daha fazla bahsetmektedir. Onun adı, Kur'an'da yirmi üç kere *"Meryem oğlu İsa*", on defa yalnızca *"Meryem",* bir kere de *"İmran kızı Meryem"* olmak üzere toplam otuz dört yerde geçmektedir.[311]

Kur'an, Hz. Meryem'in Allah tarafından seçildiğini, temizlendiğini ve dünya kadınlarına üstün kılındığını bildirmektedir. Ayrıca ayette iki kere seçilme anlamına gelen *"istafa"* kelimesi kullanılmıştır. Burada iki kere Allah tarafından seçilmesinden bahsedilmesinin ne anlama geldiği ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki, Beytü'l-Makdis'e hizmet için seçilmiş olmasıdır. İkinci seçilme ise Allah'ın, Hz. İsa'yı ona

---

308 Bayraklı, *Kur'an Tefsiri,* XI, s. 95.

309 Peygamberler tarihinde iki İmran'dan bahsedilir: Birincisi Hz. Musa ve Harun'un babasıdır. Künyesi İmran b. Yashür b. Levi b. Ya'kub b. İshak b. İbrahim'dir. Böylece soyu Hz. İbrahim'e kadar varır. İkincisi ise, Meryem'in babası olan İmran'dır. İkisi arasında bin sekiz yüz senelik bir zaman farkı vardır. Aynı şekilde iki İmran'a karşılık onların kızları olan iki Meryem'den söz edilir. Biri Hz. Musa ve Harun'un kız kardeşi, diğeri de İsa'nın annesidir. Kur'an'da adı geçen 'İmran Ailesi' ise, Hz. Meryem ve İsa'nın ailesidir. İki İmran ailesinin benzerliği iki Meryem'le sınırlı kalmayıp, ayrıca iki Harun'un bulunuşuyla daha ilginç bir şekilde ortaya çıkmaktadır. bk. Meryem, 19/28; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* III, s. 9; Kamil Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi,* Y.y., Ankara, 1978, s. 166.

310 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, ss. 109-110; Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, C. IX, s. 165.

311 Ali-İmran, 3/33-35; Tahrim, 66/12.

vermesidir.[312] Allah'ın Hz. Meryem'i seçmesi her iki sebepten kaynaklanmış olabilir. Çünkü Hz. Meryem'e insanlık tarihi boyunca zorlu bir görev yüklenmiş ve babasız doğan Hz. İsa'ya anne olmuştur.[313]

Hz. İsa, Allah'ın İsrailoğulları'na göndermiş olduğu ve Kur'an-ı Kerim'de kendisini "*Ruhu'l-Kudüs'le teyid*"[314] ettiği, Tevrat ve İncil'i bilen hikmet sahibi bir kimse idi. Aynı zamanda yazı yazmayı da biliyordu.[315] İlahi nimete ermiş[316] salih kimselerdendi.[317] Hakkında Kur'an-ı Kerim'de *"Allah'ın ruhu", "Allah'ın kelimesi"* gibi ifadeler kullanılmış,[318] bununla beraber *"Allah'ın oğlu"* tabiri asla kullanılmamıştır.

Kur'an-ı Kerim'de İsa, İbn Meryem ve Mesih adlarıyla ele alınır. Kendisine İncil'in indirildiği, Hz. Muhammed'i müjdelediği bildirilen, *"Allah'tan bir ruh ve kelime"* olarak nitelenen, ancak beşer olduğu vurgulanan peygamberdir. Hristiyanlık'ta ise İsa Mesih, Tanrı'nın oğlu, yani tanrı kabul edilmektedir.[319] Peygamberler arasında en üstünleri olan ve kendilerine Ulü'l-Azm denilen beş peygamberin dördüncüsüdür.[320] Annesi Hazreti Meryem'dir. Hazreti Meryem'in babası, Hz. Davud'un neslinden ve Beni İsrail'in büyüklerinden İmran adında bir kişidir.[321]

Hz. İsa, ismen veya kendisine işareten Kur'an'da yirmi beş yerde zikredilmektedir. Bunlardan on altısında o, *"Meryem oğlu İsa"* ifadesi ile anılmaktadır. Ayrıca bunun dışında ismi geçmeksizin annesine nispet edilerek geçen yedi ayet vardır. Bu ayetlerin dördünde *"Meryem oğlu Mesih*",[322] ikisinde de *"Meryem oğlu*"[323] olarak zikredilmektedir.

Kur'an'da dürüstlük ve fazileti ile tanınan,[324] özellikle iffetine aşırı düşkünlüğünden namus timsali olarak gösterilen[325] Meryem'e, bir ara

---

312 Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, II, s. 670.
313 Karaman, vd., *Kur'an Yolu ve Türkçe Meal ve Tefsir,* C. I, s. 560.
314 Bakara, 2/87.
315 Al-i İmran, 3/48.
316 Maide, 5/110.
317 Enam, 6/85.
318 Nisa, 4/171.
319 Ömer Faruk Harman, "İsa" *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXII, İstanbul, 2000, s. 465.
320 Ulü'l-Azm peygamberler; Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed (sas) olmak üzere beş kişidir. Mâtürîdî, *Tevîlâtü'l-Kur'an*, thk. Hatice Boynukalın, C.VII, İstanbul, 2006, ss. 102-103.
321 Ayvallı vd., *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi* II, s. 383.
322 Maide, 5/17.
323 Mü'minun, 23/50.
324 Maide, 5/75.
325 Tahrim, 66/12.

melekler gelerek şöyle seslenmişlerdi: *"...Ey Meryem! Allah seni seçip temizledi, dünyanın kadınlarından seni üstün tuttu*[326]*. Ey Meryem! Rabbi'ne gönülden boyun eğ, secdeye kapan, rüku edenlerle birlikte rüku et... Melekler demişti ki: Ey Meryem! Allah sana, kendinden bir sözü, adı Meryem oğlu İsa olan Mesih'i, dünya ve ahirette şerefli ve Allah'a yakın kılınanlardan olarak müjdeler. O, insanlarla hem beşikte, hem iken de yetişkin iken konuşacaktır ve o, iyilerdendir.*[327]

Bu ilahi müjde karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Meryem, Cenab-ı Hakk'a yönelerek, "*...Rabbim! Bana bir beşer dokunmamışken nasıl çocuğum olabilir? demiştir. Melekler şöyle dediler: Allah neyi dilerse böylece yaratır. Bir işin olmasını murat ederse ona '"ol der ve o da oluverir" buyurdu."*[328]

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda; İsa'nın doğumunun Hz. Adem'in yaratılmasına benzetilmektedir. Çünkü her iki peygamberle ilgili durumda da Arapça metindeki ifadeler birbiriyle aynıdır.[329] Buna ilaveten, İsa Mesih'in doğuşu anlatılırken aşağı yukarı aynı kelimeler kullanılmıştır.[330] Bizzat Allah, Hz. İsa'nın yaratılışının Hz. Adem'in yaratılışı gibi olduğunu bildirmiştir. *"Şüphesiz, Allah katında İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" dedi, o da hemen oluverdi."*[331] Bu ayetlerin ışığında Allah'ın *"Ona ruhumuzdan üfledik"*[332] gibi sözleri sıradışı doğumlar için kullandığını değerlendirebiliriz.

Kur'an, hem Hz. Meryam hem de oğlu Hz. İsa için, "ayet" tabirini kullanmaktadır.[333] Burada ayet kelimesi, sembol, simge ve ilahi mesaj olarak anlaşılabilir. Ayet kelimesinin Hz. İsa için kullanılması, O'nun Allah'ın mesajını insanlara ulaştırmada bir araç olması yönüyledir.[334]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Meryem ve Hz. İsa'nın şahsiyetleri bize, saf tevhid inancı çerçevesinde takdim edilir. Her ne kadar onların doğumları

---

[326] Peygamberimiz de, *"Zamanındaki kadınların en hayırlısı İmran kızı Meryem'dir*" Buhari, "Enbiya", 45. buyurmuştur.
[327] Al-i İmran, 3/42-43, 45-46.
[328] Al-i İmran, 3/47.
[329] Sad, 38/71-72.
[330] Nisa, 4/171; Tahrim, 66/12.
[331] Al-i İmran, 3/59.
[332] Enbiya, 21/91.
[333] Mü'minun, 23/50.
[334] Esed, *Kur'an Mesajı,* s. 611.

yaşayışlar birtakım harikuladelikler arz etmekteyse de bu hiçbir zaman, anlamı ilahi cevher taşıdıkları anlamına gelmez, diğer deyişle onlara ilahlık isnad edilemez. Özellikle Hz. İsa'nın gerek vahiy almadan gerekse vahiy aldıktan sonra sahip olduğu olağanüstülükler, şu veya bu peygamberinkinden mahiyet olarak farklıysa da temelde beşeri bir alan içinde cereyan etmektedir. Dolayısıyla onların bir peygamberlik işaretinden başka anlamı yoktur.

Bütün bunlara rağmen o, doğrusu Tanrı değil; insandır. Tebliğ ettiği gerçeklikler ebedi olmakla birlikte insani müdahalelerden dolayı, hazırlayıcısı olduğu başka gerçekliklerin içinde bu ebediyetini devam ettirmiştir. Kur'an diliyle söyleyecek olursak onun, Allah'ın kulu ve Rasülü olmaktan başka bir vasfı yoktur.

İmran ailesini değerlendirdiğimizde, Allah'ın dinine hizmet etmede ve kullukta bir aileyi örnek göstermesi, söz konusu aile için elbette bir şereftir. Bazılarınca bu aile, manevi bakımdan farklı bir yapıya sahiptir. Bu aile, Hz. Adem'den gelen uzun çizgide kalacak şekilde manevi asalete sahiptir.[335]

İmran ailesi, birçok mucizenin cereyan ettiği bir ailedir. Bu ailenin hususiyetinin aslında adıyla öne çıktığı, İmran'dan başladığı kanaatindeyiz. İmran'ın, İsrail oğulları toplumunda dini alanda temayüz etmiş, önemli bir yere sahip olduğunu düşünüyoruz. Ancak bu yer Allah katında önemli idi ki, Kur'an onun ailesini, özel bir tanımla zikretmektedir. Öyle sanıyoruz ki, Hz. İsa'nın ve Hz. Yahya'nın anne tarafından dedesi olan İmran, Allah katında samimi inanca sahip bir mü'min olmalıdır. Onun bu vasfı ve eşi Hanne'nin duaları neticesinde elde edilen sonuç ortadadır.

İmran ailesi bu yönleriyle örnek bir ailenin nasıl olması gerektiği sorusuna bir cevaptır. Ailenin kurulmasından sonra sahip olunacak çocuklar için yapılan duaların ve verilen eğitimin bu ailedeki yansımaları açıktır. Yine bu ailenin iki kızı olan Meryem ve kız kardeşi de kendi ailesinden aldıkları eğitimle Allah'ın lütfuna mazhar olmuşlardır. Kur'an Hz. Meryem'in şahsında bir kadının Allah nezdinde çıkabileceği yeri göstermesi açısından model bir kadın şahsiyettir. Aslanda bu ailedeki herkes kendi

[335] Bayraklı, *Kur'an Tefsiri,* XIX, ss. 432-433.

alanında model bir şahsiyet olarak hem Kur'an'da hem de tarih sahnesinde yerini almıştır.[336]

1.4.8. Hz. Peygamber'in Ailesi

Kur'an-ı Kerim'in ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'den itibaren son peygamber Hz. Muhammed'e kadar uzanan risalet zincirinde yer alan peygamberlerin bir kısmının ailelerinden çeşitli vesilelerle bahsettiğini anlatmış bulunuyoruz. Çalışmamızın bu kısmında ise Hz. Muhammed'in ailesine dair Kur'an çerçevesinde bilgiler vermeye çalışacağız.

Her insanın olduğu gibi son peygamber Hz. Muhammed'in de içinde doğup büyüdüğü bir ailesi vardır. Kur'an'da onun baba ve annesi hakkında herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak siyer ve tarih kitaplarında Hz. Peygamber'in baba ve annesi hakkında çok sayıda malumat bulunmaktadır. Kaynaklar, Hz. Muhammed'in babasının adının Abdullah olduğunu kaydetmektedir. Onun soyu ise tarih kitaplarında şöyle verilmektedir; Muhammed b. Abdullah b. Muttalib b. Hişam b. Abdi Menaf b. Kusay b. Kilab b. Mürre b. Ka'b Lüey b. Galib b. Fihr b. Malik b. Nadir b. Kinane b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Mead b. Adnan.[337] Annesinin soyu da; Amine bt. Vehb b. Abdi Menaf b. Zühre b. Kilab b. Mürre.[338]

Hz. Peygamber kendine has beş adının bulunduğunu, bunların Muhammed, Ahmed, Mâhî, Hâşir ve Âkıb olduğunu, bu isimlerin daha önce kullanılmadığını söylemiştir.[339] Hz. Peygamber'in yaygın adlarından biri de Mustafa olup "seçilmiş" anlamında bir sıfattır. Hz. Muhammed'in soyu Adnan'dan Kureyş kabilesi yoluyla Hz. İsmail'e dayanmaktadır. Hz. Peygamber soyunun Hz. İsmail'e dayanması ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: *"Allah, İbrahim'in çocuklarından İsmail'i, İsmail'in*

---

336 Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* ss. 188-189.

337 Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed İbn Abdilberr, *el-İstiab fî Marifeti'l-Ashab,* thk. Muhammed el-Behavi, C. I, Y.y., Kahire, s. 25.

338 İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye,* thk. Mustafa es-Sibka, İbrahim el-Ebyari, Abdülhafiz Şelebi, C. I, Y.y., Mısır, 1936, s. 130; İbn Sa'd, *et-Tabakat,* I, s. 410-420; İbn Abdilberr, *el-İstiab,* I, s. 28.

339 Buharî, "Menâḳıb", 17.

çocuklarından Beni Kinane'yi, Beni Kinane'den Kureyş'i, Kureyş'ten Beni Haşim'i, beni Haşim'den de beni seçti".[340]

Peygamberimiz (sas) henüz doğmadan önce babasını, çok küçük yaşta da annesini kaybederek yetim kalmıştır. Allah Teala onu, "*Yetim bulup barındırmıştır*."[341] Hz. Peygamber'in öz kardeşi olmadığı ancak sütkadeşleri olduğu kaynaklarda geçmektedir. Onun ilk süt kardeşi Ebu Leheb'in oğlu Mesruh'tur. Zira ikisini de Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe emzirmiştir. Ayrıca amcası Hz. Hamza ile de süt kardeştirler. Daha sonra ise Halime adındaki sütannenin çocukları olan Abdullah, Üneyse ve Şeyma (Cüzame) ile süt kardeş olmuşlardır.[342]

Hz. Muhammed, kendisi de evlilik yoluyla aile kuran ve çok evlilik yapan bir peygamberdir. Onun birden fazla evlilik yaptığı Kur'an ayetleri ile de kesinlik kazanmıştır.[343] Ancak Kur'an'da hiçbir eşinden ismen bahsedilmemektedir. Siyer kaynakları, Hz. Muhammed'in (as) değişik zamanlarda on iki kadınla evlendiğini bize açıklayarak bununla ilgili oldukça geniş bilgiler vardır.[344] Biz onun çok eşliliği mevzusunu daha sonra ele almak üzere eşleri hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

1.4.8.1. Hz. Peygamber'in Hanımları

Öncelikle Hz. Peygamber'in hanımları hakkındaki bilgi vermek istiyoruz. Bu bilgileri ise hanımlarını Arap olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayırarak vermek istiyoruz.

Arap olan hanımlar:

1. Hz. Hatice: Hz. Hatice, Resûlullah'ın ilk eşi ve İbrahim dışındaki bütün çocuklarının annesidir. [345]

2. Hz. Sevde binti Zem'a; Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Peygamber ilk müslümanlardan beş çocuk annesi Sevde bint Zem'a ile evlendi.[346]

---

340 Müslim, "Fezail", s. 1; Tirmizi, "Menakıb", s. 1; İbn Hanbel, *el-Müsned,* I, s. 107.
341 Duha, 93/5.
342 İbnü'l Esir, *el-Kamil,* I, s. 459-460.
343 Ahzab, 33/6, 28, 30, 32, 50-55; Tahkim, 66/1-4.
344 İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, s. 14; İbn Abdilberr, *el-İstiab,* I, ss. 45-46.
345 İbn Abdilberr, *el-İstiab,* IV, s. 1817.
346 İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, s. 226; İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, s. 53.

3. Hz. Aişe; Resulullah'ın bakire olarak aldığı tek eşi hicretin 2. yılında evlendiği Hz. Aişe'dir. [347]

4. Hz. Hafsa; Resûl-i Ekrem, hicretin 3. yılında (625) Hz. Ömer'in yirmi yaşında dul kalan kızı Hafsa ile evlendi.[348]

5. Hz. Ümmü Habibe; Hicretin 7. yılında (628), ilk müslümanlardan olup kocasıyla birlikte Habeşistan'a hicret eden, kocası orada hıristiyan olunca gurbet elde kalan, Kureyş kabilesinin reisi Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe ile evlendi.[349]

6. Hz. Ümmü Seleme; Hicretin 4. yılında (626) Ertesi yıl Habeşistan muhacirlerinden yaşlıca bir hanım olan Ümmü Seleme'yi nikâhladı.[350]

7. Hz. Zeynep binti Cahş; Hz. Peygamber hicretin 5. yılında (627), kocası Zeyd b. Hârise'den boşanan halasının kızı Zeyneb bint Cahş ile, *"Onu sana nikâhladık"*[351] âyetinin işaretiyle evlendi.[352]

8. Hz. Meymune binti Haris; Cahiliye döneminde Mes'ud b. Amr ile evlenen ve daha sonra da boşanan Hz. Meymune, ikinci evliliğini Ebu Rahm b. Abdulluzza ile yapmıştır.[353]

9. Hz. Zeynep binti Huzeyme; Hz. Peygamber hicretin 3. yılında (625) Hz. Hafsa'nın ölümünden sonra Zeyneb bint Huzeyme ile evlendi.[354]

10. Hz. Cüveyriye binti Haris; Resûl-i Ekrem, hicretin 5. yılında (627) yapılan Benî Mustaliḳ Gazvesi'nde esir düşen ve savaşta kocası ölen Cüveyriye bint Hâris'in fidyesini ödedikten sonra onunla evlendi. Kabilelerine mensup bir kadının Resûlullah ile evlenmesi onların İslâmiyet'i kabul etmesini sağladı.[355]

Arap olmayan hanımları:

1. Benu Nadr kabilesinden Safıyye binti Huyey; Peygamberimiz, daha sonra Hayber kuşatmasında esir edilen ve ikinci eşi bu savaşta ölen Safiyye bint Huyeyy'i nikahı altına aldı.[356]

---

[347] İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, s. 58.
[348] İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, s. 82-86.
[349] İbn Abdilberr, *el-İstiab,* IV, ss. 1929; İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, s. 100.
[350] İbn Abdilberr, *el-İstiab,* IV, s. 1921; İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, ss. 86-90.
[351] Ahzab, 33/37.
[352] İbn Abdilberr, *el-İstiab,* IV, s. 1952; İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, s. 115.
[353] İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, s. 141.
[354] İbn Abdilberr, *el-İstiab,* IV, s. 1853; İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, ss. 115-116.
[355] İbn Abdilberr, *el-İstiab,* IV, ss. 1804-1805; İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, s. 120.
[356] İbn Abdilberr, *el-İstiab,* IV, ss. 1872; İbn Sa'd, *et-Tabakat,* VIII, s. 129.

2. Mariyye el-Kıptiyye; Hicri 7. yılda Mısır'daki "Koptların Büyük Başkanı", Rasulullah'ın gönderdiği İslam'a davet mektubuna, bir yazı ile cevap vermiş ve yazı ile gönderdiği pek çok hediyeler arsında bu köle kadını da ona hediye etmiştir. [357]

Hz. Muhammed'in evlilik yaptığı eşlerinden dokuzu kaynaklarda bahsedildiği üzere dul idi. Rasulullah hayatta iken eşlerinden ikisi vefat etmiştir. En son evliliğini ise hicri 7. yılda gerçekleştirmiştir.[358] Onun nişanlanıp daha sonra evlenmekten vazgeçtiği ve nikâhladığı halde bazı sebeplerle beraber olamadığı bazı kadınlarla ilgili rivayetler de nakledilmektedir.[359]

Yukarıdaki bilgilerden sonra Kur'an'da Hz. Peygamber'in hanımlarından hangileri ve nasıl bir bağlamda zikredildiğine değinmek istiyoruz.

Kur'an, bir taraftan; *"Andolsun ki Allah'ı (rızasını) ve ahiret gününü(n saadetini) umanlar ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah'ın Rasulü'nde, sizin için, pek güzel örnekler vardır"*[360] şeklinde buyurmakla Hz. Peygamber'in mü'minler için güzel bir örnek olduğunu ifade ederken diğer taraftan onun değişik yönlerinden bahsederek o konularda da örnek alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kur'an'ın Hz. Peygamberle ilgili olarak üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de aile yapısı ve kadınları ile olan ilişkisidir. Kur'an Hz. Peygamber'in aile yapısı ile ilgili olarak şu hususlara vurgu yapmaktadır:

1. Hz. Peygamber'in mü'minlere kendi nefislerinden daha yakın olup, onun eşlerinin de mü'minlerin anneleri olması. Konu ile ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: *"O Peygamber, müninlere kendi canlarından daha evladır (yakındır). Onun zevceleri de (mü'minlerin) anneleridir."*[361]

2. Hz. Peygamber'in eşlerinin diğer kadınlar gibi olmamaları sebebiyle ezvac-ı tahiratın yapması ve yapmaması gereken davranışlar: Kur'an, Hz. Peygamber'in eşlerinin mü'minlerin anneleri olduğunu

---

357 İbn Kesir, *el-Bidaye,* V, s. 306; Muhammed, Hamidullah, *İslam Peygamberi,* C. II, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 1993, s. 691.
358 Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 196
359 M. Yaşar Kandemir, "Muhammed", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXX, İstanbul, 2005, s. 428.
360 Ahzab, 33/21.
361 Ahzab, 33/6; Zemahşerî, *el-Keşşaf,* C. III, s. 508.

belirttikten sonra onların diğer kadınlar gibi olmadığını söyler ve bu farklılıklarından kaynaklanan görev ve sorumluluklarını şu şekilde ifade eder:

"Ey Peygamberin hanımları! Sizden her kim açık bir terbiyesizlik ederse, ona azap iki kat katlanır. Bu, Allah'a göre çok kolaydır.

Sizden kim Allah'a ve peygamberine itaat eder ve faydalı bir iş yaparsa, ona mükâfatını iki kat veririz. Ve onun için cömertçe bir rızık hazırlamışızdır.

Ey Peygamberin kadınları, Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takva ile korunacaksanız, (yabancı erkeklerle) konuşurken kırıtmayın da kalbinde bir hastalık bulunan kimse ümide kapılmasın. Güzel ve doğru söz söyleyin.

Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah, sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.

Oturun da evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti düşünün, anın. Şüphe yok ki Allah latiftir, her şeyden haberdar olandır."[362]

3. Hz. Peygamber'in eşleri arasındaki kıskançlık ve Hz. Peygamber'den dünyalık istemeleri üzerine gelişen olumsuz hadise: Hz. Peygamber'in eşleri ile yaşamış olduğu olumsuzlukları bizzat kendi eşlerinden kaynaklanan, onların sebep oldukları olumsuzluklar ve başkalarından kaynaklanan olumsuzluklar olarak iki kısma ayırabiliriz.[363] Bunlar İfk Hadisesi ve Tahrim olayıdır. Bunun yanında aşağıda toplumdaki bir olumsuz anlayışı ortadan kaldıran Hz. Zeyneb'in evliliğine de değinmek istiyoruz.

1.4.8.1.1. İfk Hadisesi

Kur'an'da Hz. Peygamber'in genel olarak eşlerinden bahseden ayetler olduğu gibi sadece bazı eşleri ile ilgili ayetlerin de bulunduğu görülmektedir. Kur'an'da ismen olmasa da işareten bahsi geçen eşlerinden

[362] Ahzab, 33/30-34; Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* XXV, s. 182; Zemahşerî, *el-Keşşâf,* III, s. 519.
[363] Tahrim, 66/1-5.

birisi Hz. Aişe'dir. Nur suresi 11-20. ayetlerde Hz. Aişe'ye atılan iftiradan bahsedimekte ve Hz. Aişe'nin masumluğu açıkça ortaya konmaktadır.[364] Hz. Aişe ile ilgili olan ayetlerin nüzül sebeifk hadisesidir.[365]

İfk kelimesi; aslından, olması gereken şekilden başka bir şekle giren, yüzünü değiştiren her şeydir.[366] Kur'an-ı Kerim'de ifk kelimesi doğru yoldan sapmak, haktan uzaklaşmak, yalan söylemek, iftira etmek anlamlarında da kullanılmıştır.[367] Adını, Kur'an'daki olaya ilişkin ayetlerde[368] iki defa geçen ifk kelimesinden alır. İfk *"iftira, en kötü ve en çirkin yalan"* demektir. Kur'an'da ayrıca iki yerde[369] sözlük anlamında geçmektedir.[370]

İfk hadisesinin nasıl cereyan ettiği kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır; Hz. Peygamber Benî Mustalik gazvesine Hz. Aişe'yi de götürmüştü. Ancak savaş sonrası Medine'ye dönerken bir konaklama yerinde Hz. Aişe, ihtiyaç için devesinden inmiş ve ordudan da bir miktar uzaklaşmıştı. Bu mola sırasında Hz. Aişe ihtiyacını gördüğü yerde gerdanlığını unuttuğunu fark etti ve tekrar onu aramaya gidince bu durumu fark edilmediğinden ordu hareket etti. Hz. Aişe, ordunun gittiğini görünce, kendisini aramaya geleceklerini düşünerek beklemeye başladı. Adet üzere ordunun arkasından gelen ardçı Safvan b. Muattal Hz. Aişe'yi beklediği yerde gördü ve onu devesine bindirerek orduya yetiştirdi.[371] Aynı gazveye katılan münafıkların önde gelenlerinden Abdullah b. Übeyy bu olayı fırsat bilerek Hz. Aişe ve Safvan b. Muattal hakkında iftiralarda bulundu. Bu olaydan bir ay kadar sonra Hz. Aişe'nin suçsuz olduğunu açıklayan ayetler inmiştir. [372] Aynı zamanda Hz. Aişe'ye iftira atanlar hakkında da ayetler nazil olmuş[373] ve onların dünyada ve ahirette lanetlendikleri bildirilmiştir. *"Şüphesiz, namuslu ve birşeyden habersiz mü'min kadınlara (zina iftirası) atanlar dünyada ve ahirette*

---

364 Nur, 24/11-20.
365 Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XII, ss. 197-200.
366 İsfahani, *el-Müfredat,* s. 78.
367 Sema Yazar, *İslami Kavramlar*, G.V. Yayınları, Ankara, 1997, s. 354.
368 Nur, 24/11-22.
369 Furkan, 25/4; Sebe, 34/43.
370 Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi" *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXI, İstanbul, 2000, s. 507.
371 Buhari, "Şehadet", 2; İbn Hanbel, *el-Müsned,* VI, ss. 59-60.
372 Taberi, *Camiü'l-Beyan,* IX, ss. 275-292; İbrahim Sarıçam, *Kur'an'ın Evrensel Mesajı,* DİB Yayınları, Ankara, 2005, ss. 194-195.
373 Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XII, s. 209.

lanetlenmişlerdir ve onlara büyük bir azap vardır. O gün, yaptıklarına aleyhlerinde dileri, elleri ve ayakları şahitlik edecektir."[374]Ayetin iniş sebebi özel olmakla birlikte hükmü geneldir.[375]

İfk hadisesi, iftira ile karşılaşan Müslümanlara nasıl davranacaklarını öğretmesi açısından son derece önemli bir hadisedir. Allah, Müslümanlara bazı olayların zahirde şer olmayıp hayırlı olabileceğini, böyle bir durumla karşılaşan Müslümanların da işittikleri her şeye inanmak yerine, bu işin bir iftira olup gerçeklik payının olmadığını ve iftiraya uğrayan kimseler hakkında olumsuz düşünmek yerine olumlu düşünmelerini istemiştir.[376]

1.4.8.1.2. Tahrim Olayı

Surenin adının kaynaklandığı tahrim (haram kılma) olayı hakkında tefsir ve hadis kaynaklarında yer alan farklı rivayetlerin değerlendirilmesinden anlaşılacağı üzere Resul-i Ekrem ile kadınları arasında bir kırgınlık meydana gelmiş, Rasulüllah da eşleriyle bir ay kadar beraber olmamaya karar vererek ayrı bir yerde yatmıştı.[377]

Tahrim suresi, Hz. Peygamberin bazı hanımlarını memnuın etme gayesiyle, cariyesi ve hanımı olan aslen Kıpti bir aileden gelen "Mariye"yi kendisine haram kılmasındım ve ondan uzak duracağına dair söz vermesinden bahsederek başlar.[378] Başka bir rivayete göre ise Hz. Peygamber, Zeynep binti Cahş'ın evinde bal şerbeti içer. Ayşe ile Hafsa'ya rastladığında onlar "senden meğafir kokusu alıyoruz" derler. Allah Resulü ise kötü kokuyu sevmediğinden, bu olay üzerine balı kendisine haram kılar.[379]Bu bağlamda sure, Yüce Allah'ın kendisine sağladığı kolaylığı, nimeti ve genişliği, Peygamberin kendisine haram saymasının yanlışhğını latif bir itabla, uyarıyla açıklar. Tam da bu noktada, aile hayatını sarsan ve tehlikeye atan en önemli bir esastan bahseder ki o da "sır söylemek"tir. Yani eşler arasında kalması gereken ve açıklanmaması icap eden gizli hususları, paylaşıp deşifre etmektir.[380]

---

374 Nur, 24/23-24.
375 Taberi, *Camiü'l-Beyan*, IX, s. 290.
376 Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XII, ss. 198, 202.
377 Bekir Topaloğlu, "Tahrim Suresi" *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 425.
378 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim*, III, s. 516; Zemahşeri, *el-Keşşaf,* IV, s. 562.
379 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim*, III, s. 516-517; Zemahşeri, *el-Keşşaf,* IV, s. 564.
380 Karaman, vd., *Kur'an Yolu ve Türkçe Meal ve Tefsir,* V, s. 407.

Tahrim suresinin ilk beş ayetinde Hz. Peygamber'in eşlerinden ikisi ile ilgili bir konunun takdim edildiği dikkat çekmektedir.[381] İlgili surenin üçüncü ayetinde; *"Peygamber eşlerinden birine, gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü başkasına haber verip, Allah da bunu peygambere açıklayınca, peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber, bunu ona haber verince eşi; "Bunu sana kim bildirdi?" dedi. Peygamber; "Bunu bana, o her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah haber verdi, dedi"*[382] buyrulmaktadır.

Tahrim Suresi, *"haram kılmak, haram saymak"* anlamına gelen adını ilk ayetinden alır ve özelde Hz. Peygamberin evini ilgilendiren hususlara ve hükümlere değinerek, aslında bir müslümanın evinin ve aile saadetinin nasıl olması gerektiğini işlemektedir. *"Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi, niçin sen kendine haram ediyorsun? Bununla beraber Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."*[383] Ayetin açık ifadesine göre Hz. Peygamber'in, Yüce Allah'tan onay almaksızın kendi nefsi için bile olsa, isterse kadınlarını razı etme ve gönüllerini yapma gibi iyi bir niyete dayansın, Yaratıcının helal kıldığı bir şeyi haram kılma yetkisi yoktur. Yani nihai anlamda haram veya helal kılma yetkisi Yüce Yaratan'a aittir.

Ayetler Hz. Peygamber'in sözü edilen eşleriyle kimlerin kastedildiğini açıklamamaktadır. Ancak ilgili kaynaklarda söz konusu iki eşin Hz. Aişe ve Hz. Hafsa olduğuna dair bilgiler aktarılmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber, eşi Hz. Zeyneb'in yanında bal şerbeti içmiş ve söz konusu diğer iki eşi ise bu durumu kıskanarak karşıt bir birlik oluşturmuşlardır.[384] Sonuçta Hz. Peygamber, bal şerbeti içmeyeceğini belirterek bundan kendini men etmiştir. [385]

Bu ayetlerde iki uyarı vardır. İlk olarak Hz. Peygamber, eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın kendisine helal kıldığı şeyi haram kılması konusunda uyarı almıştır.[386] Diğer uyarı ise, Hz. Peygamber'in verdiği bir

---

381 Tahrim, 66/1-5.
382 Tahrim, 66/3.
383 Tahrim, 66/1.
384 Taberi, *Camiu'l-Beyan*, XII, ss. 147-151; Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an*, XVIII, ss. 177-181.
385 Taberi, *Camiu'l-Beyan*, XII, ss. 147-156.
386 Tahrim, 66/1.

sırrı tutmayan ve o sırrı kendi nefsi duyguları doğrultusunda kullanan iki eşidir.[387]

Konu, Hz. Peygamber'in özel hayatı ile ilgili olduğundan olayın içeriği ve eşlerinin ismi Kur'an tarafından açıklanmamaktadır. Elbette ki Kur'an'ın bunu belirtmemesi rastgele bir uygulama olarak algılanmamalıdır. Zira olayın birkaç yönü vardır. Bunlardan biri, sözü edilen olayın evrensel anlamda olduğunun hatırlatılmasıdır.[388] Bir diğeri ise, aile arsındaki sırların o sırrı bilen kişiler tarafından açıklanmamaları yönünde bir ikaz olmasıdır.[389] Konu ile ilgili değerlendirmelere ise sonraki sayfalarda yer vereceğiz.

1.4.8.1.3. Hz. Peygamber'in Zeynep bt. Cahş İle Evliliği

Zeyneb bt. Cahş b. Riab'ın annesi Ümeyye bt. Abdülmuttalib'tir. Yani annesi, Peygamber'in halasıdır. Baba tarafından Kureyş'in Esed b. Huzeyme kabilesi mensubudur. Dedesi Riab kabileler arası savaşlardan birinde vatanından ayrılıp Mekke'ye gelerek, Ümeyyeoğulları ile dostluk kurmuştur. Babası Cahş ise, risalet zamanında ölmüştür. Bütün çocukları İslam'ı kabul etmiş, daha sonra ailenin tamamı Medine'ye hicret etmiştir. Mekke'de terk ettikleri yerlere de Kureyş el koymuştur.[390]

Hz. Peygamber, evlatlığı Hz. Zeyd'i, Hz. Zeyneb'le evlendirmek istedi. Ancak Hz. Zeyneb, Hz. Zeyd ile evlenmek istemiyordu. Ahzab Suresinin "*Bir mümin erkek veya bir mümin kadının, Allah ve resulü bir emir ve hüküm verdiklerinde, o işlerinde kendilerinin bundan başkasını seçme hakları olamaz. Her kim Allah ve Rasulüne asi olursa açık bir sapıklık etmiş olur."*[391] Ayeti inince bu doğrultuda hareket eden Hz. Zeyneb razı olarak Zeyd ile evlenmiştir.[392] Aslında Hz. Zeyneb ile Hz. Zeyd'in evlilikleri o günün toplumunda var olan iki yanlış düşünceyi ortadan kaldırmak çerçevesinde söz konusu olmuştur. Çünkü Arap toplumunda bir köle ile soylunun evlenmesi imkânsız görülen sosyolojik bir olay idi. Böyle

---

387 Tahrim, 66/5.
388 Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri,* XIX, s. 410.
389 Karaman vd., *Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir,* V, s. 407.
390 Muhammed Hamidullah, "Zeyneb bint Cahş b. Riâb el-Esediyye", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 357.
391 Ahzab, 33/36.
392 Taberi, *Camiu'l-Beyan,* X, ss. 301-302; Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XIV, ss. 186-187.

bir düşünce, İslam nazarında bir haksızlık olduğundan, toplumdaki bu olumsuz ön yargıyı ortadan kaldıracak bir evlilik gerçekleşti.

Peygamberimizin halasının kızı Zeyneb bt. Cahş, azadlı köle Zeyd b. Harise ile evlendi. Ancak anlaşmazlık sebebiyle biten bu evlilik, yine Araplarda *"evlatlığın boşadığı kadınla evlenilmez"* şeklindeki bir başka ön yargıyı yıkan bir evlilikle sonuçlanmıştır.[393]

Zeyneb'le evliliğinde yakınlarının yaşadıkları tereddütler bir yana, Hz. Peygamber'in bile, Kur'an'daki şu ayetleri vahiy yoluyla aldığında bir müddet tereddütte kaldığı anlaşılmaktadır:[394] *"Hatırla ki, kendisine hem Allah'ın nimet verdiği ve senin de ikramda bulunduğun kimseye (Zeyd'e); 'Zevceni nikahında tut, Allah'tan kork' diyordun da içinden Allah'ın açığa vuracağı şeyi gizliyordun. İnsanların dedikodusundan sakınıyordun. Halbuki Allah, kendisini sayman daha layıktı. Sonra Zeyd, o kadından ilişiğini kestiği zaman, biz onu sana zevce yaptık ki, oğulluklarının ilişkilerini kestikleri hanımlarını nikahlamakta mü'minlere bir darlık olmasın. Allah'ın emri de yerine getirilecektir. Peygamber'e Allah'ın, takdir ettiği, mübah kıldığı şeyde bir darlık yoktur. Bundan evvel geçen bütün peygamberler hakkında da Allah'ın kanunu böyledir. Allah'ın emri ise biçilmiş bir kaderdir. Onlar, Allah'ın gönderdiklerini tebliğ ederler ve O'ndan korkarlar. Allah'tan başka kimseden korkmazlardı. Hesaba çekmek için de Allah yeter. Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Ama Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi en iyi bilendir.*[395]

Kur'an'da yer verilen bu evliliği göz önünde bulundurduğumuzda İslam, böylesine yüksek seviyede bulunan ve her hareketi bir hukuki emsal ve örnek oluşturan şahsın uygulamaları neticesinde, köleler konusunda son derece geniş ve önemli neticeler doğuran bir düzenleme gerçekleştirdiğini görürüz.[396] Böylece Hz. Peygamber, evlatlığının boşadığı kadınla evlenerek,

---

[393] Kemal Atik, *"Hz. Peygamber'in Çok Eşliliği İle İlgili Ayetlerin Yorumu Müzakeresi,* Tibyan Yayıncılık, , İzmir, 2011, s. 27.
[394] Hamidullah, *İslam Peygamberi,* II, s. 682.
[395] Ahzab, 33/37-40.
[396] Hamidullah, *İslam Peygamberi,* II, s. 682.

bunu yasaklayan geleneği ortadan kaldıran[397] ve bu olumsuz toplumsal algıyı çürüten bir hüküm getirilmesinde aktif rol almıştır.[398]

1.4.8.2. Hz. Peygamber'in Çocukları

Peygamberimizin çocukları hakkında Kur'an'da bir bilgi verilmemektedir. Hz. Peygamber'in Hz. Mariye'den olan İbrahim adındaki oğlu dışında tüm çocuklar Hz. Hatice'den dünyaya gelmiştir.[399] Çünkü Hz. Muhammed'in ilk çocuğu olan Kasım henüz süt çocuk iken[400] Mekke'de ve sonrasında diğer iki erkek çocuğu olan Abdullah ve İbrahim Medine'de vefat etmişlerdi.[401] Onun ardından sırasıyla Zeyneb, Rukıyye, Ümmü Külsûm ve Fâtıma doğdu. Oğulları Tayyib ile Tahir risaletten önce vefat etti. Tayyib ile Tahir'in iki ayrı çocuk değil Abdullah adlı bir oğlunun lakapları olduğu da rivayet edilmiştir. Cariyesi Mariye'den 8. yılda doğan oğlu İbrahim, on sekiz ay yaşadıktan sonra öldü.[402]

Erkek çocuğu olmayanlara veya erkek çocuğu ölenlere ebter (nesli kesik) diyen Cahiliye Araplarının bir kısmı, Hz. Peygambere de ebter demişlerdir.[403] Çünkü Hz. Muhammed'in ilk çocuğu olan Kasım Mekke'de ve sonrasında diğer iki erkek çocuğu olan Abdullah ve İbrahim Medine'de vefat etmişlerdi. Artık geride erkek çocuğu kalmadığı ve toplumdaki algıya göre arkası kesildiği için toplum nazarında bazıları tarafından O da ebter diye anılmaya başlamış ve bu durum kendisini çok üzmüştü. Hz. Peygambere ebter diye hitap edenlerin başında As b. Vâil geliyordu. Hz. Peygambere ebter demekle o, artık Hz. Muhammed'in arkasından geleni olmadığını, kendisinden sonra yerine geçecek bir oğlunun kalmadığını ve öldüğü zaman da unutulup gideceğini kastediyordu.[404]

Allah, Peygamberine ebter diye hitap edilmesine razı olmamış ve O'na bu şekilde hitap edenlerin, gerçekte kendilerinin ebter olduklarını ifade

---

397 Muhammed İzzet Derveze, *Siretu'r-Rasul,* C. I, Y.y., Kahire, 1948, s. 78.
398 Taberi, *Camiu'l-Beyan,* XX, s. 271.
399 İbn Abdilberr, *el-İstiab,* I, s. 50.
400 Hamidullah, *İslam Peygamberi,* I, s. 64.
401 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* VIII, s. 505.
402 İbn Abdilberr, *el-İstiab,* IV, s. 1819.
403 AbdülkerimKuşeyrî, *Letâifü'l-İşarât,* C. III, el-Hey'etü'l-Mısriyye, Mısır, t.y., s. 776; Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XX, s. 222.
404 Taberi, *Camiu'l-Beyan,* XXIV, s. 657.

etmiştir. Allah'ın *"Şüphesiz ebter, sana buğzedendir"*[405] ayeti asıl soyu kesik olanın Peygamber'e kin besleyip ona dil uzatan kimsenin olduğunu belirtmiştir.[406] Resûl-i Ekrem'in soyu, kendisinden altı ay kadar sonra vefat eden küçük kızı Fâtıma'dan olma torunlarıyla devam etmiştir.[407]

1.4.8.3. Ehl-i Beyt

Ehl ve beyt kelimeleri, Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette geçer. Bu ayetlerden anlaşıldığına göre ehl, *"sahip, taraftar"* gibi sözlük anlamlarından başka "bir dine yahut peygambere inananlar, aynı mekanı paylaşanlar, zevce anlamlarına gelir. Beyt ise, "ev, Allah evi (cami)" ve "aile" anlamlarında kullanılmıştır.[408]

"Ehlü'l-beyt" tamlaması ise üç ayette geçmektedir. Bunların birinde Hz. İbrahim'in[409], diğerinde Hz. Musa'nın,[410] bir diğerinde de peygamberimizin[411] Ehl-i beyt'i anılmış, Hz. Musa ile ilgili olarak onun ev halkı, diğerlerinin de kadınları kastedilmiştir. Peygamberimizin kadınlarına hitap eden ayette Allah'ın onları emirlerine itaat etmeye davet ettiği ve böylece kendilerini günahlardan temizlemeyi arzuladığı vurgulanmıştır. [412]

Ehl-i beyt, bir kişinin aynı çatı altında yaşadığı ailesi, çocukları ve eğer varsa akrabalarıdır.[413] Kur'an'da yer alan ve Hz. Peygamber'in ehl-i beytine işaret eden ayetlerde, bu kavramın kimleri kapsadığı, onun ailesi paralelinde konu edilmektedir. Ehl-i beyt; ev halkı, kişinin eş, çocuk, yakın akrabalarını[414] ifade eden bir tabir olarak zikredilmektedir.

Sözlük anlamı dışında ehl-i beyt lafzı Peygamberimizin ehl-i beyt'i; eşleri, kızları ve damadı Hz. Ali'dir. Eşleriyle birlikte "âl" ifadesi de kullanıldığı zaman erkek olan torunları da kastedilmiş olur. Bu bakımdan Ehl-i beyt tabiri, Asr-ı saadet'ten sonra Peygamberimizin aile bireyleri ve

---

405 Kevser, 108/3.
406 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an,* VIII, ss. 524-525; İlyas Üzüm, "Kevser Suresi", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXV, Ankara, 2002, s. 345.
407 M. Yaşar Kandemir, "Muhammed" *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXX, İstanbul, 2005, s. 428.
408 Muhammed Fuad Abdülbaki, *Mu'cemü'l-Müfehres,* İstanbul, 1984, s. 142.
409 Hud, 11/73.
410 Kasas, 28/12.
411 Ahzab, 33/33.
412 Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt" *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. X, İstanbul, 1994, s. 498.
413 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab,* XI, s. 29; Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüga,* VI, s. 417.
414 Öz, "Ehl-İ Beyt", C. X, s. 298.

soyunu anlatan özel bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır.[415] Ahzab suresinde "*Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek istiyor"* ayetinde geçen ehl-i beyt kelimesi ile kastedilenin Hz. Peygamber'in eşleri olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır.[416] Ancak ehl-i beytin sadece Hz. Peygamber'in kadınları değil onlarla birlikte çocukları, erkek ve kadın aile bireyleri, Hz. Ali, kızı Hz. Fatıma, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olduğuna dair de rivayetler vardır ki, Hz. Peygamber'in Hz. Fatıma'nın evine uğradığı ve "ey ehl-i Beyt namaza" dediği nakledilmektedir.[417]

Hadis olarak nakledilen çeşitli rivayetlerde de Ehl-i beyt tabiri yer almaktadır. Bunların bazısında ashabın,[418] bir çoğunda ise Hz. Peygamber'in ev halkından bahsedilmiştir. Resûl-i Ekrem'in ev halkından söz eden rivayetlerin bir kısmında belirtildiğine göre Resûlullah ashaba, Kur'an ile Ehl-i beyt'inden ibaret olan iki değerli kaynak bıraktığını söylemiş ve onlar hakkında dikkatli olmalarını istemiştir.[419] Ancak daha yaygın olan rivayetlerin bir kısmında -meselâ Vedâ hutbesinde- sadece Kur'an zikredilmekte, bazılarında ise onunla birlikte sünnete sarılma hususuna önem verilmektedir.[420]

Hz. Peygamber'in diğer çocukları ehl-i beyte dâhil olsa da fiili olarak çok fazla bunu yaşayacak ömre sahip olmamışlardır. Öte yandan hem Peygamberimiz hem de Hz. Fatıma birinci derece akrabalarını kaybetmenin verdiği bir duygu ile hayatta kalan üyeler olarak birbirlerine daha fazla ilgi göstermişlerdir. Hz. Ali'nin de ehl-i Beyt içinde yer alması kanaatimizce öncelikle eşi Hz. Fatıma ile babasının birbirlerine olan yakınlığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Hz. Ali'nin çocukluğundan itibaren amcasının oğlu sıfatıyla Peygamberimizin evinde büyümesi de ona özel bir konum kazandırmıştır.[421]

---

415 Taberi*, Camiu'l-Beyan,* X, s. 298.
416 İsfahani, *el-Müfredat,* s. 98.
417 Taberi, *Camiu'l-Beyan,* X, ss. 296-298.
418 Buharî, *es-Sahih,* "Ṣavm", 30.
419 İbn Hanbel, *el-Müsned,* V, 181; Müslim, *es-Sahih,* "Feza'il", 36.
420 İbn Mace, *es-Sünen,* "Menâsik", 84.
421 Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* ss. 221-223.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN PEYGAMBER AİLELERİ ÜZERİNDEN VERDİĞİ MESAJLAR

Kur'an, aileyi oluşturan bireylerin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarını zikretmenin yanı sıra örnek aile yapılarından da sık sık bahseder. Bu ailelerin içinde hem olumlu hem de olumsuz aile yapısına sahip olanlar vardır. Kur'an, peygamberlerin hayatlarını baştan sona tüm detaylarıyla anlatmak yerine bazı peygamberlerin hayatlarından önemli kesitleri bizlere ana hatlarıyla kısaca aktarmakla yetinir.

Bu bölümde; inanç yönüyle uyumsuz aile modelleri başlığı altında; eşlerine ihanet eden Hz. Nuh ve Hz. Lut'un kadınlarını, eşini aldatmaya çalışan Mısır Aziz'inin karısı Züleyha'yı, zalim kocaya direnen mü'min kadın Asiye'yi, inkarcı babasına merhametle yaklaşan Hz. İbrahim'i ele alacağız. İnanç yönüyle uyumlu aile modelleri başlığı altında ise, Hz. Adem ve Eşi Hz. Havva'yı, Hz. İbrahim'in ailesi ve eşlerini, Hz. İsmail ve ailesini, Hz. Eyyüb ve eşini, Hz. Zekeriyya ve eşini; diğer taraftan kardeşler arası ilişkiler hususunda Hz. Adem'in oğullarından Habil ve Kabil'i, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kendisine karşı sergilemiş oldukları tutumlarını, Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'u örnek olarak zikredeceğiz. Bunun yanında çok eşlilik ve peygamber yakını olmanın anlam ve sorumluluğu konularına Kur'an'da anlatılan aile örneklerini ve bu örneklerden bizlere vermeye çalıştığı mesajları açıklamaya çalışacağız.

2.1. İMAN-KÜFÜR ARASINDA AİLE

2.1.1. İnanç Yönüyle Uyumsuz Aile Modelleri

İnanç noktasında uyumsuz aile modellerinden kastımız eşler arasında inanç birliğinin olmamasıdır. Yani eşlerden biri iman ederken diğerinin iman etmemesidir. Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu dinde evlilik için iman etme şartı getirilmiş olmakla birlikte önceki peygamberlerin dininde böyle bir hüküm yoktu. Dolayısıyla karı-koca arasında farklı inanç yapıları oluşabilmekteydi. Çok iyi mü'min bir kadın zalim ve inkarcı koca ile evli olabilirken bunun tam aksi bir durum da olabilmekteydi.

İnanç açısından uyumsuz ailelerde, söz konusu uyumsuzluk her zaman koca ile karı arasında değil bazen de baba ile oğul, anne ile kız veya ebeveyn ile çocuklar arasında olabilmektedir. Bu bağlamda Kur'an'da zikredilen örnekler ve bunlar üzerinden verilmek istenen mesajlara değinmek istiyoruz.

2.1.1.1. Eşlerine İhanet Eden Hz. Nuh ve Hz. Lut'un Hanımları

Kur'an, kocaları iman etmelerine rağmen eşleri iman etmeyen ve inkarlarına devam eden aileler için Hz. Nuh ve Hz. Lut'un aile yapısını örnek olarak göstermiştir. Hz. Nuh ve Hz. Lut, ailenin önemini göstermek adına, eşlerinin iman etmemelerine sabır göstererek, eşleri tarafından eziyet gören kimseler için örnek olmuşlardır.[1]

Kendileri peygamber olmalarına rağmen, Hz. Nuh ile Hz. Lut'un karısı iman etmemiş ve inkarlarında ısrar etmişlerdir. Bunların durumları Kur'an'da şu şekilde anlatılmaktadır: *"Allah, inkar edenlere, Nuh'un karısı ile Nuh'un karısını misal verdi. Bunlar kullarımızdan iki salih kulun nikahı altında idiler. Böyle iken onlara (dinde) hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara; Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin denildi."*[2]

Kur'an'ın *"eşlerine ihanet ettiler"* şeklinde ele aldığı Hz. Nuh ve Hz. Lut'un eşleri kendilerine dünya ve ahiret mutluluğunu kazandıracak iki peygamberin eşleri olmalarına rağmen iman etmeyip, inkar edenler safında yer alarak cehennemliklerden olmuşlardır.[3] Kocalarının peygamber olmasına rağmen, kendilerinden Allah'ın azabını kaldıramayıp, *"Ateşe girenlerle siz de giriniz"* denmesi peygamberle olan bağlarının koptuğuna işaret etmektedir.

Bu ayetlerin Hz. Peygamber'in hanımlarının bazı istekleri ve beklentileri konusunda onu incitmelerinden bahseden ayetlerin akabinde gelmesi, en sonunda da Firavun'un karısı Asiye ve Hz. Meryem'den

[1] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an,* IV, s. 303; Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an,* VI, s. 369.
[2] Tahrim, 66/10.
[3] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* X, s. 68.

bahsetmesi birçok mesaj içermektedir. Dolayısıyla bu kıssalardan çıkarabileceğimiz bazı mesajları şu şekilde sıralayabiliriz: [4]

1. Hz. Peygamberin sırlarını yayan Hz. Hafsa ve Hz. Aişe başta olmak üzere kocasının sırlarını yayan kadınlara, *"Hz. Nuh ve Hz. Lut'un karısı gibi yapmayın"* şeklinde mesaj verilmiştir.

2. Eğer bir kişinin imanı yoksa diğer statüleri ne olursa olsun, velev ki bir peygamber evladı veya hanımı dahi olsun bu konumu ona hiçbir fayda sağlamayacak ve Allah katında bir değer ifade etmeyecektir.

3. Allah soy sop ve nesep yakınlığına değil de akidevi yakınlığa önem vermiştir.

4. İnsanlar birbirlerine akrabalık bağları ile bağlanmış dahi olsalar kimsenin günahı başkalarına zarar vermediği gibi kimsenin itaati de kimseye fayda sağlamaz.

5. Çocukları terbiye noktasında anne çok önemlidir. Hz. Nuh'un karısı da kötü terbiye ile ilgili, oğlu Kenan'ı inkârcılar safına katmakla, olumsuz bir semboldür.

6. Allah bir topluma veya bir kişiye bir azap takdir ederse, peygamber hanımı dahi olsalar hiç kimse haklarında takdir edilen bu azaptan kurtulamaz.

7. Müminlere düşmanlık edenlere ve küfürlerinden dolayı saldırıda bulunanlara, müminler ile aralarında olan akrabalık, nesep bağlılıkları bir fayda sağlayamaz.

8. Başkalarının iyiliklerinin kendisine fayda sağlayacağını düşünerek günah işleyen kimselerin beklentilerini boşa çıkarmıştır.

9. Burada kadın ve erkekler için, eşlerinin kıymetini bilmeleri yönünde bir mesaj vardır. Kadınlar ne kadar salih olurlarsa olsunlar Allah isterse onlara Firavun gibi zalim bir eş verebilirdi. Bunu düşünerek eşlerinin kıymetini bilsinler. Erkekler de, eğer Allah isteseydi kendileri ne kadar salih kimseler olurlarsa olsunlar onlara Hz. Nuh ve Hz. Lut'un karıları gibi kadınlar nasip edebilirdi. O halde herkes eşlerinin değerlendirmesini bu pencereden bakarak yapabilir.

10. Koca eşine, Allah'a kulluk etmesi konusunda rehberlik etmelidir.

[4] Mesajlar konusunda bilgiler için bk. Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* s. 176.

11.Sorumluluk konusunda şahsilik esas olmasına rağmen, bazı konumlardaki kimselerin daha hassas davranmaları gerekir.

Zikredilen kıssalardan çıkarılan bu tür mesajlar kocaları konusunda itaatsizlik gösteren, problem çıkaran kadınlar ile onların eşleri hakkında birer ibret tablolarıdır.

2.1.1.2. Eşini Aldatmaya Çalışan Mısır Aziz'inin Karısı Züleyha

Kur'an'da diğer peygamber kıssaları ile karşılaştırıldığı zaman, Hz. Yusuf kıssası bir defada ve topluca anlatılması ile dikkat çeker. Kıssanın en önemli kısmını da Züleyha'nın Yusuf'a olan sevgisi ve bu sevgi uğruna gerçekleştirdiği çaba ve gayretleri oluşturmaktadır.[5]

Yusuf suresinde Mısır azizinin[6] eşi ve Yusuf'a aşık olan kadın olarak yer almasına rağmen adı zikredilmez. Tevrat'ta da Mısır azizinden Potifar adıyla söz edilirken eşinin adı verilmez, sadece İslam sonrası bir yahudi kaynağında Züleyha diye anılır.[7]

Yusuf'u satın alan zatın hanımı ki rivayetlere göre adı *"Ra'il"* ya da *"Züleyha"* idi.[8] Yusuf'un yakışıklılığına dayanamamış, ona göz koymuştu. Fakat zina yapmaktan çekinen Yusuf, Allah'a sığındı, Allah da onu kadının şerrinden korudu. Bu durum Kur'an'da şu şekilde anlatılmaktadır;

"Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve "Haydi gel!" dedi. O ise, "Allah'a sığınırım. Zira kocanız benim velimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler Doğrusu zalimler olmaz" dedi."[9]

Allah Teala Yusuf kıssasının bu bölümünde bize şu mesajı vermektedir. *"And olsun kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı Yusuf da ona meyledecekti. Biz ondan fuhşu ve fenalığı uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlasa mazhar edilmiş has kullarımızdandı"*[10] şeklindeki ayeti kerime, Allah'ın koruması olmazsa her insanın, hatta peygamberlerin bile fuhşa yaklaşabileceğini, dolayısıyla,

---

5 Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s. 176.
6 Taberi, *Camiu'l-Beyan*, X, s. 172; Zemahşerî, *el-Keşşaf,* II, s. 436; Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* XVIII, s. 90.
7 Zehra Öztürk, "Züleyha", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 552.
8 İbn Kesir, *Kısasu'l-Enbiya,* s. 236; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* V, s. 447.
9 Yusuf, 12/23.
10 Yusuf, 12/24.

insanın kendisini fuhuştan koruyabilmesi için, daima Allah'ın yolunda olması gerektiğini belirtiyor.

Bütün insanlar bir takım kötü şeylerle imtihan olunabilir. Ancak Allah'a sığınanları Allah kötülüklerden korur. Bir beşer olarak Yusuf da, kendisine sahip olmak isteyen kadına meyletti. Fakat daha işin başında Allah'a sığınıp O'ndan yardım istediğinden, Allah onu bu zor durumdan kurtardı. [11]

Kur'an, Züleyha'yı hevası peşine düşerek eşini aldatmaya çalışan kimseler için bir ibret olarak sunmaktadır. Böyle yapan kimseler her zaman kaybedenlerden olurken, Hz. Yusuf gibi iffetini muhafaza edenler kazanmaktadırlar. Heva ve heveslerine uyan kimseler kısa vadede kazanıyor gibi görünseler de uzun vadede kaybederler.[12]

2.1.1.3. Zalim Kocaya Direnen Mü'min Kadın: Asiye

Kur'an'da, adı verilmeden *"Firavun'un karısı"*[13] diye bahsedilirken Peygamberimiz ise *"Firavun'un eşi Asiye"*[14] diyerek adını açıklamıştır. Firavun ile Asiye'nin evliliği, kocası inkarcı veya zalim ama hanımı mü'min olan aileler için örnek olarak gösterilebilir. Mü'min kadın her zaman mü'min bir erkekle evlenmeyip zalim bir kişi ile evlenmiş olabilir. Bu durumda olan kadınların sergilemesi gereken tavır açısından önemli bir örnektir. Konu ile ilgili ayette şöyle buyrulmaktadır;

"Allah, mü'min kimselere, Firavun'un karısını örnek gösterdi. Hani o, "Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun amelinden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar!" demişti."[15]

Firavunun karısı Asiye Hz. Musa'nın getirdiği dine iman etmişti. Bu sebeple kocası Firavun, onu inancından döndürmek için var gücüyle çalışmıştır. Başarılı olamayınca da yere dört kazık çaktırarak ellerinden ve ayaklarından bağlamış, göğsüne kocaman bir taş koymuş, öylece yakıcı

[11] Sırma, *Peygamberler Tarihi*, s. 108.
[12] Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* s. 178.
[13] Kasas, 28/9; Tahrim, 66/11.
[14] Buhari, es-*Sahih*, s. 32, 46.
[15] Tahrim, 66/11.

güneşe bırakmıştı. İşkence anında, okunan duayı yaparken ruhunu teslim etmiştir.[16]

Allah'ın tüm mü'min kadın ve erkekler için zikretmiş olduğu bu kıssadan şu dersleri çıkarabiliriz:

1. Hz. Asiye zalim bir kocanın nikahı altında olmasına rağmen inancı uğrunda gösterdiği dik duruşu ile kendini ifade etmekte sıkıntı çeken veya karşılaşabileceği zorlukları düşünerek inancını açıklamaktan çekinen birçok kadın ve erkeğe iyi bir örneklik teşkil etmiştir.

2. Kişileri birbirine bağlayan en önemli bağ evlilik bağı olmasına rağmen, kocanın küfrü hanımının imanına zarar veremez. Eğer bir mü'min kalbini küfür ve şirk gibi pisliklerden temizlerse, hiçbir kimsenin küfrü ve şirki ona zarar veremez.

3. Peygamber kadınları olmalarına rağmen Hz. Nuh ve Hz. Lut'un eşlerinin cehennemlik amelleri tercih etmelerine karşın, Firavun gibi zalim bir kocanın hanımı olan Asiye'nin tüm engellemelerine rağmen imanı tercih ederek cennete girecek olması kişilerin cennetlik veya cehennemlik olmalarında çevrenin tek unsur olmadığına delildir.

4. İnsanın inancında ihlaslı olup inancı uğrunda sebat göstermesine ve sıkıntılı hallerde iken de Allah'tan yardım dileyerek O'na sığınmasına vesile olması açısından önemlidir.

5. Hiçbir kimsenin başka birinin günahını yüklenmeyeceğine, kimsenin imanının diğerine fayda vermeyeceği gibi küfrünün de başkasının imanına zarar getirmeyeceğine bir örnektir.[17]

6. Nüzul döneminde henüz daha kocası iman etmemiş olan mümin kadınlar için de bir teselli ifade etmektedir.

2.1.1.4. İnkârcı Babasına Merhametle Yaklaşan Hz. İbrahim

Kur'an'ın aile içi iletişim noktasında önemle üzerine durduğu hususlardan biri de baba-evlat ilişkisidir. Kur'an bu anlamda örnek olarak; Hz. Lut ile kızları,[18] Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail,[19] Hz. Şuayb ile

[16] Hayrettin Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,* TDV Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 560.
[17] Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* ss. 187-188.
[18] Hicr, 15/59-60.
[19] Bakara, 2/125.

kızları,[20] Hz. Ya'kub ile oğulları,[21] Hz. Lokman ile oğlu[22] ve Hz. İbrahim ile babasını[23] arasındaki ilişkileri zikreder.

Hz. İbrahim'in babası ile olan ilişkisi iki taraftan birinin mü'min olması açısından diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Diğer baba evlat ilişkilerinde iki taraf da mü'min iken, Hz. İbrahim, inanan bir genç, babası ise putperesttir. Konunun öneminden dolayı bu kıssa Kur'an'da daha fazla yer almış ve aynı konu farklı yönleri ile değişik surelerde anlatılmıştır.

Hz. İbrahim'in babası ile olan ilişkisi, inancından dolayı babaları ile iletişim ve uyum sorunu yaşayan kimseler için bir örnektir. Çoğu zaman da bu durumda olan kimseler babaları ile tüm bağlarını koparmakta ve tamamen aileden uzaklaşabilmektedir. İnsanın babası ne kadar farklı düşünse, evladı ona şefkatle yaklaşmalı ve yıkıcı olmak yerine yapıcı olmalıdır.[24]

Nüzul döneminde de "*Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara itaat etme ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolundan git; dönüşünüz yalnız banadır, O zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu haber vereceğim.*"[25] ayetinde olduğu gibi çocukları iman ettiği halde kendisi iman etmeyen anne-babalar da vardı. Kur'an onlarla özellikle dünya işleri konusunda iyi geçinmeyi emretmiştir. Fakat din ile ilgili meselelerde kesinlikle taviz verilmemesini istemiştir.

2.1.2. İnanç Yönüyle Uyumlu Aile Modelleri

Kur'an ailenin temel taşı olan uyumlu eşleri şöyle tarif etmektedir; *"Saliha kadınlar itaatkâr ve saygılıdırlar. Hem de Allah'ın, korumasını emrettiği şeyleri gizlide (kocalarının bulunmadığı zaman bile kocalarının ırzlarını ve mallarını) koruyanlardır."*[26]

İnsanlara birer rehber olarak gönderilen peygamberler, gönderilmiş oldukları toplulukları hem dünya hem de uhrevi konularda eğitmişlerdir.

[20] Kasas, 28/23.
[21] Bakara, 2/132.
[22] Lokman, 31/13.
[23] Enam, 6/74.
[24] Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri,* VII, s. 3732.
[25] Lokman, 31/15.
[26] Nisa, 4/34.

Kur'an'da anlatılan peygamberlerin eşleri ve sergilemiş oldukları örnek kişilikleri ile hem yaşadıkları hem de gelecek kuşaklar için örnek olmuşlardır. Her biri farklı meziyetlere sahip olmasına rağmen, saygınlık, itaatkârlık ve eşlerine sadakat konusunda ortak özelliklere sahiptirler. Kur'an bu konuda Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Eyyüb, Hz. Zekeriyya, ve Hz. Peygamber'in eşlerini zikreder. Bunlardan her biri eşleri ile inanç noktasında uyumluluk sergilemiş ve onların davalarının hedefine ulaşması için eşleri ile birlikte çaba ve gayret göstermişlerdir.

2.1.2.1. Hz. Adem ve Eşi Hz. Havva

Kur'an ilk insan ve ilk peygamber olarak Hz. Adem'i zikreder. Allah onu yeryüzünde kendisinin halife olması için yaratmış ve birtakım sorumluluklar yükleyerek yeryüzüne göndermiştir. Hz. Adem'in eşi Hz. Havva da ilk kadın, peygamber eşi ve tüm insanlığın annesi olması yönü ile dikkat çeker. Hz. Adem'in ailesi yeryüzünün ilk ve kendilerinden sonra gelecek olanlar için de örnek bir ailesidir.

Hz. Havva[27], ilk peygamber hanımı, kadın olarak yeryüzünü imar eden ilk kimsedir. Kadın ve erkek bütün beşeriyetin annesi ve eşi Hz. Adem ile birlikte yeryüzündeki ilk aile hayatının tesis edicisiydi. Eşi ile birlikte son derece önemli vazifeler yüklenmiş ve bunları en iyi şekilde ifa etmişti.[28]

Hz. Adem'in yaratılışı insanlık tarihi açısından oldukça önem arz etmektedir. Çünkü onun yaratılmasıyla insanoğlu bu dünyada varlık alanına dahil olmuştur. Ancak bir başka önemli nokta ise Hz. Adem ve ailesinin insanlık için örnek bir aile olmasıdır. Ailenin ancak erkek ve kadının evlenmeleri ile teşekkülü noktasında temellendirilen husus, Hz. Adem'in eşinin varlığıyla ilk olarak gündeme gelmiştir. Bir başka deyişle, ilk insan ve onun ailesinden itibaren nikah kurumu vardır. Allah'ın ayette Hz. Adem'in "eşi" kelimesini kullanması aralarında Allah katında muteber bir aile oluşturduklarına işaret etmektedir.[29]

Bu kıssadan çıkarabileceğimiz dersleri şu şekilde sıralayabiliriz:

---

[27] İbn Sa'd, *et-Tabakat,* I, s. 40.
[28] Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* s. 152.
[29] Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri,* I, s. 326.

1. Kur'an, Hz. Havva'yı eşinin kendisinde sükûn bulması için yarattığından bahsedip aksi bir durumdan da bahsetmediğine göre eşi için bir huzur kaynağı olmuştur. Evlilikte de eşler birbirine karşı böyle olmalıdırlar.

2. Aile içerisindeki huzur, eşler arasındaki sevgi, saygı ve eşlerin birbirlerinin hukukuna riayet etmelerine dayanır.

3. Kişilerin gerçek huzuru yakalamaları evlilik olmadan mümkün değildir. Çünkü kişinin kendisinde huzur bulacağı bir eşi olmadan o huzuru yakalaması mümkün değildir.

4. Kur'an huzur kaynağı olarak eşleri göstermekle, bekâr kalmayı değil evliliği teşvik etmiştir. Huzur arayan kimselere adres olarak nikah birlikteliğini işaret etmiştir.

5. Hayatın müşterekliğine vurgu yapılmıştır. Hz. Adem ile eşi Hz. Havva'ya yüklenen faklı görevler sonradan gelen evli çiftler için bir model olmuştur. Evlilikte karı koca aynı şeyleri değil, vazifeleri ve görevleri olan şeyleri yapacaklardır.[30]

2.1.2.2 Hz. İbrahim'in Ailesi ve Eşleri

Kur'an Hz. İbrahim'in aile yapısını çok geniş olarak anlatır. Çocukluğu, gençliği, evlilik hayatı, eşleri, babası ve çocuklarıyla ilişkileri gibi konulardan faklı yerlerde ve farklı şekillerde bahseder. Hz. İbrahim'in babası ve çocukları ile olan ilişkilerini farklı başlıklar altında inceleyeceğimiz için burada sadece onun hanımları ile olan ilişkisinden bahsedeceğiz.

2.1.2.2.1. Hz. Sare

Kur'an'da ismen belirtilmemekle birlikte Hud suresinde[31] Hz. İbrahim'in bir eşi olduğuna dair kesitler yer almaktadır. Fakat bazı tefsir ve tarih eserlerinde onun eşine dair ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Buna göre Hz. İbrahim, amcasının kızı Sare ile evlenmiştir.[32]

Tevrat'ta anlatıldığına göre, Hz. İbrahim ve Sare uzun süre Filistin bölgesinde yaşarlar. Burada açlık ve kıtlık baş gösterince Mısır'a yönelirler.

---

[30] Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s. 152.
[31] Hud, 11/71.
[32] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, V, ss. 108-109; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, s. 100.

Mısır kralı güzel kadınlara düşkün olmasından dolayı Sare'yi de sarayına getirterek ona sahip çıkmaya çalışır. Ama Sare'yi tutmak için elini her uzattığında, Allah kolunu kıpırdamaz eder. Sonunda bu kadında farklı bir durum olduğunu anlayan kral cariyelerinden Hacer'i ona hediye ederek onları Mısır'dan döndürür.[33]

2.1.2.2.2. Hz. Hacer

Hz. İbrahim'in Sare isimli hanımından çocuğu olmuyordu. Kendisi de hanımı Sare de buna çok üzülüyordu. Sare, cariyelerinden Hacer'i, kocası Hz. İbrahim'le evlendirdi. Hz. İbrahim, *"Rabbim! Bana salihlerden olacak bir evlat ver!"*[34] diye dua etmişti. Bu evlilikten bir oğlu dünyaya geldi ve adını İsmail koydular.[35]

Hz. İsmail, Kur'an tarafından doğacağı babasına müjdelenen yumuşak huylu, akıllı, babasına karşı oldukça nazik davranan bir çocuktur.[36] Hz. İbrahim Allah'tan salih bir evlat istemiş,[37] duasının kabulü neticesinde Allah İsmail'in doğacağını bildirmiştir. Hz. İbrahim, çok sevdiği bu çocuğunu Allah yolunda kurban etme imtihanı ile karşı karşıya kalmıştır. Hem o, hem de İsmail, Allah'ın emrine tam bir teslimiyet göstermişler ve baba-oğul bu imtihanı başarıyla tamamlamışlardır.

Hz. İbrahim, hem oğulları[38] hem de soyu-zürriyeti[39] için duada bulunmuştur. O, duasında iki gruba; ilk olarak kendi oğullarına ardından da zürriyetine yer vermektedir. Aslında onun bu temennisinde, zürriyetinin namaz kılabilmeleri ve dini görevlerini yerine getirebilmeleri için Allah'tan onlara dünyevi menfaatleri kolaylaştırma talebi vardır.[40] Bu duada şu mesajları bulamak mümkündür;

1. Hz. İbrahim, çocuklarını yetiştireceği çevrenin seçimini rastgele değil, şuurlu bir şekilde yapmıştır.

---

[33] Tekvin, 12/10-20.
[34] Saffat, 37/100.
[35] İbn Sa'd, *et-Tabakat*, I, ss. 47-49; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, s. 102.
[36] Saffat, 37/102-111.
[37] Saffat, 37/100.
[38] İbrahim, 14/35.
[39] İbrahim, 14/37.
[40] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, V, s. 362.

2. İbadetlerini daha iyi yapabilmeleri için çocuklarına zemin hazırlamaya gayret etmiştir.

3. Çocuk terbiyesinde çevre şartlarını düşünmüştür.

4. Çocuk terbiyesinde namaz önemlidir.[41]

Hz. İbrahim bir baba olarak çocuklarını terbiyede önceliği dini ve ahlaki eğitime vermiştir. Aslında onun tüm dualarında bir hususa yer vermesi çocuk eğitiminin ne kadar önemli ve ciddi bir iş olduğunu anlatmaktadır. Üstelik bu dualarında sadece çocuklarını değil sonraki nesillerini de yani torunlarını da içine alarak terbiyenin alanını büyütmektedir. Bu bağlamda Hz. İbrahim hem bir baba hem de bir dede olarak sorumluluklarının farkında olduğunu göstermektedir.[42]

Hz. İbrahim'in hayatı bizlere evlat sevgisinin Allah sevgisine götüren bir vesile olduğunu, evladı Allah'ın istediği tarzda yetiştirmek gerektiğini[43] öğretmektedir. Hz. İbrahim'in aile ve soy hassasiyetine onun ailesiyle imtihanının etkili olması söz konusudur. Onun çocukları ile ilgili fedakarlıkta bulunması (kurban edilme olayı gibi) bu imtihanın başında yer almaktadır.

2.1.2.3. Hz. İsmail ve Ailesi

Hz. İsmail Allah'ın *"dostum"* dediği, *"sâdık[44]"* bir peygamber olan Hz. İbrahim'in, müminlerin annesi Hz. Hacer'den dünyaya gelmiş oğludur. Kendisi de bir peygamber olan Hz. İsmail, son peygamber Hz. Muhammed'in de dedelerinden biridir. Kur'an-ı Kerim'de on iki yerde geçen bu güzide peygamber, Cürhüm kabilesinin peygamberidir.[45]

Hz. İsmail'in ailesi evlat-baba ilişkisinin ne şekilde olması gerektiğinin ortaya koyması açısından önemli bir örnektir. İyi bir baba sadece evlatlarının dünyalık ihtiyaçlarını gidermekle kalmaz onların manevi yönleri ile de ilgilenir. Kur'an-ı Kerim Hz. İsmail'in bu konudaki örnekliğinden şu şekilde bahseder*; "Kitapta İsmail'i de zikret. Çünkü o,*

---

[41] İbrahim Canan, *Hz. İbrahim'den Kur'anî Mesajlar*, C. I, Hz. İbrahim Sempozyumu Bildirileri, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa, 1997, s. 98.

[42] Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 124.

[43] Ramazan Varol, *Aile Hayatımız,* Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 264.

[44] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* VIII, s. 352.

[45] Bakara, 2/136, Âl-i İmrân, 3/84.

sözünde doğru idi ve tarafımızdan gönderilmiş bir Resul ve Nebi idi. O, ehline namazı ve zekatı emrederdi. Rabbi katında da rızaya nail olmuştu."[46]

Nübüvvetinin bir gereği olarak, başta namaz ve zekat[47] olmak üzere Allah'ın emirlerini yerine getirdiği ve en yakın akrabalarından başlayarak kavminin de bunları yapması konusunda gerekli çaba ve gayreti gösterdiği için Hz. İsmail Allah'ın razı olduğu kimselerden olmuştur.[48] Bu kıssadan çıkarabileceğimiz dersleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İnsan Allah'ın emir ve yasaklarını kendi hayatında uygulaması yeterli değildir. Onu gücü ve imkan nispetinde ulaşabildiği kimselere de ulaştırmalıdır.

2. Kişi, İslam'ı tebliği öncelikli olarak kendisine en yakın olanlardan başlamalıdır. Kişinin kendi ailesini ve çocuklarını ihmal ederek başkalarına yol göstermeye çalışması tasvip edilen bir davranış değildir.

3. İyi bir aile reisi, aile efradının hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak gidermeye çalışan kimsedir. Onların maddi ihtiyaçlarını karşılayabildiği gibi manevi eğitim ve ihtiyaçlarını da en iyi şekilde yerine getirmeye çalışmalıdır.

5. Çocukların kişilik kazanması ve şekillenmesi için anne ve babalar, söz ve fiilleri ile güzel örnek olmalıdırlar. Yapılmasını istedikleri davranışları önce kendileri yaparak göstermelidirler. Yapılmasını istemedikleri davranışları da işlemekten kaçınmalıdırlar. [49]

2.1.2.4. Hz. Eyyûb ve Eşi

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Eyyûb'a vahiy gönderildiği,[50] onun hidayete erdirildiği[51] bildirilmektedir. Rivayete göre Eyyûb baba tarafından Hz. İshak'ın, anne tarafından Hz. Lût'un soyundandır.[52]

Her peygamberin kendine özgü bir imtihan alanı ve orada göstereceği örnek bir tavrı vardır. Hz. Eyyûb'un imtihan alanı ise onca dert ve belalardır ve tavrı da bunlara sabretmesidir. Kur'an, cinler ile insanların

---

[46] Meryem, 19/54-55.
[47] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, XXI, s. 214.
[48] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* VIII, s. 353.
[49] Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* s. 165.
[50] Nisa, 4/163.
[51] En'am, 6/84.
[52] Taberi, *Tarih,* I, s.322; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, s. 220.

dünyaya gönderiliş amacının, Allah'a kulluk olduğunu ifade eder.[53] Allah, başka bir âyette kişinin kulluğunu yerine getirirken birtakım imtihanlara maruz kalacağını, bunun için de ölümü ve hayatı yarattığını belirtir.[54]

Hz. Eyyûb, malı ve evladı çok olan ve rabbine devamlı olarak hamd eden bir kuldu. Allah onu malı, evladı, hatta vücudu ve sağlığı ile imtihan etmiştir. Hz. Eyyûb, bütün imtihanlara karşı sabredip rabbine itaat etmeye devam etmiştir. Sonunda sabırda zirveye ulaşmış ve "Eyyûb sabrı" sözü meşhur olmuştur.[55]

Hastalığıyla ilgili olarak iki yerde detaya girilmeden, olayın taşıdığı dinî ve ahlâkî mesajı kapsayan bilgiler verilmektedir. Kur'an'daki birinci açıklamaya göre Hz. Eyyûb rabbine, *"...Başıma bir dert geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisisin..."* dua etmiştir. Bunun üzerine Allah da onun duasını kabul ederek dert ve sıkıntılarını gidermiş ayrıca ona aile efradını ve bunlarla birlikte bir mislini daha vermiştir.[56]

Diğer açıklama ise şöyledir: *"Kulumuz Eyyûb'u da hatırla. O rabbine, şeytan gerçekten bana bir yorgunluk ve eziyet verdi, diye nida etmişti. Ayağını yere vur! İşte yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su dedik. Bizden bir rahmet ve aklı selim sahiplerine bir ibret olmak üzere ona hem ailesini hem de onlarla beraber bir mislini hediye ettik. Eline bir demet buğday sapı al, onunla bir hatasından dolayı dövmeye yemin ettiğin karına vur da yeminini yerine getir dedik. Gerçekten biz onu sabreden bir kul bulmuştuk. Ne güzel kuldu o! Daima Allah'a yönelirdi"*[57]

Hz. Eyyûb'un hanımı Kur'an'da bahsedilen hanımlardan birisidir. Zevcesini bir gün çağırdığı bir hizmete geç geldiğinden dolayı Hz. Eyyûb, sıhhate kavuşunca ona yüz değnek vurmak üzere yemin etmişti Halbuki o kadının zevcine karşı hizmetleri, fedâkarlıkları cidden büyüktü. Onun için Cenab-ı Hak yüz tane sapın bir arada ve bir defada vurulmasını kâfi gördü. Çünkü karısı ona çok güzel hizmet etmiş idi.[58] Ayrıca hanımı dışında insanlardan ona şefkat gösterecek, acıyacak kimse kalmamıştı. Kocası hasta

[53] Zâriyât, 51/56.
[54] Mülk, 67/2.
[55] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* XVI, s. 333-336.
[56] Enbiya, 21/83-84.
[57] Sad, 38/41-44.
[58] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, XXVI, s. 215.

olması sebebiyle hanımının yoksul düştüğü, Hz. Eyyûb'a hizmet etmek için insanlara hizmet etmeye başladığı ve böylece onu yedirdiği ve hizmetini gördüğünden bahsedilir.[59]

Bir başka görüşe göre ise Hz. Eyyûb'ün eşi, hastalığı süresince ona hizmetten bir an bile geri durmamıştı. Fakat bir defasında üzüntüsü yüzünden Hz. Eyyûb'u isyana teşvik eden bazı sözler söylemiş, buna canı sıkılan Hz. Eyyûb da iyileştiği zaman ona yüz sopa vurarak cezalandıracağına dair yemin etmişti. Ancak kadının maksadı kötü olmadığı, Hz. Eyyûb sadakatinden ve hizmetinden dolayı onu çok sevdiği için 44. âyette Allah Teâlâ Eyyûb'e bu cezayı sembolik bir şekilde uygulama yolunu göstermiştir. Bu olay, cezadan maksadın, insanlara acı çektirmek değil, düzeni ve asayişi korumak, haksızlıkları engellemek olduğu; uygulamada suçlunun özel durumunun, iyi halinin göz önüne alınması gerektiğini hatırlatması bakımından önemlidir.[60]

Hz. Eyyûb'un eşiyle olan münasabeti onun model bir insan olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü hastalığında yanından ayrılmayan ve sadakatle eşine karşı vazifelerini yapan hanımına karşı yaptığı yemini yerine getirmiştir. Aslında kendisine iyilik eden bir insana bir insanın herhangi kötü bir davranış yapması düşünülemez. Bilakis teşekkür etmesi ve iyilik etmesi gerekir. Ama o hanımı hakkında Allah'a verdiği sözü yerine getirerek, yeminini ifa ederek bu hususta örnek ve model bir şahsiyet olduğunu ortaya koymuştur.

Hz. Eyyûb'un aile hayatından almamız gereken mesaj, onun bütün acılarına rağmen, dillere destan sabrı ve metanetidir. Nitekim o, şeytanın bütün desise ve hilelerine rağmen, bir defa olsun şikâyet etmemiş, Allah'ın buyruklarına, onun için çizdiği kadere boyun eğmiştir. Onun vefakâr ve cefakâr hanımının hastalık süresince göstermiş olduğu "sadakat ve hamiyetperverliği" de, insanların ders alması gereken önemli bir husustur.[61]

Hz. Eyyûb, Allah'a bağlanmanın önemini dar zamanda sabretmenin üstünlüğünü ve kendisine yalvaranları Allah'ın darlıktan kurtaracağını ortaya koymaktadır. Dünya bir imtihan alanı olduğu için başa gelen

[59] İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, III, s. 205.
[60] Karaman vd., *Kur'an Yolu ve Türkçe Meal ve Tefsir*, IV, s. 584.
[61] Sırma, *Peygamberler Tarihi*, s. 113.

belalarda kulun dayanma gücü ve Allah'a bağlılık derecesi sınanır. Kişinin imtihana tabi tutulma olayı, insanlar arasında farklı şekillerde tezahür edebilir. Nitekim bir hadiste Hz. Peygamber: *"İnsanların en şiddetli belâya duçar kalanları peygamberler, sonra sâlih kişiler sonra derece derece onlara benzeyenlerdir"*[62] buyurmuştur. er-Razi, nebilerin özelliklerini sayarken mülk, hükümranlık ve kudretin Allah tarafından, Hz. Dâvud ve Süleyman'a bu türden pek büyük bir hisse verildiğinden; Hz. Eyyûb'un ise çok şiddetli belâ ve sıkıntılara maruz kaldığından ve O'nun bu mertebeyi ve özelliği Hz. Eyyûb'a tahsis ettiğinden bahseder. Bütün bu kıssaların maksadının ise, insanların ibret almalarını sağlamak olduğunu belirtir.[63]

2.1.2.5. Hz. Zekeriyya ve Eşi

Evliliğin en güzel meyvelerinden biri de çocuktur. Eşler arsındaki sevgi ve muhabbet çocuk sahibi olduktan sonra daha da artmaktadır. Allah dilediğine erkek, dilediğine de kız[64] veya hem kız hem de erkek çocuk verebildiği gibi dilediğini de kısır bırakır.[65]

Hz. Zekeriyya ile eşi de uzun süre çocuğu olmayan aileler için örnek oluşturmaktadır. Eşler, çocukları olmasa dahi birbirlerine karşı sevgi ve sadakatlerini kaybetmeden evliliklerini devam ettirmelidirler. Çocukları olmadığı için dağılan evlilikler için güzel bir örnek olan Hz. Zekeriyya'nın ailesinden şu şekilde bahsedilmektedir:

"Zekeriyya'yı da an. Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti: "Rabbim! Beni yalnız bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın. Biz de onun duasını kabul ve kendisine Yahya'yı verdik. Eşini de kendisi için, (doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler."[66]

Hz. Zekeriyya, iyice ihtiyarlamış, saçları beyazlamış ama çocuğu olmamıştı. Hz. Meryem'in vesayeti de kendisine verilmişti. Hz. Zekeriyya sürekli onun yanına girip çıkıyor ve her girmesinde de orada Allah'tan bir

---

62 Buhârî, "Merdâ", 3; Tirmizî, "Zühd", 56; İbn Mâce, "Fiten", 23.
63 Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, XXVI, s. 212.
64 Şura, 42/49.
65 Şura, 42/50.
66 Enbiya, 21/89-90.

ikram olarak ona çeşit çeşit meyve ve gıdaların verildiğini görüyordu. Hz. Meryem'in bu hali ona ilham kaynağı olmuş ve kendisine din ve dünya işlerde destek olacak, kendisi öldükten sonra da nübüvvete varis olup, Allah katından olan dinin emirlerini muhafaza edecek salih bir evlat vermesi için dua etmiştir.[67]

Allah, Hz. Zekeriyya'nın duasını kabul ettiği gibi ona Yahya adında bir çocuğu olacağını da bildirmiştir.[68] Zekeriyya'nın karısı ihtiyar olmasına rağmen genç kadınlardaki bazı özellikleri verir, kısır iken çocuk doğurabilecek hale getirir ve o da Yahya'yı doğurur. Buna ilaveten din konusunda da onu daha mükemmel yaparak kocasına destekçi kılar.[69]

Hz. Zekeriyya'nın bu durumu çocuk sahibi olma konusunda Allah'tan dua ile yardım istemenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çünkü bu genelde Kur'an tarafından peygamberler yoluyla öğretilen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Zekeriyya, Allah'tan peygamber olacak bir çocuk istediğinde, onunla ilgili bir de özellik arzu etmektedir. O, kendisine bahşedilecek çocuğun *"çok temiz bir soy"* ve *"Allah'ın rızasını kazanacak"* vasıfta olmasını belirtmiştir.[70] Hz. Zekeriyya burada sadece zürriyet değil, tayyibe (temiz) bir zürriyet istemektedir. Yani, temiz şahsiyetli, faydalı anlamına gelen bu ifadeyle o, nasıl bir zürriyeti olmasını arzu ettiğini dile getirmektedir.[71]

Hz. Zekeriyya'nın bu duası, anne-babalara örnek bir duadır. Çünkü tarihte birçok soy gelip geçmiştir. Ama bunların hepsi sahip oldukları hususiyetler ile öne çıkmamışlardır. İnsanlık tarihi boyunca peygamberler ve onları takip edenlerin nesilleri var olduğu gibi, peygamberlere ve onlara tabi olanlara karşı duran nesiller de olmuştur. Önemli olan mutlak anlamda soy talebi soya sahip olmak değil, ancak imanlı, ahlaklı ve şahsiyetli temiz bir nesle sahip olmaktır.[72]

Bu kıssadan çıkarabileceğimiz dersleri şu şekilde sıralayabiliriz:

---

[67] Al-i İmra, 3/38; Meryem, 19/5.
[68] Enbiya, 21/90.
[69] Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* s. 171.
[70] Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* XI, s. 80.
[71] Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri,* IV, s. 54
[72] Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 184.

1. Hz. Zekeriyya ve eşi Allah'tan çocuk isterken herhangi bir dünyevi gaye için değil de uhrevî gayeler için istenmesi gerektiği noktasında en güzel örnektirler.

2. Hz. Zekeriyya Allah'tan evlat isterken önce kendisinin yaşlılığı, hanımının kısırlığı gibi fiziki engelleri sıraladıktan sonra fıtri ihtiyacının gereği olarak Allah'tan çocuk istemiştir. İnsan da Allah'tan bir dilekte bulunurken kendisindeki noksanlıkları görerek ve Allah'ın da güç ve kudretine güvenerek istemelidir.

3. İnsan hayırlı bir çocuk veya salih bir kimse gördüğü zaman Allah'tan kendisi için de aynı şekilde hayırlı bir çocuk vermesini isteyebilir.

4. İnsan hiçbir zaman Allah'ın merhametinden ümidini kesmemelidir. Fiziki olarak bazı şeyler imkânsız hale gelse de Allah'ın gücü ve kudreti karşısında hiçbir şey imkânsız değildir. O'nun gücünün üzerinde hiçbir güç yoktur. İnsanın yaşı ilerlemiş olsa da Allah'tan çocuk istemesi abes bir durum değildir. Ancak her zaman için hayırlısını istemelidir.

5. Allah sevdiği kimselere özel ikramlarda bulunabilir.

6. Çocuğu olmayan kimseler Allah'tan çocuk isteyebilirler. Fakat insan hiçbir zaman hayrın dışında bir şey istememelidir. Bu anlamda, "tek bir çocuğum olsun da nasıl olursa olsun" mantığıyla hareket etmemelidir.

2.2. KARDEŞLER ARASI İLİŞKİLER

Aileyi meydana getiren ve ailenin devamını sağlama noktasında en önemli unsurlardan biri de kardeşlerdir. Ana babanın birlikteliğinin sembolleri olan çocuklar, aile hayatının devamı için en büyük nedenlerdir. Aynı ana babadan meydana gelen kardeşler, kardeşlik psikolojisinin etkisi ile çoğu zaman aralarında kıskançlık yaşayabilmektedirler. Bu kıskançlık aile büyükleri tarafından fark edilip olumlu yöne kanalize edilmezse kardeşler arasında olumsuz anlamda birçok durumun yaşanmasına neden olabilir. Kur'an konunun önemine vurgu yapmak ve kardeşler arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini göstermek içim örnek modeller sunmaktadır.[73] Kardeşler arasındaki olumlu örneğe Hz. Musa ile kardeşi Hz.

[73] Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s. 254.

Harun'u verirken, olumsuz örnek için de Hz. Âdem'in oğulları Habil-Kabil ile Hz. Yusuf ve kardeşlerini zikretmektedir.

2.2.1. Musa ve Harun

Hz. Harun, Hz. Musa'nın kardeşi ve İsrailoğullarının ilk din adamıdır. Hz. Musa, peygamber olarak görevlendirilince, dilinde tutukluk olduğu için Allah'tan, kendisinden daha güzel anlatım yeteneğine sahip bulunan kardeşi Harun'un da yardımcı olarak görevlendirilmesini istemiştir. Allah (cc) da onun duasını kabul ederek, Hz. Harun'u Hz. Musa'ya yardımcı peygamber olarak görevlendirmiştir.[74]

Hz. Harun ve Hz. Musa üzerinden aile ilişkilerine şu iki açıdan da bakmak mümkündür: İlk olarak Hz. Musa'nın anne ve kız kardeşinin onun doğumuyla birlikte, içinde bulundukları şartların da etkisiyle Hz. Musa'yı korumaları, onların Hz. Musa'ya sevgilerini göstermektedir. Bu aile içi ilişkilerde sevginin değerini ortaya koyması açısından önemlidir. İkinci olarak ise, Hz. Musa ile ağabeyi Hz. Harun'un arasındaki dayanışmanın varlığı dikkate şayandır. Bu da bir ailede kardeşler arası ilişkilerin temini açısından olumlu bir özelliktir.[75]

Hz. Musa, Allah'a münacata giderken[76], kardeşi Hz. Harun'dan kendisinin halifesi olarak kavmi içerisinde kalmasını[77], onların heva ve heveslerine uymalarına engel olarak, Allah'a itaatlerini sürdürmesini istemiştir. Aynı zamanda fesat çıkarıp, bozgunculuk yapmalarına da müsaade etmemesini talep etmiştir.[78] Hz. Harun da bir peygamber olarak tevhid mücadelesinde kardeşi Hz. Musa'ya destek olmuştur. Hz. Musa ile Hz. Harun'un iki kardeş peygamber olarak tevhid yolunda sırt sırta vererek gayret göstermeleri, karşımıza güzel bir örneklik ve kardeşlik dayanışması örneği çıkarmıştır.

Bu kıssadan çıkarabileceğimiz dersleri şu şekilde sıralayabiliriz:

---

[74] Sırma, *Peygamberler Tarihi,* s. 204.
[75] Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 157.
[76] Şevkani, *Fethu'l-Kadir,* s. 497.
[77] Sa'lebi, *el-Arais,-Kısasu'l-Enbiya,* III, s. 63.
[78] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an,* III, s. 242.

1. İnsan bir vazife ile vazifelendirildiği zaman bunu en iyi şekilde yerine getirmelidir.

2. İnsan vazifeyi yerine getirme noktasında özellikle Allah'ta yardım dilemeyi unutmamalıdır.

3. İnsanlara en fazla yardım genel olarak en yakınlarından gelir. Bu anlamda kişi yakın akrabaları ile ilişkilerini koparmadan sürdürmelidir.

4. İnsan belli bir süre görevinden ayrılsa, yerine kendi görevini yapabilecek bir vekil bırakmalıdır.

5. İnsan, herhangi bir kimseyi bir vazife için görevlendirirken o işi hakkıyla yerine getirmesini ve vazifesini aksatmamasını ona tavsiye etmelidir.

6. İnsanın bir göreve talip olurken temel düşüncesi, Allah'a kulluk ve O'nun emirlerini en iyi şekilde yerine getirebilmek olmalıdır.

2.2.2. Habil-Kabil

Kur'an'ın kardeşler arası ilişkilerde zikretmiş olduğu olumsuz örneklerden ilki Hz. Âdem'in iki oğlu Habil ile Kabil arasındaki ilişkidir. Kardeşine olan haset duygusunu önleyemeyince, onu yakan bu ateş neticede bir kardeş katli hadisesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Yeryüzünde kurulan ilk aile, Hz. Âdem'in ailesidir. Kur'an'ın verdiği bilgiye göre, kardeşler arası vuku bulan anlaşmazlıkların ilki, bu ailede ortaya çıkmıştır.[79] İki kardeş arasında meydana gelen bu anlaşmazlık, ölümle sonuçlanmıştır. Kur'an'da Hz. Âdem'in bir oğlunun kardeşini niçin öldürdüğü açık bir şekilde belirtilmemektedir. Bunun çeşitli sebepleri olabilir ki, Kur'an, Hz. Âdem'in ailesinde yaşanan bu büyük ve acı sorunu, sebebi açısından değil de sonucu açısından değerlendirilmeyi gerekli kılmaktadır. Çünkü Kur'an'da olayın sebebi üzerinde açıkça durulmamıştır. Bu olay, insanlık tarihindeki ilk ailevi problem olmakla birlikte, Kur'an'da isim ve sebepler üzerinde durmama nedeni, aynı olayın yaşanmasını istememesinden kaynaklanmaktadır.[80]

---

[79] Maide, 5/27.

[80] Ali Akpınar, *Kur'an'a Göra Ailevi Problemler ve Yaşanabilir Çözümleri,* Soma, 2010, Tibyan Yayıncılk, İzmir, 2011, s. 76.

Bu kıssadan çıkarabileceğimiz sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Zikredilen ayetler, davası İslam olan herkesin İslam düşmanları tarafından buna benzer engellemelerle karşılaşabilecekleri ifade edilerek onlar için bir teselli kaynağı olmuştur.

2. İnsan kendisinde var olan haset ve birtakım olumsuz duyguların önüne geçmeli ve onları kontrol altına almalıdır. Bu duyguları kontrol altına almak yerine duygularının esiri olursa nefsi ona en büyük günahları işleterek onu felakete sürükleyebilir.

3. Kardeşler arasında zaman zaman çekişmeler olabilir. Bu olumsuz tavırlar, büyükler tarafından sadece takip edilmemeli, uygun yaklaşımlarla çıkan sorunlar çözülmeye çalışılmalıdır.

4. Allah kendisine yapılan ihlaslı ibadetleri kabul eder. İnsan ihlaslı bir şekilde zekât verip kurban kesse de, malının iyilerinden infak edip en iyisini kurban etmesi onun yüce ahlaka-erdeme sahip olması için gereklidir.

5. İnsanın nefsi her zaman güzel göstererek sahibini günah bataklığına sevk eder. Dünyada rıza-i Bâri'ye uygun bir hayat yaşayıp ahirette huzuru elde etmek isteyen insan, nefsinin bu tür süslemelerine kulak asmamalıdır.

6. Herhangi bir Müslüman, din kardeşini hata işlerken gördüğü zaman onu uyarmalı, yaptığı hatanın ona dünyada ve ahirette ne gibi olumsuz sonuçlar getirebileceğini söylemelidir.

7. Müslüman'ın Müslüman'a sebepsiz ve haksız yere silah çekmesi hiçbir zaman helal değildir.

8. Allah katında en değerli varlık insan ve en kıymetli şey insan hayatı olduğundan, bu değerlere tecavüz edenler, en ağır şekilde cezalandırılırken, bu değerlerin yaşaması için gayret gösterenler de en güzel şekilde mükâfatlandırılacaklardır.

9. Öldürülen kardeş için "*muttalilerdendi"* denmesi onun iyi bir aile eğitimi aldığına delildir. Onu öldüren kardeşi de aynı eğitimi almış ama netice onda hâsıl olmamıştır. Aynı eğitim herkeste aynı neticeleri vermeyebilir.[81]

[81] Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri,* ss. 263-264.

Allah, Kur'an'da Habil-Kabil olayını zikrettikten sonra bütün insanlığa mesaj olması ve işlenen fiilin büyüklüğüne dikkat çekmek için bir insanı öldürenin bütün insanlığı öldürmüş gibi, bir insanın yaşamasına vesile olanın da bütün insanlığı yaşatmış gibi olacağını bildirmiştir. Hz. Âdem'in iki oğlunun hikâyesinde, din duygusunun yol göstericiliğinde hakkın ve iyiliğin tercih edilmesi ve insanın her türlü kötülükten arınmasına yönelik bir örnek somutlaştırılmıştır. Böylece hem kötülük hem de iyilik, Hz. Âdem'in iki oğlunda sembolleştirilmiştir.[82]

2.2.3. Yusuf ve Kardeşleri

Kardeşler arası ilişki denildiği zaman, akla gelenlerden biri de Hz. Yusuf ile kardeşleri arasındaki hadisedir. Temelinde kıskançlığın yattığı bu olay, Hz. Yusuf ve kardeşleri arasında birçok tatsız olayın yaşanmasına ve çok uzun bir ayrılığa sebep olmuştur.

İçerisinde birçok hikmet, ibret, nükte, dini ve dünyevi anlamda birçok fayda içermesinden dolayı Kur'an'ın *"ahsenü'l-kasas"*[83] (kıssaların en güzeli) olarak isimlendirdiği Hz. Yusuf kıssası, sahabenin Hz. Peygamber'den kendilerine bir kıssa anlatmasını istemeleri üzerine nazil olmuştur.[84] Hz. Yusuf ve kardeşlerinin hikâyesi, onun gördüğü rüya ile başlayıp, kardeşleri ile görüştüğü noktaya kadar anlatılmaktadır. Kur'an Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasını, onların kıskançlık duygularına bağlamaktadır.[85]

Kıskançlık ya da haset, kızgınlık sonucu oluşan insanlara yönelik bir içerleme tutumu olarak tarif edilmketedir. Kıskançlığı oluşturan ortam ise, çoğunlukla toplumsal kaynaklı olmakta, özellikle de çocuğun sevdiği kişileri içrmektedir.[86] Hz. Yusuf kıssasında anlatılan kardeşler arası kıskançlığın bir benzeri Hz. Âdem'in çocukları arasında da farklı bir şekilde tezahür etmiştir. Bu iki örnek bize, kardeşler arasındaki kıskançlığın boyutlarının hangi noktalara ulaşabileceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.[87]

---

[82] Mustafa Öztürk, *Kur'an, Kitab-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Habil-Kabil Kıssası, ÇÜİFD.,* C. IV, 2004, s. 17.
[83] Yusuf, 12/1-3.
[84] Alusi, *Ruhu'l- Maani,* XII, s. 170.
[85] Yusuf, 12/8.
[86] Haluk Yavuzer, *Anne-Baba, Çocuk,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 108-109.
[87] Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 144.

Yusuf kıssası, duygu ve düşünce dünyamıza birçok bakımdan etki eden bir kıssa olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel olarak bu kıssa, bir rüyanın gerçekleşmesinin hikâyesidir. İleride de anlatılacağı üzere kıssa, Hz. Yusuf'un gördüğü bir rüya ile başlamakta; meydana gelen birçok hadiseden sonra, kıssanın en sonunda bu rüya aynen gerçekleşmektedir.

Hz. Yusuf, rüyasında on bir yıldız, ay ve güneşin kendisine secde ettiğini görür. Bunu babasına anlatınca babası, on bir yıldızı kardeşleri, güneş ve ayı ise anne ve babası olarak yorumlar.[88] Fakat bu rüyayı kardeşlerine anlatmamasını, aksi takdirde şeytanın, kardeşlerini kendisine karşı haset beslemeleri konusunda vesvese vererek fitneye düşürebileceği veya kardeşlerinin bu rüyanın tabirini öğrendikleri takdirde kendisinin onlardan üstün olacağını anlayıp, kendisine zarar verebileceklerini söyler.

Kıssa, hasedin kardeşler arsında ne gibi olumsuz sonuçlar doğurduğunu göstermesi, akrabaları ve müşrikler tarafından değişik eziyetlere uğrayan peygamberimiz için teselliler içermesi[89] bakımından oldukça manidardır.

Hz. Ya'kub ailesini ele aldığımız zaman burada yaşananlar, kardeşler arasındaki kıskançlığın nerelere kadar ulaşabileceğini göstermesi bakımından oldukça önemli bir değere sahiptir. Genelde insanlar, en küçük çocuklarına daha çok ilgi gösterirler. Bu ilgi, her zaman kardeşler arasında bir fark gözetilmesinden kaynaklanır. Hatta bazen de en büyük, yani ilk çocuk büyük ilgi görür. Muhtemelen Yusuf da kardeşlerin küçüklerinden biriydi. Ve öz kardeşi Bünyamin dışındakiler onu kıskanıyorlardı.[90] Bu kıskançlık sonucu kardeşleri ona bir kötülük yapmayı düşündüler. Fakat kardeşler arasında daha makul düşünen biri onu öldürmek yerine, bir kuyuya bırakmalarını tavsiye etti. Böylece birileri daha sonra gelip onu kurtarabilirdi.

Allah, Yusuf suresinde kıssaya başlamadan önce, *"Biz bu Kur'an'ı vahyetmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz."*[91] diyerek, Yusuf kıssasının Kur'an'da anlatılan diğer kıssalara göre konumunu belirler ve

[88] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* VII, s. 149.
[89] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* VII, s. 151.
[90] Sırma, *Peygamberler Tarihi,* s. 89-90.
[91] Yusuf, 12/3.

dinleyicilerin dikkatini çeker. Nitekim yedinci ayette "*Andolsun ki, Yusuf ve kardeşlerinin kıssasında ilgilenen herkes için ibretler vardır*" denilmektedir. O halde, ibret almak için herkesin bu kıssadan faydalanması mümkündür. Kıssa çok geniş bir kitleye çok yönlü olarak hitap etmekte ve çeşitli ibretleri içerisinde barındırmaktadır. Bunları şu şekilde zikredebiliriz:

1. Hz. Yusuf, yaşının küçük olmasına rağmen, kardeşleri tarafından kuyuya atılarak, az bir para karşılığı köle olarak satılmak ve suçsuz olduğu halde uzun süre hapiste kalmak gibi birçok imtihana tahammül etmiştir. Bütün bu işler, Yüce Allah'ın kulları hakkında dilediği gibi tasarrufta bulunduğunu göstermektedir.

2. Hz. Yusuf, bütün bu musibetlere sabır ve tahammül gösterdiği için, sonunda kralın veziri olmak gibi yüksek bir dereceye yükseltilmiştir. Öyleyse kuyuya atılan, köle olarak satılan, suçsuz yere yıllarca hapislerde yatan Yusuf'u, köle olarak getirildiği Mısır'da vezirlik makamına yükseltmeye gücü yeten ve onu anne-baba ve kardeşleriyle tekrar bir araya getirmeye kadir olan Yüce Allah, Hz. Muhammed'i de kendisine düşmanlık yapan kavmine karşı desteklemeye ve onlara galip hale getirmeye kadirdir.

3. Evladını kaybetmekten dolayı derin bir üzüntüye kapılan ve hatta ağlamaktan gözleri de görmez hale gelen Hz. Ya'kub, durumunu hiç kimseye şikâyet etmeksizin, olgun bir tavır içerisinde sabrettiği için, sonunda bütün evlatlarına tekrar kavuşmuş ve onları bir arada görme mutluluğuna erişmiştir.

4. Kardeşlerin, bir insan için en şefkatli ve en merhametli kişiler olması beklenirken, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin ona kötülük yapması da Hz. Peygamber için bir teselli mahiyetindedir. Zira o da tebliğ görevini yaparken, en yakın akrabalarından bile çeşitli eziyetlere maruz kalmıştır. Öyleyse ona düşen de, Hz. Yusuf gibi bu eziyetlere sabretmektir.

5. Hz. Yusuf'un hapiste iken bile insanları tevhid esasına davet etmesinde de yine Hz. Peygamber ve her mü'min için bir ders bulunmaktadır. Zira bu da mümkün olan her yer ve şartta, Allah'ın dinine davet etme konusunda sabır ve sebat gösterme ile ilgili bir yönlendirme ve teşvik içermektedir. Nitekim Hz. Peygamber de bu yönlendirmeler doğrultusunda tebliğ görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir.

5. Kıssada, Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmek anlamına gelen "takva"ya uygun hareket etme yönünde de bir teşvik bulunmaktadır. Zira Hz. Yusuf, heva ve arzularına uymayarak vezirin karısının zina teklifini reddettiği için, Allah tarafından sonunda vezirlik makamına yükseltilmiştir. Tabii bu işin sadece dünyevi boyutudur. Hz. Yusuf'un ahirette varacağı mertebeler, bununla kıyas edilemeyecek kadar yücedir.

6. Vezirin karısı açısından kıssaya bakıldığında, bu kadın hevasına uyup Hz. Yusuf'a ahlaksız bir teklifte bulunduğu için, şehirdeki bütün kadınların diline düşmüş ve onuru zedelenmiştir.

7. Hz. Yusuf kendisine birçok iyiliği dokunan efendisine, karısının zina teklifini reddederek sadakat göstermiştir. Bunun dünyevi bir karşılığı olarak, bir rivayete göre Hz. Yusuf, vezirin vefatından sonra bu kadınla, yani Züleyha/Zeliha ile meşru bir nikâhla evlenmiştir.

8. Kıssadan çıkarılacak bir başka ders de, intikam alma imkânı varken, affetme büyüklüğünü göstermektir. Zira Hz. Yusuf kardeşlerinden intikam alabilecek bir konumda alınasına rağmen *"Bugün size kınama yoktur"*[92] diyerek onların hatalarını affetmiştir. Nitekim Hz. Peygamber de Mekke'nin fethedildiği gün, Mekke halkına tıpkı Hz. Yusuf gibi "*Bugün size kınama yoktur"* demiş ve hepsini affetmiştir.[93]

Hz. Ya'kub ailesi ve Yusuf kıssasında dikkat çeken noktalardan biri de aile bağlarıdır. Ailevi sorunların çözümünde; sevgi, saygı, hoşgörü ve anlayış çok önemlidir. Kıssa bu boyutuyla ailelere bir mesaj vererek mesafeli durmaları gereken konuları ortaya koymaktadır. Fakat tüm bu anlatılanların odaklandığı husus imandır. İman güçlü ise bu, aile bireylerine de yansımakta ve onları bir araya getirmektedir.

2.3. HZ. PEYGABMER'İN EŞLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Çok eşlilik[94] konusu tarihte cereyan etmiş, cahiliye döneminde uygulanmış ve günümüzde de zaman zaman yaşandığına şahit olduğumuz

---

92 Yusuf, 12/92.

93 Kiraz, "Vani Mehmed Efendi'ye Göre Hz. Yusuf Kıssasından Çıkarılacak Dersler ve İncelikler", s. 100.

94 Çok eşlilik tabiri hem bir erkeğin aynı zamanda birden çok kadınla (poligami), hem de bir kadının aynı zamanda birden çok erkekle evli olması (poliandri) halini ifade eder. Ancak genellikle dinlerde ve insan ürünü sistemlerde çok kocalılığın mümkün olmaması ve uygulamaların çok karılılık şeklinde görülmesi nedeniyle çok evlilikten genellikle çok hanımlı olmak kastedilmektedir. Bk.

bir vakıadır. Mesele etraflıca ele alındığında her dönemin kendine has bazı şartlar taşıdığını görmek mümkündür. Bu başlıkta öncelikle Hz. Peygamber'in hanımları arasındaki ilişkiye değinmek istiyoruz. Aslında kaynaklarda Hz. İbrahim'in eşleri Sare ile Hacer arasında da bazı hadiselerin yaşandığı anlatılmakta ancak Kur'an'a yansımadığı için buna değinmeyeceğiz.

Hz. Peygamber'in evlilikleri, kendi dönemindeki çok eşli evlilik örf ve âdeti, gelenekleri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Çünkü bir olayın anlaşılması için, konu edildiği dönemle birlikte içinde bulunulan şartların özelliği de oldukça büyük bir önem arz etmektedir.[95]

İnsanların eleştirmeye çalıştıkları mevzulardan birisi, peygamberimizin çok eşliliğidir. Bu eleştiriyi dillerine dolayanlar, genellikle Hristiyan ve Yahudilerdir. Bunların eleştirileri de son derece yersiz ve çelişki arz etmektedir. Çünkü kendilerinin inanmış oldukları şu andaki Tevrat ve İncil'de dahi, pek çok peygamberin evli olduğu, hem de bunlardan bazılarının birden fazla hanıma sahip oldukları bildirilmektedir.[96]

Peygamberimizin çok eşliliğini, onun nefsine ve şehvetine düşkün biri olduğuna delil göstermeye çalışmışlar ve şöyle demişlerdir: *"Muhammed şehvetine düşkün bir adamdı, şehvetinin peşinde koşmuş, bir kadınla yetinmemiş, çevresindekilere dört kadınla evlenme ruhsatı getirmiş, fakat kendisi bunu aşarak onun üzerinde evlilik yapmıştır." "Kendi heva ve hevesine hâkim olan ve galip gelen Meryem oğlu İsa ile, heva ve hevesi peşinde koşan Muhammed arasında büyük fark vardır.*"[97]

Peygamberimizi bu ve benzeri sözlerle eleştirerek, Müslümanların peygamberlerine karşı olan sevgi ve saygılarım azaltmaya ve zihinlerinde sorular oluşturmayı hedeflemişlerdir. Her şeyden önce dikkatleri şu iki noktaya çekmek istiyoruz:

1. İlahi emirleri tebliğ ile görevlendirildikten sonra, ömründe ilk kez bir ikinci evlilik düşündüğünde 53 yaşına varmıştı. Peygamberimizin çok

---

Kamil Ali Kevser, Salim Öğüt, "Çok Evlilik", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. VIII, İstanbul, 1993, s. 366.

95 Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 219.

96 Muhittin Akgül, "Hz. Peygamber'in Evlilikleri Üzerine Bir İnceleme", *EKEV Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,* C. I, 1999, s. 93.

97 Muhammed Ali Sabunî, *Şububat ve Ebatıl, Havle Teaddüdi Zevcai'r-Resul,* Y.y., Beyrut, t.y., ss. 7-8.

evliliği ilk eşi olan Hz. Hatice'nin ölümünden 2,5 yıl sonra, Ebu Bekir'in kızı Aişe ile gerçekleşmiştir.[98]

2. Peygamberimizin eşlerinden Hz. Aişe hariç bütün hanımları dul idi.[99] Bu iki nokta dikkate alınırsa, İslam düşmanlarının bu iddialarının ne kadar yersiz olduğu anlaşılmış olacaktır. Böylece onların bu söylemlerinin peygamberimize olan kin, haset, nefret ve düşmanlıklarından kaynaklandığı ortaya çıkmış olacaktır.

"Andolsun, biz senden önce de elçiler gönderdik, onlara da eşler ve çocuklar verdik."[100] Ayetinde de belirtildiği gibi çok eşlilik, Peygamberimizin ilk olarak uyguladığı bir uygulama değildir. Ondan önce de birçok peygamber, aynı uygulamayı yapmıştır. Aynı zamanda savaşlarda esir düşen kadınların da eş olarak alınması İslam'dan önceki dinlerde de uygulanan bir gerçektir.[101]

İslam dini tek eşliliği teşvik etmekle birlikte prensip olarak çok evliliği yasaklamamıştır. Ancak zorlaştırıcı birtakım kayıt ve şartlar getirerek, bir üst sınır koymuş ve en fazla dört kadınla evlenmeye izin vermiştir. Konu ile ilgili olarak Kur'an'da, *"Eğer yetimlerin haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız size helal olan kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Şayet aralarında adaletsizlik yapmaktan endişe ederseniz bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz câriyelerle yetinmelisiniz. Doğruluktan sapmamanız için en uygun olan yol budur"*[102] denilmektedir. Diğer yandan Peygamberimiz, beş kadınla evli olarak İslam'ı kabul eden Nevfel b. Muâviye'ye birisini bırakmasını, sekiz hanımlı Kays b.

---

98 Hamidullah, *İslam Peygamberi,* II, s. 673.

99 Hakkı Dursun Yıldız vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,* C. I, Çağ Yayınları, İstanbul, l986, s. 327.

100 Ra'd, 13/38.

101 Bununla ilgili olarak Tevrat'ta şu tavsiye vardır: "*Düşmanlarına karşı cenge çıkacağın ve Allah'ın onları senin eline vereceği ve onları esir olarak götüreceğin zaman, esirler arasında bakılışı güzel bir kadın görüp onu arzu eder ve eş olarak kendine almak istersen; o zaman evinin içine getireceksin ve o başını tıraş edecek, tırnaklarını keseceksiniz; esirliğin esvabını üzerinden atacak, senin evinde ikamet edecek, babasına ve anasına tam bir ay ağlayacak, ondan sonra da kendisine yaklaşacak ve onun kocası olacaksın,* o *da senin karın olacak...*" bk. Tesniye, 21/10-13. Aynı şekilde Tevrat'ta Hz. İbrahim'in pek çok kadınla evli olduğu, Hz. Davud'un çok sayıdaki hanımının yanında, birçok cariyesinin olduğu, Hz. Süleyman'ın yedi yüz hanımının, üç yüz de cariyesinin bulunduğu konusu yer almaktadır. bk. 2; Samuel, 13; 1. Kırallar, 11/3.

102 Nisa, 4/3

Hâris ile on hanımlı Gaylân b. Seleme'ye de dörtten fazla olan hanımlarını boşamalarını emretmiştir.[103]

Kısaca söylemek gerekirse, Peygamberimiz, çok eşliliği ne kendisi icad etmiş, ne de bunu dışardan kendi toplumuna dâhil etmiştir. O, bu duruşuyla, sadece kendisinden önce gelen peygamberlerin yolundan yürümemiş, aynı zamanda hiçbir sınır tanımayan birçok eşlilik anlayışı ve uygulamasına belirgin sınırlar çeken ilk peygamber olmuştur.[104]

Öte yandan ilim adamları Rasülullah'ın çok kadınla evlenmesi ile ilgili bazı gerekçeler de ileri sürmüşlerdir. Örneğin dinin ev hayatı, aile hayatı, gece hayatı, aile bireyleri arasındaki ilişkiler gibi hususlar daha çok Rasulüllah'ın eşleri vasıtasıyla gelmiştir. Yine Peygamberimizin evlendiği kadınların pek çoğu dul, kimsesiz ve yetimlerle baş başa kalmış kimselerdi ki Hz. Peygamber onlarla evlenerek bu kimselere sahip çıkmıştır. Keza Zeyneb b. Cahş ile evliliğinde olduğu gibi bazen de Allah (cc) bunu istemiştir ve bu evlilik vasıtasıyla toplumsal bir yanlış uygulamayı ortadan kaldırmış ve yeni bir hukuki kural getirmiştir. Bir başka sebep olarak ise siyasi amaçları zikredebilir. Bu tür evliliklerle pek çok kabilenin İslam etrafında kenetlenmesi sağlanmıştır. Yaratılış gereği olarak kişi, bir kabile veya aileyle evlilik bağı kurduğunda, o kabile veya aileyle aralarında ister istemez bir yakınlaşma ve sevgi meydana gelir. Aradaki düşmanlıklar kalkar, kin ve nefretler silinir, yerini sevgi ve hoşgörü alır. Mesela Cüveyriye binti Haris, Safiyye binti Huyeyy ve Remle binti Ebu Süfyan'la evlilikleri böyledir.

Buraya kadar söylenenlerden anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamberimizin evliliklerinin her biri, ayrı bir amaca hizmet etmektedir. O, asla bir kadın düşkünü değildir. Pek çok kadınla evlenmesi ve bu evliliklerin hepsini gayet sorunsuz bir şekilde götürmesi dahi, O'nun peygamberliğine delil teşkil edebilir. [105]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in eşleri ile ilgili hadiselerden bahseden ayetler yer almaktadır. Daha önce geçtiği gibi Tahrim suresinin

[103] İbn Hanbel, *el-Müsned*, II, ss. 295, 347, 471; Tirmizî, "Nikâh", 42.
[104] Hamidullah, *İslam Peygamberi,* II, s. 673.
[105] Semra Ulaş, *İslam'da Çok Kadınla Evlilik*, İslami Araştırmalar, C. 6, 1992, s. 61; Akgül, "Hz. Peygamber'in Evlilikleri Üzerine Bir İnceleme", s. 111.

sebeb-i nüzulüne dair rivayet peygamberle eşleri arasında yaşanan bir hadiseye dayanmaktadır.

Tahrim hadisesi bağlamında diyebiliriz ki aile içi sırlar, dışarı yansımamalı, bireyler arasında çözüme kavuşmalıdır. Bahsedilen olayda aile ilişkilerinde sırrın ne kadar önemli olduğunu[106] vurgulamak için Kur'an ne olayı ne de olayla ilgili Hz. Peygamber'in iki hanımının isimlerini de vermemektedir. Bir bakıma Kur'an söz konusu aile sırrını açıklamayarak bu konuda takınılması gereken tavrı ortaya koymaktadır. İzzet Derveze'nin de belirttiği üzere aile içinde meydana gelen bu olayın nedeni kıskançlıktır ve ayetler bu olayın Hz. Peygamber'i eşlerini boşamaya giden bir sonuca götürecek kadar üzdüğünü ortaya koymaktadır.[107]

Görünen o ki Hz. Peygamber'in ailesinde de birtakım problemler ortaya çıkmıştır. O da bir insan olarak, insan olmanın getirdiği sorunlara muhatap olabilmektedir. Bir başka deyişle, Hz. Peygamber'in ailesinde yaşananlar toplumdaki diğer insanların da bir realitesi olmaktadır. Dolayısıyla Kur'an bu realitenin yansımasını bize aktarırken söz konusu olayın çözümünü de sunmuştur. Böylece benzer bir olayla karşılaşıldığında nasıl hareket edileceğinin formülü de takdim edilmektedir.[108]

Öte yanda Ahzab suresinde Allah (cc) peygamberine belli bir dönemden sonra güzellikleri hoşuna gitse de artık başka kadınlarla evlenemeyeceğini bildirmiştir. "*Bundan sonra sana kadınlar helâl olmaz; mülkiyetin altında bulunanlar dışında kadınlarını, güzellikleri hoşuna gitse bile başka eşlerle değiştirmen de helâl olmaz. Allah her şeyi görüp gözetmektedir.*" [109]

Ayetler ve rivayetler göstermektedir ki Hz. Peygamber'in eşleri arasında zaman zaman yaşanan bazı hadiseler olmuştur. Bunlardan bir kısmı Kur'an'da zikredilmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi Bu olaylar üzerinden de Allah (cc) hem peygamber eşlerine hem de diğer mümin hanımlara bazı mesajlar vermiştir.

---

[106] Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri,* XIX, s. 410.
[107] Derveze, *Siretu'r-Rasul,* s. 84-85.
[108] Tütün, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* s. 212.
[109] Ahzab, 33/52.

2.4.PEYGAMBER YAKINI OLMANIN ANLAM VE SORUMLULUĞU

İnsanları birbirine bağlayan biri nesep diğeri de din olmak üzere iki bağ vardır. Ama din bağı her bağdan üstündür. Nesep bağı, peygamber yakını da olsa insana Allah katında bir değer kazandırmaz.

Bu durum, Kur'an'ın birçok ayetinde tekrarlanır. Mesela Hud Suresi'nde anlatıldığı üzere peygamber oğlu olmak, Nuh'un kâfir oğlunu azaptan kurtaramamıştı.[110] Hz. Nuh oğluna karşı babalık vazifesini layıkıyla yapmıştır. Ancak imtihanın gereği olarak oğullarından biri ona inanmamıştır. Bu yüzden baba kınanamaz. Zira hidayet Allah'tandır.[111]

Hz. Nuh ve oğlu arasındaki olay, aynı zamanda benzer sorunların her dönemde yaşanabilirliğine bu açıdan bir örnek oluşturmaktadır. Bir ailede eşler ve baba gibi fertlerin inançsızlığı problem oduğu gibi, çocuğun inançsızlığı da problem olmaktadır. Böyle bir evlad sahip olan anne-baba için burada bir teselli vardır.[112]Anne-baba, çocuğun iman eğitimi konusunda kendi görevlerini yerine getirmişler ise buna rağmen sonuç iman ile noktalanmamışsa, Hz. Nuh onlara bir teselli olmaktadır. Baba bir peygamber dahi olsa, böyle durumlarda aciz ve çaresiz bir duruma düşebilirler. Hz. Nuh'un olayı, aile içinde ebeveyn-çocuk çatışmasının ne kadar eskiye dayandığını göstermesi açısından önemlidir.[113]

Kur'an, kocalarının tebliğine iman etmeyen peygamber eşlerine misal olarak Hz. Nuh ve Hz. Lut'un karısından bahseder.[114] Kur'an'ın "*eşlerine ihanet ettiler"* şeklinde örnek olarak verdiği Hz. Nuh ve Hz. Lut'un eşleri kendilerine ahiret saadetini kazandıracak iki salih kulun eşleri olmalarına rağmen onlara iman etmeyip, inkâr edenler safında yer alarak cehennemliklerden olmuşlardır. Çünkü onlar, eşlerinin tebliğ ettiği dine inanmamışlar ve kafirlerin baktıkları gibi bakmışlardır. Bunun sonucunda da Peygamber kadınları bile olsalar Allah onları kafirlerle birlikte helak etmiştir.[115]

---

110 Hud, 11/45-46.
111 Kasas, 28/56.
112 Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an,* IX, s. 47.
113 Bayraklı, *Kur'an Tefsiri,* IX, s. 192.
114 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* X, s. 68.
115 Tahrim, 66/10.

Hz. Nuh ve Hz. Lut, peygamber olmalarına rağmen eşlerininin inanç konusunda onlardan farklı bir düzlemde yer almaları ve inançsızlığı seçmeleri son derece dikkat çeken bir husustur. Gerek Hz. Nuh'un gerekse Hz. Lut'un, Kur'an'da da açıklandığı gibi kavimleri uyardıkları, imani bilinçlendirmeye çalıştıkları halde, eşlerini bu konuda ihmal etmeleri söz konusu bile olamayacak bir gerçektir.[116] Dolayısıyla peygamber dahi olsa, eşlerinin inançsızlığı karşısında elin kolun bağlandığı ve eşlerinin iman etmelerinin sağlanamadığı görülmektedir. Bu örnekler bize, müslüman bir ailede inanaçsızlığı seçen eşin inanması için bir baskının yapılmadığını, ancak telkin ve tavsiye çerçevesinde[117] iletişime geçilmesinin mevzu bahis olduğunu ortaya koymaktadır.

Peygamber yakını olanlara bir de Hz. İbrahim'in babasını örnek olarak verebiliriz. Hz. İbrahim, çocuklarına karşı son derece uyumlu bir baba örneği çizmesine rağmen kendisi böyle bir babadan yoksun olmuştur. Hz. İbrahim, putperest olan babasını imana davet konusunda elinden gelen tüm gayreti sarf etmesine rağmen bu konuda amacına ulaşamamıştır. Bu olay, kişinin peygamber dahi olsa babasının olumlu bir değişim ve dönüşüm içine girmesini sağlayamadığını göstermektedir.

Aslında burada Hz. İbrahim, bir oğul olarak babaya nasıl davranılması gerektiği mesajını da vermektedir. O, babasına hitap ederken daima tatlı ve yumuşak konuşmuş oonu imana davet etmiştir. Böylece o, bir taraftan babasına olan sevgi, saygı ve bağlılığını ifade ederken[118], diğer taraftan da peygamber olarak tebliğini yapmıştır. Bu husus bize şu mesajı vermektedir: Peygamberler, çok yakınları olsa dahi yapabildikleri tek şey Allah'tan aldıkları vahiyleri insanlara ulaştırarak tebliğ ve davet görevlerini sürdürmeleridir. Onların hidayeti gerçekleştirme güçleri yoktur. Çünkü hidayet ancak Allah tarafından olur.[119]

Bu bağlamda son peygamberin kavmine, yakınlarına ve kızına, onların şahsında ümmetine seslenişi de şöyledir: *"Ey Kureyş!.. Ey Falan Oğulları!.. Ey Peygamberin amcası Abbas!.. Ey Peygamberin Halası*

---

116 Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri,* VI, s. 2842.
117 Yümni Sezen, *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 263.
118 Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri,* VII, s. 3732.
119 Bayraklı, *Kur'an Tefsiri,* VIII, s. 364.

Safiye!.. Ey Peygamberin kızı Fatıma!.. Yarım hurma ile de olsa, cehennem ateşine karşı kendinizi koruma altına alınız. Kendinizi Allah'tan satın alınız. Siz benim malımdan dilediğinizi isteyin. Ama ben sizi, Allah'ın azabından kurtarabilecek hiçbir şeye malik değilim."[120]

Bu başlık altında buraya kadar, Kur'an'da peygamber ailelerinin din ve nesep bağı üzerinden verilen mesajları ele aldık. Bu bağlamda verilen mesajların bir başka boyutu da Ahzah Suresi 32. ayette ifade edilmektedir. Allah bu ayette; *"Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer kötülükten korunursanız, yabancı erkeklere karşı çekici bir eda ile konuşmayınız; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Örfe uygun söz söyleyiniz."* diye buyurmaktadır. Görüldüğü gibi bu ayet, sosyal hayat içerisinde peygamber hanımlarına, diğer hanımlar için bir örneklik rolü vermektedir. "*Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz"* derken aslında onlara, sosyal statü farklılığını ifade etmiyor. Daha ziyade peygamber hanımlarının, sosyal hayat içerisinde diğer erkeklerle olan ilişkisinin çerçevesini çiziyor. Çünkü peygamber hanımlarının bu konuda gösterecekleri bir zaafiyet, peygamberimizin toplum içerisindeki onur, haysiyet ve etkinliğini zedeleyeceği gibi, vahyin topluma verdiği mesajı da zedeleyecektir. Kur'an adeta; *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol"*[121] derken bu sorumluluğu, burada ele alınan konu üzerinden onun eşlerine de yüklemiştir. Çünkü; topluma örnek olan, sadece peygamber değil, aynı zamanda onun ailesidir ve aile hayatıdır. Peygamber hanımlarının konuşurken farkında olmadan bile çekici bir eda ile konuşmaları, niyeti bozuk bazı kimselerin onlarla ilgili çeşitli hayaller kurmasına, bu hayalleri icraata koymaya çalışmalarına ve çeşitli dedikodulara sebep olabilecektir. Bu durum ise, vahyin kurmak istediği toplum idealini altüst edebilecektir.

Son olarak şöyle diyebiliriz ki; yalnız kocaların, babaların ya da evlatların imanı, Allah katındaki büyük derecesi, peygamberliği bile, küfreden babalarını, çocuklarını ve eşlerini, Allah'ın azabından kurtaramaz. İşte bu bütün kafirlere bir misaldir. Hekes kendi ameline göre cezasını bulur. Onun için peygamberlerin eşleri, babaları çocukları ve tüm yakınları, onların

[120] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, XIX, ss. 118-123.
[121] Hud, 11/112.

imanına, Allahü Teâla katındaki makamına güvenmeyip, Allah 'ın azabından korkmalı ve kendileri için çalışmalıdır.

Aynı şekilde; peygamber hanımları da topluma önder ve örnek konumunda olan peygamberin aile üyelerinden biri olduğu bilinciyle hareket ederek, peygamberin getirdiği mesajı gölgeleyecek herhangi bir harekette bulunmamalıdır. Onların özellikle ahlak ve edep konusundaki zaafiyetleri diğer hanımlara olumsuz örnek oluşturacağı gibi, vahyin misyon ve vizyonunu da tahrip edecektir. Bu mesaj, günümüzde de, toplum önderi olanların hanımları ile ilgili olarak geçerli olduğu gibi, diğer hanımlar için de vazgeçilmez bir düsturdur.

SONUÇ

Aile kurma olayı, ilk insan Hz. Âdem ile eşi Hz. Havva arasındaki nikahla başlamıştır. Buradan bakılınca Allah'ın insanı aile ve toplum olarak yarattığını anlıyoruz. O, eşleri, akrabaları, Mü'minler birbirine sosyal bir bağ ile bağlayarak yaratmış ve bu bağa hassasiyet gösterilmesini istemiştir.

Bir topluma kıssalar üzerinden mesaj verilmesi daha etkili olacağı için Allah (cc) kimi zaman peygamberler üzerinden mesajlar vermiştir. İnsanoğlunun yapısı gereği bugün bile kürsülerde bir kıssa anlatılmaya başlandığı zaman insanlar pür dikkat dinlemekte ve anlama seviyesine göre gerekli mesajları çıkarmaktadır. Bazen de mesajları hatip kendisi çıkarmaktadır. Buna karşın mesaj sadece hatibin çıkardığından ibaret değildir. İşte Kur'an kıssalarında da çıkarılacak mesajların bir kısmı Allah tarafından zikredilirken, herkesin kendi durumuna uygun mesajlar çıkarabilmesinin de önü kesilmemektedir. Bu mesaj yoğunluğu ilk vahiyden bugüne kadar ayetler üzerinde düşünen zihinlerin yaptığı yorumlar sayesinde elde edilmektedir. Tefsirler genelde bu amaca hizmet etmektedir. Ancak yoruma dayalı olarak çıkarılan mesajlar asla mutlak değildir. Biz de bu çalışmamızda peygamber aileleri üzerinden verilen mesajları madde madde not ettik ama hiçbir zaman mesajların bununla sınırlı olduğunu ya da başka mesajlar çıkarılamayacağını da iddia etmiyoruz.

Peygamberler, ailevi sorunlar yaşamasaydı bu tarihi tecrübeler elimizde olmadığı için kıyaslama imkânımız da olmazdı. Kur'an bunları gündeme getirirken sorunlar karşısında takınılan tavrı da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda gerek Hz. İbrahim gerek Hz. Nuh en yakın aile bireylerine telkinde bulunurken hep yumuşak bir üslup ile hareket etmişlerdir. Her ne kadar bu üslup kişilerin aynı fikre sahip olmalarını sağlamasa da en azından karşı tarafa olumlu mesajlar vermesi yönüyle önemlidir.

Kur'an'da peygamber aileleri üzerinden verilen mesajların peygamberimizin ailesine bakan bir yüzü de vardır. Bildiğimiz gibi bu mesajlar sabır odaklıdır. Peygamberimizin de zaman zaman eşleriyle sıkıntılı durumlar yaşadığı ayetlerle sabittir. İşte bu kıssalar üzerinden, ona

da eşleri ile ilgili durumlarda sabır tavsiye edilmiştir. Ancak peygamberimizin ailesi içinde risaletine karşı duran herhangi bir aile bireyi olmamıştır. Kur'an, Peygamberimizin yaşadığı sıkıntılardan daha ağırlarını gündeme getirerek peygamberimize sabır tavsiye edilmiş ve aynı zamanda teselli edilmiştir. Peygamberimizin ailesi içinde risaletine karşı çıkan yoktur ama sahabeden bazı ailelerin tevhid ile şirk arasında parçalandığını biliyoruz. İşte bu ailelere de peygamber aileleri üzerinden yoğun mesajlar vardır. Onlar da sabra davet edilmiş ve teselli edilmiştir.

Kur'an'ın aile ilgili kriteri her zaman için iman esası olmuştur. Her ne kadar müşrik anne babalarla da dünyalık ilişkilerin devamına izin vermişe de, onlarla dostluk ve kader birliği yapılmasını istememiştir. Bu anlamda Hz. İbrahim babası, Hz. Nuh oğlu ve hanımı, keza Hz. Lut da hanımı için hiçbir şey yapamamıştır.

Allah'ın kendilerine tabi olmayı emrettiği peygamberler birçok yönüyle insanlar için örneklik teşkil etmektedir. Biz de bu çalışmamızda Kur'an bağlamında onların aileleri ile olan ilişkilerini incelemeye çalıştık. Araştırmamızın ilmi çalışmalara az da olsa bir katkı sunacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Abdülbaki, Muhammed Fuad, *Mu'cemü'l-Müfehres,* Yayımcı yok, İstanbul, 1984.

Agitoğlu, Nurullah, "Kutsal Metinlerde ve Hadislerde Hz. Âdem Tespit ve Değerlendirme", C. II, 2014, ss. 269-287.

Akgül, Muhittin "Hz. Peygamber'in Evlilikleri Üzerine Bir İnceleme", *EKEV Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,* C. I, 1999, ss. 93-112.

Akpınar, Ali, *Kur'an'a Göra Ailevi Problemler ve Yaşanabilir Çözümleri,* Tibyan Yayıncılk, İzmir, 2011.

Aksu, Ali, "İfk Hadisesi ve Sonuçlarının İffet Açısından Değerlendirilmesi", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2013, ss. 84-92.

Akyüz, Vecdi, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar,* Yayımcı yok, İstanbul, 1998.

Alusi, Şihabuddin es-Seyyid Mahmud, *Ruhu'l- Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebi'l-Mesani,* C. III, Beyrut, 2003.

Ateş, Süleyman, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, Yeni Ufuklar Neşriyat, Yayım yeri yok, 2004.

Atik, Kemal vd., *Kur'an'da Lut Kavmi ve Düşündürdükleri,* Yayımcı yok, Yayım yeri yok, 1988, ss. 287-308.

Atik, Kemal vd., "Hz. Peygamber'in Çok Eşliliği İle İlgili Ayetlerin Yorumu Müzakeresi", Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2011, ss. 145-214.

Atik, Kemal vd., *İslami Kavramlar*, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

Aydemir, Abdullah, "Hz. Musa*", İlahiyat Fakültesi Dergisi,* T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, ss. 65-88.

Aydın, Mahmut, "Yahya", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XLIII, İstanbul, 2013.

Aydın, Mehmet Akif, "Aile", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. II, İstanbul, 1989, ss. 165-224.

Ayvalılı, Ramazan vd., *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi,* C. I-II, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri,* C. VII, Yayımcı yok, İstanbul, 2007.

Bolay, Süleyman Hayri, "Adem", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, ss. 145-187.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari,* Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.

Canan, İbrahim, "Hz. İbrahim'den Kur'anî Mesajlar", *Hz. İbrahim Sempozyumu Bildirileri,* C. I, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa, 1997, ss. 89-100.

Cemal, Ahmet, "Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar", Eskişehir, 2009.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

Çelik, Hüseyin, *Kur'an'da Aile Modelleri,* Tebeşir Yayınları, Yayım yeri yok, 2015.

Çelik, Ömer, "Kur'an-ı Kerim'de "Ehl" Kavramı ve Peygamber Aileleri", C. IX, 2014, ss. 7-11.

Çetiner, Bedrettin, *Fatiha'dan Nas'a Esbab-ı Nüzül,* Çağrı Yayınları, İstanbul, 2002.

Demir vd., *Sosyal Bilimler Sözlüğü,* Vadi Yayınları, Ankara, 1997.

Derveze, Muhammed İzzet, *Siretu'r-Rasul,* C. I-II, Yayımcı yok, Kahire, 1948.

Doğan, Metin*, Kur'an, Peygamber ve Toplum,* Yayımcı yok, Konya, 2003.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1995.

Ak, Halid Abdurrahman, *Binâü'l-Üsreti'l-Müslimeti,* Darü'l-Ma'rife, Beyrut, 2003.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* C. X, Eser Neşriyat, İstanbul, 1993.

Erkal, Mustafa, *Sosyoloji (Toplubilim)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı,* çeviren: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, Yayım yeri yok, 2002.

Ethem, İbrahim, *Evlilik ve Aile Terapisi*, Yayımcı yok, Ankara, 2000.

Ezheri, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-Lüga,* C. XV, Yayımcı yok, Kahire, 1964.

Fayda, Mustafa, "İfk Hadisesi", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXI, Yayımcı yok, İstanbul, 2000.

Ferâhidî, Abdurrahman Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn,* C. I-VIII, Yayımcı yok, Beyrut, 1988.

Fîrûzâbâdi, Ebu't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *Kâmus Tercemesi,* çeviren: Âsım Efendi, C. III, İstanbul, 1304.

Fîrûzâbâdi, Ebu't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *Kamusu'l-Muhit,* Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1986.

Foulquie, Paul, *Pedagoji Sözlüğü,* çeviren: Cenap Karakaya, Yayımcı yok, İstanbul, 1984.

Gümüş, Sadreddin, *Hz. Peygamberin Evlilikleriyle İlgili Ayetlerin Toplu Değerlendirmesi,* C. IX, S. 7, ss. 209-243.

Hamidullah, Muhammed, "Zeyneb bint Cahş b. Riâb el-Esediyye" *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XLIV, İstanbul, 2013. ss. 86-165.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* C. II, İrfan Yayımcılık, İstanbul,1993.

Harman, Ömer Faruk, "İmran"*, TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XII, İstanbul, 2000.

Harman, Ömer Faruk, "İsa", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXII, İstanbul, 2000.

Harman, Ömer Faruk, "Lut", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXVII, Ankara, 2003.

Harman, Ömer Faruk, "Musa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXI, İstanbul, 2006.

Harman, Ömer Faruk, "Nuh", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXXIII, İstanbul, 2007.

Harman, Ömer Faruk, "Ya'kub", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XLIII, İstanbul, 2013.

Harman, Ömer Faruk, "Yusuf" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XLIV, İstanbul, 2013.

Harman, Ömer Faruk, "Harun", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XVI, Yayımcı yok, İstanbul, 1997.

Hıdır, Özcan, "Hz. İbrahim'in Kurban Edilmesi İstenilen Oğlu Meselesi", Din ve Hayat: *İstanbul Müftülüğü Dergisi,* 2010, ss.19-22,.

Hökelekli, Hayati, "Çocuk", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. VIII, İstanbul, 1993.

İbn Abdilberr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, *el-İstiab fi Marifeti'l-Ashab,* tahkik: Muhammed el-Behavi, C. I-IV, Kahire, tarih yok.

İbn Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed Muhammed b. eş-Şeybanî el-Merzevî, *el-Müsned,* Yayımcı yok, İstanbul, 1982.

İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye,* tahkik: Mustafa es-Sibka, İbrahim el-Ebyari, Abdülhafiz Şelebi, C. I-IV, Yayımcı yok, Mısır, 1936.

İbn Kesîr, İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail İbn Ömer el-Kureşi ed-Dımeşki, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* C. I-VIII, Karaman Yayınları, İstanbul, 1984.

İbn Kesîr, İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail İbn Ömer el-Kureşi ed-Dımeşki, *el-Bidaye ve'n-Nihaye fi't-Tarih,* C. I-XIV, Yayımcı yok, Kahire, tarih yok.

İbn Mace, Muhammed b. Yezid b. Abdillah el-Kazvini*, Sünen'ü-İbn Mace,* Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.

İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakatü'l-Kübra*, C. I, Yayımcı yok, Beyrut, 1958.

İbnü'l-Esîr, Muhammed b. Muhammed Abdülkerim b. Abdülvahid es-Seybani, *el-Kâmil fi't-Tarih,* Yayımcı yok, Beyrut, 1965.

İsfahani, Rağıb, *el-Müfredat,* çeviren: Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, Yarın Yayınları, İstanbul, 2015.

Kandemir, M. Yaşar, "Muhammed", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXX, İstanbul, 2005.

Karaman, Hayrettin vd., *İslam ve Toplum*, C. II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Karaman, Hayrettin vd., *Kur'an Yolu ve Türkçe Meal ve Tefsir,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Karaman, Hayrettin vd., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012.

Kılıçoğlu, Safa vd., "Aile", *Meydan Larousse,* C. I, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969.

Kiraz, Celil, "Vani Mehmed Efendi'ye Göre Hz. Yusuf Kıssası'ndan Çıkarılacak Dersler ve İncelikler", *Ulusal Vanı Mehmed Efendi Sempozyumu,* Bursa, 2011, ss. 97-116.

Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2001.

Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami li Ahkamü'l-Kur'an*, C. I-XX, Kahire, 1952.

Kuşeyrî, Abdülkerim, *Letâifü'l-İşarât,* C. III, el-Hey'etü'l-Mısriyye, Mısır, tarih yok.

Mâtürîdî, Ebu Mansur, *Teʾvîlâtü'l-Kurʾan*, tahkik: Hatice Boynukalın, C. VII, Yayımcı yok, İstanbul, 2006.

Mevdudi, Ebu'l-Ala, *Tefhimü'l-Kur'an*, Yayımcı yok, İstanbul,1986.

Miras, Kamil, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi,* C. IX, Ankara, 1978.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccac el-Kuşeyri, *es-Sahih Müslim*, Yayımcı yok, İstanbul, 1981.

Neccar, Abdülvehhab, *Kasasu'l-Enbiya,* Yayımcı yok, Kahire, 1966.

Öz, Mustafa, "Ehl-i Beyt", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. X, Yayımcı yok, İstanbul, 1994.

Özarslan, Selim, "İslâm'ın Aile Hayatına Verdiği Değer", *Diyanet İlmi Dergi,* C. XL, 2004, ss.21-28.

Özel, Ahmet, "Âl", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 90-97.

Öztürk, Mustafa, "Kur'an, Kitab-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Habil-Kabil Kıssası", *ÇÜİFD*., C. IV, 2004, ss.147-164,

Öztürk, Zehra, "Züleyha", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XLIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 82-96.

Razi, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. El-Hüseyin el-Hasan b. Ali et-Teymi (ö. 606/1209), *el-Tefsirü'l-Kebir (Mefatihu'l- Gayb),* C. I-VIII, Yayımcı yok, Beyrut, 2005.

Sabunî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir,* Dâru'l-Kur'an-i'l-Kerim, Beyrut, 1981.

Sabunî, Muhammed Ali, *Şubuhat ve Ebatıl Havle Teaddüdi Zevcai'r-Resul*, Yayımcı yok, Beyrut, tarih yok.

Salebi, İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *el-Arais-Kısasu'l-Enbiya,* Yayımcı yok, Beyrut, 1997.

Sarıçam, İbrahim, *Kur'an'ın Evrensel Mesajı,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

Sezen, Yümni, *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebû Bekr b. Muhammed (ö. 911/1505), *Esbâbü'n-Nüzûl,* Yayımcı yok, Beyrut, 1983.

Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadir el-Camiu beyne Fenniyir'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmi't-Tefasir,* Yayımcı yok, Beyrut, 2007.

Tabbara, Afif Abdu 'l-fettah, "Hz. İbrahim", çeviren: Mehmet Aydın, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXIV, Ankara, 1981, ss. 547-582.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'ân,* C. I-XII, Yayımcı yok, Beyrut, 1992.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'r-Rusul ve'l-Müluk*, Yayımcı yok, Beyrut, 1879-1881.

Tehanevî, Muhammed Ali b. Ali, *Kitâbü Keşşâf-i İstilâhâti'l-Fünûn,* tsh: Muhammed Vecih Abdulhak, Gulam Kadir, C. I-II, Yayımcı yok, İstanbul, 1984.

Teyfurov, Mansur, "Kur'an-ı Kerim'de Aile Yapısı", *I.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, ss.183-200.

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizi*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.

Topaloğlu, Bekir, "Tahrim Suresi", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXXIX, İstanbul, 2010.

Topaloğlu, Bekir, Karaman, Hayrettin, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus,* Nesil Yayınları, İstanbul, 1991.

Turan, Maşallah, "Tahrîm Sûresi Özelinde Günümüzdeki Sosyal Dokuya Dair Analizler", *Ahtamara I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*, Van, 2018, ss.106-1079.

Tütün, Sevgi, *Kur'an'da Peygamber Aileleri,* Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2012.

Ulaş, Semra, "İslam'da Çok Kadınla Evlilik", *İslami Araştırmalar*, C. VI, 1992.

Üzüm, İlyas, "Kevser Suresi", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. XXV, Ankara, 2002.

Varol, Bahaüttin, *Ehl-İ Beyt Gerçeği,* Şamil Yayıncılık, İstanbul, tarih yok.

Varol, Ramazan, *Aile Hayatımız,* Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Yavuz, Ömer Faruk, "Yaygın Kur'an İmajları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. XI, 2011, ss. 43-71,

Yavuzer, Haluk, *Anne-Baba, Çocuk,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri,* C. VI, Yayımcı yok, İzmir, 1986.

Yıldız, Hakkı Dursun vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,* C. I, Çağ Yayınları, İstanbul, l986.

Zabun, Beyhan, "Aile ve Toplum", C. V, Yayımcı yok, Yayım yeri yok, 2009, ss. 97-103.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekavîl fî Vücûhi't-Te'vîl,* C. VI, Yayımcı yok, Beyrut, 2005.

Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve'l-Menhec,* Dâru'l-Fikri'l-Musaır, C. III, Beyrut, 1991.